

204276
SAYI : 45

2002 / 3
FIYATI: 2.500.000 TL

ISSN 1301 - 6784
TEMMUZ - EYLÜL 2002

საქართველოს
საზოგადოებრივი
მედიის ეროვნული
სამსახური

Çveneburi

KÜLTÜREL DERGİ

ჩვენებური

კულტურული ჟურნალი

www.chveneburi.net

- * yazarlar
- * ziyaretçi defteri
- * ilan sayfası
- * resim galerisi

ve birçok konu ile yayında
ziyaret ettiniz mi?..

Chat Adresiniz :

Server : irc.dal.net

Channel : #Chveneburi

çveneburi Kültürel Dergi

ISSN 1301-6784
Temmuz-Eylül 2002 Sayı: 45
(Üç Ayda Bir Yayınlanır)
TOTAL MÜŞAVİRLİK VE MÜMESSİLLİK
LİMİTED ŞİRKETİ adına

Sahibi ve Sorumlu Müdürü
Osman Nuri MERCAN

Yayın Kurulu
Davut KAPTAN, Erdal KÜÇÜK (TSIVNARIDZE),
M. MUAZZEZ, Osman Nuri MERCAN,
İbrya ÖZKAN, Uğur TANIYAN (ZUBIENTI),
Mustafa YAKUT, Abdullah ZORLU (ZOIDZE),

Bu Sayıda Katkıda Bulunanlar

Erol ALTIN, Ali ALTUN,
Giorgi ANÇABADZE, Melvil ARTVINLI,
Taner ARTVINLI, Selim DURSUN, Selman
DURSUN, Mehmet Bülent Uludağ (HMALADZE),
Otar İMEDAŞVILI, Arzu KAMACI, Oğuz
MEDETOĞLU, Osman Nuri MERCAN,
Tamaz NADAREİŞVILI, Erol KÜÇÜK,
Mamiya PAĞAVA, Kevser RUHI, İbrya
ÖZKAN, Ender SAVCIN, Valeria SİLOGAVA,
Nodar ŞENGLİA, Şenol TABAN (kapak resmi),
Mustafa YAKUT, Erol YILDIR,
Tea ZAKARADZE, Uğur ZUBIENTI.

Yazışma Adresi

Halaskargazi Caddesi Simge Apt. No: 59 Kat: 6
D. 5 Harbiye - İstanbul
Tel: (0212) 231 79 28 - 233 56 82
Faks: (0212) 246 02 27

İnternet Adresi: <http://www.cveneburi.net>
e.mail Adresi: cveneburi@cveneburi.cjb.net

Fiyatı

2.500.000.-TL (KDV Dahil)

Dağıtım

DDP ve DÜNYA

Abone

ABONET
Tel: (0212) 222 83 32 - 222 72 06 - 210 01 10
Faks: (0212) 222 27 10
e-mail: abonet@abonet.net

Dizgi

Erdiz Masaüstü Yayıncılık
Tel: (0212) 511 57 68

Ofset Hazırlık

Ram Ajans
Tel: (0212) 613 62 01

Baskı

Raman Ofset

Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazara aittir. Gönderilecek yazılar daktilo edilmiş olmalı; derleme ve çevirilerde kaynak belirtilmeli; çeviri yazılar orijinaliyle birlikte gönderilmelidir.

İçindekiler

GÖRÜŞ - DÜŞÜNCE

Acara Özerk Cumhuriyeti'nde Kültürel ve Dinsel Etkileşimlere Sosyolojik Bakış	2
<i>Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ</i>	
Abhazy'a Soykırımında Rusya'nın Rolü	7
<i>Tamaz NADAREİŞVILI</i>	
Macahelli'nin Gerçek Sorunları ve Çözüm Yolları	13
<i>Selman DURSUN-Selma DURSUN</i>	
<i>Erol KÜÇÜK-Erol ALTIN</i>	
Dil Öğrenmenin Yan Faydaları	15
<i>Uğur ZUBIENTI</i>	

SÖYLEŞİ

Ben Sarp'ı "Bizim Berlin Duvarımız" Olarak Niteliyorum	17
<i>Osman Nuri MERCAN</i>	
Sami ve Mehçure Karaören ile Gürcü Kültürü Üzerine Söyleşi	21
<i>Mustafa YAKUT</i>	

TARİH

Kars ile Anı Gürcü Epigrafisi	26
<i>Valeria SİLOGAVA</i>	
İranlı Gürcüler	32
<i>Ender SAVCIN</i>	

ETNOĞRAFYA - FOLKLOR

Parhal Adı Üzerine	33
<i>Taner ARTVINLI</i>	
Gürcüler'de Halk Dansları - 7	34
<i>Oğuz MEDETOĞLU</i>	
Kafkasya Araştırmaları Grubu Çalışmaları ..	35
<i>Erol YILDIR</i>	
Köye Çıkmak	37
<i>Kevser RUHI</i>	
Nerede Arayalım Amiran'ın Cavakhet'ini? ..	40
<i>Mamiya PAĞAVA</i>	
Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 22	41
<i>İbrya ÖZKAN</i>	

EDEBİYAT - SANAT

Şiirler	42
<i>Terenti GRANELI</i>	
Öyküler: Metro Durağı "Ağmeteli Tiyatrosu" ..	42
<i>Guram ODİŞARIA</i>	

GÜRCÜCE

Lazca-Megrelce-Gürcüce -Türkçe Sözlük ..	43
Bulbulis Yubile (Masal)	43
HABERLER - BASINDAN	44

Acara Özerk Cumhuriyeti'nde Kültürel ve Dinsel Etkileşimleri Sosyolojik Bakış

Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ

(Mihail HMALADZE)

A) Acara Bölgesinin Özerk Statüsünün Oluşumu

Acara Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmasına temel oluşturan etmen Türkiye ile Rusya ve Gürcüstan Sovyet Cumhuriyetleri arasında 1921 yılı için yapılan Moskova ve Kars anlaşmalarıydı. TBMM Hükümeti bu bölgeyi ülkesine dahil etmek istiyordu. Bunun temel nedeni ise Ruslarla olan 1878 savaşında kaybedilen Elviye-i Selasiye, yani "üç vilayet" in yeniden kazanılması konusundan kaynaklanıyordu. 1878 Berlin Anlaşmasının yapıldığı dönemde Kafkasya'da bağımsız ulus devletler yoktu. Ama 1918 sonrasında yeni yapılar oluşmuştu. Buna rağmen bu bölge kırk yıllık bir Rus egemenliğinden sonra Bolşevik hükümetle 3 Mart 1918'de yapılan Brest-Litovsk Barış Andlaşması sonunda yeniden Türk ülkesine katılmıştı. Fakat bu anlaşmanın uzun süreli uygulanamaması ve Osmanlı'nın yenilgisi 1914 sınırının da gerisinde sonuçlara yol açmıştı. TBMM'nin 1920 sonlarında ilibaren doğu cephesinde yoğunlaştırdığı askerî inişiyatıfler sonunda sadece bu bölge sınırlar dışında kalmıştı. Ayrıca Şubat 1920'de kabul edilen Misak-ı Milli belgesinde de bölge Batı Trakya ve Musul'la birlikte anılıyor ve burada plebisit yapılması gereği üzerinde duruluyordu.

Stratejik nedenler Ankara hükümetinin Bolşevik Rusya'yla uzlaşmasını gerektiriyordu. Bu yönde Ankara'da TBMM'nin açılışının hemen sonrasında görüşmeler ve Moskova'ya ziyaretler başladı. Ancak, anlaşmaya varılması için karşılıklı tavizler konusu ortaya çıkmıştı. Rus tarafının Doğu Anadolu'da Ermeniler lehine toprak talebinden vazgeçmesinin önemli bir engeli kaldırdı. Ekim-Kasım 1920'de TBMM ordularınca Taşnak Ermeni hükümetine karşı kazanılan başarılar sonrasında Aralık ayında Gümrü Anlaşması yapılmıştı. Bölgedeki Türk kuvvetlerinin komutanı Kazım Paşa bu tarihten sonra Menşevik Gürcüstan hükümetini hedef alarak Gürcü ordularının iki yıldır ellerinde tuttukları Artvin, Çıldır ve Ardahan'ı boşaltmalarını istemişti. Fakat bu dönemde Kafkasya hızlı bir şekilde Kızıl Ordu destekli Bolşevik hükümetlerin kontrolü-

ne girmekteydi. Nisan 1920'de Azerbaycan ve Aralık 1920'de Ermenistan'dan sonra Şubat-Mart 1921'de de Gürcüstan'da Sovyet hükümetleri Kızıl Ordu yardımıyla kuruldu. Kazım Paşa Batumî'ye Bolşeviklerle aynı anda girdiyse de ancak bir kaç gün tutunabildiği ve 16 Mart 1921 Türk-Sovyet Andlaşması gereği şehir Gürcüstan'a bırakılmış, ancak Acara bölgesine özerk statü getirilme şartı konulmuştu.¹

Bununla birlikte Acara konusunda, Moskova-Kars anlaşmalarının bir kaç yıl öncesinde, Tbilisi Menşevik hükümetinin de bir özerklik planı olduğu bilinmektedir. Bağımsız Gürcüstan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı olan Noe Jordaniya 1918 Yazı'nda yaptığı bir açıklamada şu sözleri sarf etmişti:

"Gürcüstan'ın Müslüman bölgesinin bir gün özgürlüğüne kavuşmasını görme mutluluğuna erişebilirsek, bu bölgeye mutlaka siyasal özerklik verilmesi gerekecektir. Gerçekte Müslüman Gürcüler bizim kardeşlerimizdir ve vatanımız da birdir, ancak yaşadığımız tarihi sürecin sonucu olarak anlayış, yaşam biçimi, inançlar, görüş açıları bakımından Müslüman Gürcüler diğer Gürcülere göre farklılaşmış, kendine özgü bir çok farklılık gösteriyorlar... Bu farklılaşma kendine özgü bir politik yaşam, geniş bir özyönetim ve özerklik gerektirir."²

Bu açıklamaların yapıldığı dönemde Menşevik hükümet Osmanlı Devleti ile 4 Haziran 1918'de Batumî Andlaşmasını yapmak durumunda kalmıştı. Bu nedenle hukuksal olarak kendisine ait olmayan bir bölge için kendi girişimiyle özerklik düzenlemesi yapabilecek durumda değildi. Zaten Jordania da sözlerine bu bölgelerin "kurtulması" durumunda karşılaşılabilecek durumu ve gereksinimi anarak başlamaktadır. Bu "Müslüman Gürcüstan"dan kasıt Acara bölgesidir. Fakat Jordania burasının özgürlüğe kavuşmasını Gürcüstan'la birleşme olarak görmek ve bu gerçekleştirse burası için özerk yönetimin gerekliliğinden bahsetmektedir. Nitekim 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi sonrasında Bolşevik Rusya hükümeti Brest-Litovsk Andlaşması'nı, Menşevik Gürcüstan hükümeti de Batumî Andlaşması'nı tanımadıklarını açıklamışlardır. Menşevik hükümet Batumî, Akhaltsiye, Artvin ve Ardahan'ı ele geçirme niyetini ortaya koyduktan sonra, 25 Aralık 1918'de ülke parlamentosu da Gürcüstan'ın

¹ Batumî konusunda düğümlenen TBMM-Sovyet Rusya ilişkilerinin Gümrü ve Moskova Andlaşmaları arasındaki seyri konusunda çok ayrıntılı bir belgesel çalışma için, Yerastimos, Türk-Sovyet İlişkileri-Ekim Devrim'inden Milli Mücadeleye, İstanbul, 1979, s. 215-323.

² Nodar Komahidze, "Yakın Geçmişte Gürcüstan-Türkiye İlişkileri", çev. Hasan Çelik, Mamull Dergisi Sayı 3, Temmuz 1997, s. 16.

Müslüman bölgesine, yani Acara'ya özerklik hakkı tanıdığını alenen ilan etmiştir. Yaklaşık üç yıl sonra Menşeviklerin devrilme üzereken 21 Şubat 1921'de kabul ettikleri anayasanın 107. Maddesinde de Acara'nın özerklik hakkı tanıdı. Bu görüşe göre Gürcüstan'daki Bolşeviklerin eline geçen yeni iktidar, Acara konusunda artık bundan geri düşeyede statü belirleyemeyeceğindedir ki, Türk isteklerini de göz önüne alarak, dinsel farklılık gösteren bu Gürcü bölgesinin özerk devlet olmasını kabul etmiştir.

Şubat-Mart 1921'de Kızıl Ordu işgali ve Bolşevik ayaklanması sonucunda Menşevik hükümetin devrilmesinden sonra kurulan Revkom hükümeti Temmuz 1921'de aldığı bir kararla Acara bölgesinde özerk bir sovyet sosyalist cumhuriyeti kurulduğunu açıklamıştı. Sovyetler Birliği'nin siyasal yapısını belirleyen 1924 Anayasası ve Gürcüstan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin 1927 Anayasası Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni güvence altına almıştır. Gürcüstan Anayasasının 80. Maddesinde özerk cumhuriyetin kendi topraklarındaki tüm ekonomik ve sosyal konularda tam yetkili olduğu belirtilmiş ve Acara Anayasasının 67. Maddesiyle bu durum teyit edildiği gibi 64. Maddeyle de merkez hükümetin yetkilerinin açıkça belirtilmediği tüm konularda özerk cumhuriyetin tasarruf hakkı olduğu belirtilmiştir.

B) Acara'da Dinsel Kimlik Tartışmaları:

Acara bölgesine özerk cumhuriyet statüsü verilmesinde temel belirleyici etmen bu bölge nüfusunun ezici çoğunluğunun İslam dinine mensup olmasıydı. Özellikle bu konuda Sovyet döneminde sayım ya da araştırma yapılması olası olmamakla birlikte

halkın yaklaşık % 70'inin müslüman olduğu ve bu oranın Batum'da % 50'ye düştüğü bilinmektedir. Din konusu bir yana bırakılırsa, yerel bazı etnografik ve folklorik farklılıklar ve bazı ses değişimlerinden ibaret olan yerel Gürcü şivesinin dışında, bölge halkını Tbilisi veya Kutaisi'deki Gürcülerden ayırtan başkaca özellik göze çarpmamaktadır. Dinsel farklılaşma 1550'lerde Osmanlı'nın bölgeye egemen olmasından sonra yerel ahalinin tedricen Müslüman olmalarıyla başlamış ve 1627'de Acara'nın Osmanlıya tam bağlı bir vilayet olmasıyla son aşamasına varmıştır. Yabancı egemenliğin kendi dinsel etkisini bırakması o dönem için olağan bir şeydi. İran Safevî Şahları, özellikle de Şah I. Abbas Doğru Gürcüstan'ı XVI. ve XVII. yüzyıllarda denetimleri altına aldıklarında Gürcü krallarının bazılarına İslam dinine girmeleri ya da girmiş gözükmeleri, Evliya Çelebi'nin Tbilisi'den bahsederken ahalsinin çoğunun İslam olduğunu belirtmesi³, bu durumun Acara'nın dışındaki bölgeler için de geçerli olduğunu doğrulayan öteki örneklerdir.

Osmanlı egemenliğinin getirdiği dinsel etkileşim sonucu bölgede İslamın yayılmasını ve Gürcülerin kitleler halinde Müslüman olmalarını "Türkleşme" biçiminde tanımlamak doğru değildir. Osmanlı sosyal ve kültürel sistemi ulusçuluğu olmadığı bir dönemde oluşmuş olup, bu "anakronik" yönüyle insanların din esasına göre tasnif ediyordu. Balkanlarda Osmanlı etkisiyle Müslüman olan grupları, Boşnakları, Arnavutları, Pomakları etnik olarak "Türk" olarak kabul etmek olanaklı olmadığı gibi, Gürcüstan'da Osmanlı etkisiyle İslam dinine girmiş olan Gürcüleri ya da Abhazları da Türk yapmak olanaklı değildir. Buna karşın Osmanlı ülkesindeki Müslüman ahalinin hepsini, Araplar bir yana bırakılacak olursa, Türk olarak kabul eden bir anlayış da vardır.⁴ Bu anlayışın kaynaklanan yanlış algılarına Batılılar için olduğu kadar Ruslar ve Gürcüler için de geçerlidir.

Çarlık egemenliğinden ve modernleşmeden önceki dönemlerde sıradan bir Gürcü, kendi kültürel tanımlaması, uzun yüzyıllar boyunca dil ve temeline dayandıran bir bilinçle oluşturmuştu. Eğitimin gelişip gelişmediğinden bağımsız olarak böylesi bir bilinç Gürcü insanında yer etmişti. Gürcülerin dini Ortodoks Hristiyan, buna karşın komşu halkların çoğu Müslüman, kuzeydeki bazıları animist, Ermeniler bambaşka bir Hristiyan gelenek içindeydiler. Gürcüler çevrelerindeki halklardan, onların dillerini bilmedikleri için ve onların da Gürcü dilini bilmemeleri dolayısıyla ayırsıyorlardı. Gürcü'nün ne demek olduğunu bu dış koşullar zaten belirliyordu. Bu durumda sıradan bir Hristiyan Gürcü için dilini

³ İslam Ansiklopedisi, Gürcüstan maddesinde şu bilgi verilmiştir: 1674'de Gürcüstan'ı ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi, "Abhalsinin ekserisi Osmanlı zamanından beri sınıni olup Hanefi ve Şâfi mezhebindedirler. Uleması çoktur." demek suretiyle Tbilisi şehrinde bile bir Müslüman hediyesi olarak tasvir etmekte ve şehirden bir çok han, hamam ve caminin bulunduğundan bahsetmektedir C VII, s. 842.

⁴ Bu anlayış büyük ölçüde dil bilmeyen Batılı seyyahların ürünüdür. Bunlar Osmanlı ülkesinde dolaşırken, özellikle Balkanlar ve Anadolu'da gördükleri Müslümanlar, ufak tefek folklorik gıysı farkları dışında birbirlerine benzeyen tiplerdir. Yabancı bir zaten bunların dilini anlamıyordu ve sıradan bir Osmanlı Müslümanı için temel veriler, fes ya da sarık gibi bir başlık, şalvar ya da geniş pantolon ve cepken, genellikle yazık bir tıp ve bir tutam sakal. Buna ek olarak yazın bir cehalet ve sefalet Osmanlı Müslüman ahalsinin paylaştığı diğer bir unsurdu. Bunların kadınları da hep kapalı ya da çarşaf içindeydi. Tüm bu verilerin ışığında İslam kimliğinin Türk kimliğiyle çakışması kaçınılmaz bir algılaşma sonucu gerçekleşiyordu. Bu tiplerin Türkçe mi, Arnavutça mı, Lazca mı, Kırtçe mi, Gürcüce mi, Boşnakça mı konuştuğu, sıradan bir dil bilmez Batılı tarafından zaten anlaşılacakmış gibi, anlaşılabilir. İslam toplumlarında on dokuzuncu yüzyıl sonuna kadar ulusal bilinç çok geri düzeyde bulunduğundan, karşılaşılan Müslümanın kendisinde, konuştuğu dil referans alacak bir ulusal bilinç yoktu.

GÖRÜŞ - DÜŞÜNCE

anlayabildiği Müslüman Acaralı Gürcüyü Gürcü olarak kabul etmek olağandı. Yüzyıllardır aynı dilde iletişim içinde olan Acaralı ile Tbilisli ya da Kutaisili birbirlerini anladıkları için birbirlerini Gürcü 'Kartveli' olarak tanımlamışlardı.

Dış etmenler sonucunda din değişiminin olağan koşullarda bu algılamayı etkilemeyeceği düşünülebilir. Fakat yeni din, aynı zamanda yeni bir kültür ve yaşam biçimi demektir. Müslüman olan bir Gürcü için artık içki, domuz eti gibi gıdalar söz konusu olamazdı⁵ ve toplumda kadının rolü kaçınılmaz olarak değişecekti. Bu noktada ana öğelerini dinin belirlediği bir kültür kalıbından ötekine atlamak söz konusuydu. Bu dinsel değişim çoğu kez baskıyla da olmuş ve kültürel tamamlayıcılık olarak Osmanlı ya da İran'la yüzyıllardır yaşanan iletişimin bireysel bilince yansması biçiminde olmuştur. Geride bırakılan kültür kalıbı artık eski dinle, yani Gürcü Ortodoks Hıristiyanlığı ile özdeş hale gelmekteydi. Bunun azertine bugün de rastlamak olanaklıdır. Acara bölgesindeki köylerde ya da yaşlıca insanlar arasında, Tbilisi, Kutaisi ya da Guria gibi Hıristiyan bölgelerinden gelme bir Gürcü "Kartveli" olarak adlandırılmaktadır. Kartveli sözcüğü Gürcülerin kendilerine verdikleri ad olmasına karşın,⁶ bu adlandırma onlar Gürcü oldukları için yapılmamaktadır. "Kartveli" sözcüğü "Gürcü" anlamında değil "Hıristiyan" ve daha açıkçası "gavur" anlamında kullanılmaktadır. Adlandırmanın bu denli kolay yapılabilmesi, Gürcü ve Hıristiyan kültürlerinin içiçe geçmişliğinden ötürüdür. Müslüman olan Gürcü başka bir kültürel ortama geçince, etnik kökeni değişmediği halde bir ulustan başkasına geçtiğini sanmakta, dini değiştirmekle ulusu da değiştirdiğini düşün-

⁵ Gürcüler arasında İslamın, uzun uzadıya yapılan tartışma ve kafa yormaların sonucu olarak benimsendiğini düşünmek yanlış olur. Bu din değiştirme konusunda, bugün için oldukça tuhaf ve gülünç durumlar yaşandığı bugün de anlatılagelen bir anekdotla ortaya çıkmaktadır. Yıllar önce Acara'daki bir köy halkını İslama girmeye davet etmek için gelen mollaya köy ileri gelenlerinden verdiği yanıt çok ilginçti: "Eilmizde çok sayıda domuz var. Onları kesip yiyelim, daha sonra Müslüman oluruz!"

⁶ Bu durumu benzeyen bir çok örnek vardır. Başka toplumlar, Alman, German, Namtsy, Nemenskil gibi başka sözcükler ile onları adlandırmaya karşın, Almanlar kendilerine "Deutsch" demektedirler. Benzer biçimde başkaları onlara Grek, Yunan ya da Rum dedikleri halde Yunanlılar kendilerine "Helen" demektedirler. Ermenilerin kendilerini "Hay", Çinlilerin kendilerine "Han" demeleri başka benzer örneklerdir. Başka halklar Gürcülere Georgian, Gürcel, Gürcü ya da Gruzinskil gibi adlar verdikleri halde Gürcülerin kendi dillerindeki adı "Kartveli", ülkelerinin adı Gürcüstan, Gruziya ya da Georgia değil "Sakartvelo" olmaktadır.

⁷ Bu tip özgül yorumlar Gürcü Hıristiyanlığı için de sözkonusudur. Gürcüstan'ı gezen bir yabancı Hıristiyanlığın hiç bir Batı ülkesinde tanıklanmayacak sempatik yorumlarıyla karşılaşılabılır.

⁸ Yunus Zeyrek, Türk Yurdu, Haziran 1999, s. 18-24.

Batumi Pazarında Kahve Köşesi - 1878

mektedir. Buna göre eski kültürüyle ilgili tüm bağlardan kopmak, daha da ötesi "Kartvelilikten kurtulmak" dinsel bir görev gibi algılanmaktadır. Daha da ilginç olan nokta bu adlandırmanın Türkiye'ye muhacir olarak gelerek köyler kuran Gürcü toplulukları içinde bugün dahi kullanılıyor olmasıdır. Bu çerçevede köylerini ziyaret eden gayrimüslimler, örneğin Alman turistler için "Kartveli" yakıştırması yapan ve kelime anlamını bilmeden Almanları "Gürcü" yapan insanlara rastlanmaktadır. Bunların ondokuzuncu yüzyılda Acara'dan gelen dedeleri "Kartveli" kelimesinin anlamını ve ne için kullandıklarını biliyorlardı. Fakat onlardan bir kuşak sonra bu kelimenin esas anlamı kaybolmuş ve Türkiye şartlarına göre yeni bir anlam kazanmıştır.

Tbilisi'deki Hıristiyan bir Gürcü için Acara'daki Gürcülerin Müslüman olmaları, onları Gürcülükünü etkilememektedir. Fakat Acara'da dinin belirlediği farklı kimlik, bu bölgenin Osmanlı etkisinde olduğu üç yüzyılı aşkın bir sürede, Gürcüstan'ın öteki bölgelerinden derin bir ayrılmaya yol açmış ve bölgenin Osmanlı ülkesiyle çok sıkı bütünleşmesini sağlamıştı. Bu bütünleşme o denli sıkıydı ki, Ruslarla olan 1853-56, 1877-78 çatışmaları "cihat" olarak görüldüğünden, Batumi kenti en önemli direnç merkezlerinden biri olmuş ve Rus orduları ancak Aya Stephanos Anlaşmasından sonra kente girebilmişlerdi. Acara'da dini konularda sıradan bir Anadolu müslümanına göre çok derin eğitimli yetişmiş ulema kadroları kitlesel olarak mevcuttu. Gürcülerin yaygın özelliği olan kıvrak ve işlek zekalarını bu kez İslam ve Kur'an için kullanan bu din adamları geliştirdikleri özgün yorumlar⁷ ve geniş kitleleri etkileyen dinsel bilgilerin derinliğiyle gittikleri her yerde dikkat çekmişlerdir. Nitekim muhaceretle Anadolu'ya geldiklerinde bunlar en üst mevkil din adamı olarak istihdam edilmişlerdir. Dinsel tutuculuk Türkiye'de pek çok muhacir Gürcü köyünde bugün de belirleyici olmakta ve onların siyasal tercihlerini etkilemektedir.

Buradan yola çıkılarak Acara bölgesi için bu muhacir köylerinden çıkmaya bazı çevrelerde yeni bazı kimlik arayışları yapılmaktadır. Bu çerçevede "Acar" diye bir ulusun olduğu ve Sovyet döneminde Gürcüstan merkezli yönetiminin politikalarıyla asimile edilmeye çalışıldığı öne sürülmektedir. Bazı başka çevreler bu bölgedeki insanların Türk olduklarını ve zorla asimile edilerek Gürcü yapıldıklarını düşünmektedirler.⁹ Acara kökenliler arasında, kente yerleşene ve ilkokul çağına gelene değin Türkçe konuşmadıkları halde, kendilerini Ahıska Türklerine bağlayarak Gürcülükten 'kurtulmaya' çalışınları da rastlanmaktadır. Tüm bunlar bilimsel veriler ters düşün iddialarına sanal bir ulus kurgulama çabası olarak görülebilirse de, kimlik tanımlaması konusundaki çelişkilerin ve tutarsızlıkların oluşturduğu bu çıkmaz noktaya eninde sonunda varılacağı ve hatta şimdi o noktaya varıldığı da söylenebilir. Dinsel gerekçelerle eski ulusal kültüründen kurtulmak isteyen birey ve toplum, yeni bütünleştiği çevrede de, dindar olmakla birlikte yine de kendine yabancı gelen bir kültürle karşılaşınca,⁹ önce içine kapanmakta, sonra atalarının kökeninin olduğu bölgede ayrı bir ulus olabileceği varsayımından hareketle yeni kimlik tasarımları oluşturmaya kalkmaktadır.

9 Bu kültürel yabancılık konusunda Türkiye'de Acara kökenli Gürcülerin kurdukları pek çok köy için karşılaşılan bir durumu sunmak aydınlatıcı olabilir. Araştırmacı Gürcüstan'a çeşitli zamanlarda yaptığı ziyaretler sırasında bunları gözlemlemiştir: Köylüleri, kentlileri Gürcü toplumdaki akraba evliliği çok denecek kadar azdır ve ayrıca ayrı karşılanmakta, eşlerin yedi süalesinin akraba olup olmadıkları araştırılmaktadır. Bir başka gözlem de Gürcülerin ulaşulmuşunun evlilik ve aile kurulumunda kendini gösterdiği ve öteki etnik gruplara karma evliliklerin de yok denecek kadar az olduğunu. Gürcülerin yaklaşık % 95'i birbirleriyle evlenmektedir ve bu tüm Sovyet halkları içinde en yüksek oranı oluşturmaktadır. Buna Türkiye'deki Gürcü köylerinde göç sonrası kuşaklarda akraba evliliği çok fazla görüldüğü gibi, evlilik sonucu bütün köy birbirinin akrabası olmuştur. Bu durum Gorbaçov sonrası dönemde sınırlar açıldıktan sonra başlayan İletişim sonucu Gürcüstan'daki akrabalarca tıhah ve yadırgatıcı bir durum olarak algılanmıştır. Oysa yadırganan bu duruma kaynaklık eden şeyin de yine kültürel uyum ve Gürcülük kaygısı olabileceği kanısı akla gelmektedir. Muhacirlerin yıllar önce kurdukları bir ya da bir kaç köy, çevrelerindeki köylerle yabancı kalmıyor. Bu köy ya da köyleri ufak bir Gürcüstan olarak düşünülürse, kendi aralarında evlenerek anavurttıkları Gürcülerin yaptığını yapıyorlar, ama sayıları az olduğu için ve başka yerlere de Gürcü gelin aramak için göçecek durumda da olmadıklarından ötürü kısa sürede köydeki herkes birbirinin akrabası durumuna geliyor, buna sonunda anavurttıkları öteki geleneksel, yani distant evlilikle ters düşüyorlardı. Fakat Türkiye'deki modernleşme ve köyden kente göç olgusuyla birlikte şimdi iki kuşakta bu gelenek büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

10 Bu gözlemler araştırmacının Ekim 1995-Mart 1996 arası dönemde altı ay kadar bir süre Batumi ve çevre rayonlarına tanık olduğu pek çok olaya dayanmaktadır. Bu süre içinde Ramazan ayı da orada geçirmiş, dinsel konularda pek çok soruya muhatap olunmuş ve ilginç tartışmalar yaşanmıştır.

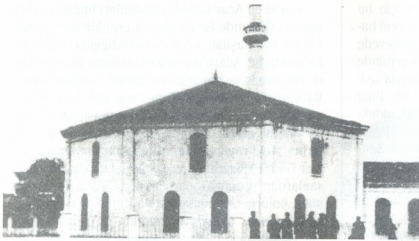
11 Priton Halvaş, "Bana mı Öğretiyorlar Acarlıların Kim Olduğunu? Türkiye'de Yaşınlanan Bir Broşürü Yanıt", çev. Hasan Çelik, (Yeniburlur, Sayı: 19-21, Ocak-Haziran 1996, s. 3-5 Bu makalenin yazarı Acara'daki en köklü ailelerden birine mensup olan çok tanınmış şair ve edebiyatçıdır. Ayrıca Sovyet döneminde Acara'da, Tbilisi'de ve Moskova'da önemli görevler üstlenmiş bir politikacıdır. Gürcüstan Parlamentosu'nda Acara mebusluğu yapmıştır. Halvaşlar Artvin'de de kolları olan geniş ve köklü bir ailedir. Bu makalenin aslı 12 Mayıs 1996 tarihli Sakartvelos Respublika, gazetesinde yayınlanmıştır.

Fakat bu Acar kimliği tasarımları bugün Sovyet sonrası dönemde gözde Acara genelinde de Gürcüstan'da karşılaşılan tabloya bakıldığında anlamsız kalmaktadır. Acara'da başkent Batumi büyük ölçüde çok uluslu ve çok dilli bir görüntü sunmaktadır. Batumi'nin bu konuda Tbilisi'den bile ileri, Sohum'daki duruma benzer bir nüfus yapısı vardır. Buna karşılık gerek kentin çevre köyleri gerekse Acara'nın öteki rayonlarının nüfusunun tamamına yakını Gürcü kökenli ve pek çoğu İslam dininden insanlardan oluşmaktadır. Fakat nüfusun İslam olması, onların Çeçenistan ya da Dağıstan'dakiler gibi sıkı dindar oldukları anlamına da gelmemektedir. Türkiye'deki İslamcı çevrelerin ölçütlerine göre 'hayli yetersiz' kalan bir dinsel bilinç vardır. Ramazan ayının gelmesi pek hissedilmemektedir. Bu yetersiz durum dinsel konulara hiç bir merak olmadığı anlamına da gelmemektedir. İnsanlar dedelerinin dinini merak etmekte, kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak görmekte ve öğrenmek istemektedirler. Fakat dinin toplumun her kesimini saran ve yaşamın bir parçası olan bir olgu olarak belirlenmesi şu an için çok zayıf bir olasılık olarak kalmaktadır.¹⁰ Örneğin genç kızların örtünmesi gibi bir gelenek bu Müslüman Gürcülerin çoğunlukta olduğu Acara bölgesinde yoktur. Bu durumda Acar kimliği tasarımlarının önemli bir ayağı daha başlangıçta ortadan kalkmaktadır.

Bir başka nokta Batumi ve Acara'dan Gürcüstan'ın pek çok bölgesine, özellikle Tbilisi ve Mesheti'ye, evlilik ve göç gibi nedenlerle yerleşenlerin olmasıdır. Bunun tersi de söz konusudur ve Batumi nüfusunun yarısından çoğunun Hristiyan Gürcülerce oluşmasına neden olmuştur. Özellikle Tbilisi, Kutaisi ve Guria bölgelerinden Batumi'ye gelip yerleşen ya da buradan evlenenler vardır. Batumi'nin bağımsızlık sonrası dönemde güvenli bir yer olması ve burada çok paranın dönməsi bu göç olayını daha da arttırmıştır. Bu durum Acar kimliği tasarımlarını anlamsızlaştıran ve etkisizleştiren bir başka etmen olmaktadır. Hristiyanlara zayıf bazı tepkiler köylerde olabilmektedir, ama bu da yaşlı kimselerce ortaya konmakta, yeni nesillerin böyle bir konuya ya da derdi gözlenmemektedir. Karma evlilikler Sovyet dönemine göre azalmamıştır. Sovyet döneminde dinin toplum hayatındaki etkisini yitirmesi olgusu dikkate alındığında karma evlilik olağan bir durumdur. Gerek Hristiyanlığın gerek İslamın toplum hayatında yeniden belirginlik kazanmaya başlamalarına karşın bu durumun sürmesi modernleşme ve uluslaşmanın kalıcı etkileriyle açıklanabilir.

Fakat dışarıdan kurgulanan ve çoğu kez gerici, cahil ya da İslami bir bireysel tatmin ve kültürel terfi aracı olarak gören az sayıdaki insanlardan oluşan çevrelerin ürünü olan bu "Acar kimliği" iddiaları bizzat Acarlıların kendilerini rahatsız etmek-

Azıziye Camii - Batumi 1868

tedir.¹¹ Oraya yapılan ziyaretlerde özellikle dinsel konulara ağırlık verilerek bir tür 'hocalığa girişilmesi' de bir başka rahatsızlık nedeni olmaktadır. Türkiye'den giden bu kişilerin bireysel hayatlarında, akrabası ya da dostu durumunda olan Acaralı insanlarla farklı gündemler oluşturacak kültürel boyutları çoğu kez yoktur. Durum böyle olunca da sobet konuları din, İslam, anti-komünizm, Hristiyan-karşıtlığından öteye geçememektedir. Bununla birlikte Acara'nın bazı özgülüklerini kendi siyasi amaçları için kullanmak isteyen Türk ve Gürcü politikacılar da yok değildir.

C) Sonuç:

Acara Özerk Cumhuriyeti'ndeki din merkezli kültürel kimlik algılamalarının yeni iç gerilimleri getirebilecek bir potansiyeli yoktur. Çünkü burada, geleneksel olarak İslamın egemen ve belirleyici olduğu bir sosyal-kültürel yapı yoktur. Kendini 'Müslüman' olarak tanımlayanların çok büyük kısmı da

¹² Aynı durum Türkiye'deki milyonlarca insan için de geçerlidir. Müslüman olarak kendini tanımlayanların % 90'ının üstündeki kısmı dinsel olarak pasif ve bilgizdir.

¹³ Bu konuda bir örnek vermek gerekirse Marks'ın, psikolojide 'İrrasyonalle' devrimi ile çıkarı açan Freud'dan önce ölümlü olmasi nedeniyle düştüğü mekanik hataların Sovyet rejimine de sürdürüldüğü, oysa Freud'u incelemiş bir Marks'ın Das Kapital'de o biçimde yazamayacağını rahatlıkla söyleyebileceği tartışılmaktadır. Bu konuyu gündeme getiren Erich Fromm gibi bazı bilim adamları da Sovyet ekolüne 'afroz' edilmiştir.

¹⁴ Gürcüstan'ın bu köklü Hristiyan geçmişinden hareketle dini ulusçuluğun, ulusal kültürün beşiği olarak görülmesini aşırı boyutlara taşınması gerekir. Örneğin Avrupa devletlerinin pek çoğunun ulusal bayrağında Haç sembolü bulunmaktadır ve bu son derece olağandır. Çünkü o devletlerin tarihleri Gürcüstan'daki gibi değildi ve homojen bir din anlayışı her zaman söz konusuydu. Oysa Gürcü tarihi böyle değildir. Bu durumu gözlemledikten gelecek Haç sembolünü Gürcü ulusal bayrağına taşıma isteği, Gürcü olmayanların devletten dışlanması gibi bir karşı algılamaya yol açabileceği içindir ki sorular getirilir. Bu nedenle Hristiyanlığın, gerekli ve yeterli, aynı zamanda güzel bir mühür sembolü olan Aziz Giorgi ikonunun ötesinde Gürcü devleti ile iç içe geçmiş, salt sembolik bir anlamda kalsa bile olumsuz sonuçları davet edebilir.

¹⁵ Din bu tip bir entelektüel kaliteye hemen hiç bir İslam ülkesinde ulaşmamıştır ve Türkiye de ne yazık ki, çoğu kez İslam olmanın aksine bunun istisnası değildir.

bunu bireysel bir veri olarak algılamak ve ayrıntılara girmemekte, İslam Külliyyatı denen şeylerden bihaber kalmakta, buna ilgi de duymamaktadırlar. Bununla birlikte merkezi hükümetin dikkat etmesi gereken bazı noktalar da vardır. Birinci olarak Gürcüstan'da siyasi ve sosyal bilimlerin, Sovyet akademik çevrelerindeki 'ekonomi-politik' yaklaşımındaki kuşku ve saplantıların getirdiği akademik geleneğin de etkisiyle, yeterli düzeyde gelişmiş olmadığı gözlemlenmektedir. Sözgelimi Doğu Bilimleri üzerine kişi ve

kurum olarak çok zengin birikimler olduğu halde, İlahiyat (Teoloji) konusu üzerine uzmanlık zayıf kalmaktadır. Bu Sovyet ideolojik şartlanmışlığın gelen bir kalıntı olmakla beraber, aynı zamanda giderilmesi gereken bir eksiklikler. Bundan doğan bu dinsel başıboşluk, ilgisizlik ve umursamazlık Gürcüstan'ın tarih boyunca sergilediği dinsel hoşgörü ve kültürel-entelektüel zenginlik ortamıyla tezat oluşturmaktadır. Bu noktada ikinci dikkat edilmesi gereken konu ortaya çıkmaktadır. Her iki taraf için de farklılıkların değil benzerliklerin vurgulandığı bir din anlayışı. Üçüncü nokta ise Gürcüstan'la ilgili Müslümanların dikkat etmesi gereken bazı tarihsel yapılanmalardır. Gürcülerin kitlesel olarak Hristiyanlığı en erken çağlarda kabul etmiş bir halk olmaları itibarıyla Gürcü toplumunda Hristiyanlık ayrı bir prestij unsurudur. Burada bir Alman, Rusya da Amerikalının Hristiyanlığından çok öte bir şey söz konusudur: Ulusal tarih, kültür ve coğrafya ile bütünlük gösteren bir din anlayışı. Dinsel olarak bu eskiliğin verdiği prestij nedeniyle Çarlık döneminde Gürcü Ortodoks Kilisesine yapılan baskılar tam aksi yönde sonuç vermiştir. Gürcülere göre 'daha dün Hristiyan olmuş' Rusların onların dini reisleri olmak istemeleri kabul edilebilir bir şey değildir. Yine bu prestij nedeniyleydi ki bir Gürcünün kendi ülkesinde, işgal altında olmadığı hür bir ortamda din değiştirmesi hemen hemen imkansız bir şeydir. Gürcü tarihini iyi bilmeyen bazı 'tebliğcilerin' Gürcüstan'da ilişkileri bozucu olmanın dışında bir etki yaratmalarının beklenmemesi gerekir. Sovyet döneminde kitlesel ve bireysel aydınlanmaları doruk noktaya ulaşan Gürcü toplumunda gelecek dönemlerdeki dinsel tercihlerin, ulusalıği aşan bir entelektüel ortamda ve kalitesini entelektüel olarak gösterebilen dinsel etkiler yönünde olacağını düşünebiliriz.

Abhazy Soykırımında Rusya'nın Rolü

Tamaz NADAREİŞVİLİ*

Yüz yıllardır değişik ulusları ve ülkeleri yutmakta tecrübeli Büyük Rusya İmparatorluğu, kafasına koyduğu ülkenin halkını kolaylıkla ayaklandırabilir ve planların o ülkede çok kolay uygulayabilir. O, biz, yıllardır kardeşlik ve dostluk içinde yaşadığımız Abhaz halkına karşı ve Abhaz halkını bize karşı kıskırtarak yine ne denli güçlü bir patron olduğunun örneğini verdi.

Doğal yapısıyla ne denli toleranslı ve uyumlu bir halk olan Gürcü halkında Abhazlara karşı düşmanlık tohumları ekemeyen Rusya, bu toleransı bile kendi lehine kullanmayı başardı. Abhazları hala kendi kardeşleri olarak gören Gürcüler, Abhazların bu savaşta bu denli bağışlamaz oluşlarını yine Rusların hakları kısıktırılmada ki başarısına bağlamaktadırlar.

Ruslar: Gürcülerin Abhazy bölgesinde topluca sürülmelerine, orada soykırma uğramalarına ve Gagra'daki korkunç katliama ve kıyımaya hazırlıklı olarak çanak tuttular ve bu konuda ki planlarını ya bizzat kendileri ya da ayrımcılarla işbirliği yaparak, ya da onları kullanarak gerçekleştirdiler. Abhaz ayrımcıları o kadar kinle doldurdular ki, Gürcülere biraz sempati duyan Abhazlar da bu kıyımlardan nasibini aldı. Bütün bunlara rağmen, Sohum'de bulunduğumuz sırada ekmek ve gazyağı kuyruğunda ard arda duran Abhaz ve Gürcüler arasında böyle düşmanlıklar yoktu ve hiç bir Gürcü, Gagra'da yapılanlardan hiç birini Sohum'de ki Abhaz kardeşine uygulamadı, hiç bir Abhaz'a, hatta düşmanına bile kin beslemedi. Tam aksine biz onların güvenliğini Gürcülerden bile fazla temin ettik. Fakat acı tecrübelerimden belirtmeliyim ki Ruslar ve onların güdümündeki ayrımcılar için bütün Gürcüler düşman idi ve bu

düşmanlık yüzlerce Gürcü ailesinin yok edilmesine, çocukları karında kadınların öldürülmelerine, Gürcü vatandaşlarının ve aydınların işkenceden geçirilip katledilmelerine ve üçyüzbin Gürcünün kendi öz evlerinden kovulmalarına neden oldu.

Böylece Rusya, Abhazy'da eski ve yeni bütün planlarını uyguladı: Sovyetler Birliği'ni yeniden yaratmak, eski cumhuriyetlerini tekrar aynı çatı altında birleştirmek ve Rusya İmparatorluğunun yeniden doğuşunu hazırlamak gibi Rus emelleri bizi Abhazy trajedisine götürdü. Kuzey komşumuzun emperyalist güçlerinin emirlerini uygulamakta Ardziba ve ekibi tam anlamıyla uyum sağladılar. Bu konuda ki çok miktarda belgede, Rus silahlarının Abhazy

Evlerinden kovulan 300.000 Gürcüden Birkaçı. Kışın Yürüyerek yüzlerce kilometre katettiler.

trajedisinden çok önce ve savaş sırasında Abhaz ayrımcılara nasıl dağıtıldığını ve bu silahlarla ve Rus askerî kuvvetlerinin önderliği ve işbirliği ile Abhazy'nın nasıl işgal edildiği ve soykırma ile yüzbinlerce insanın Abhazy'dan nasıl kovulduğu anlatılmaktadır. Rusya, Gürcüstan'a iyi

komşuluk, insani ve ortaklık anlayışlı ilişkiler yerine eski standartlardaki emperyalist anlayışa yaklaştı. Bu anlayış, Rusya eski başkanı Çernomirdin'in, Yeltsin'in ve Putin'in devamı olarak Abhazy'da ki ambargoyu kaldırmaktan bahsedip, orda bulundurduğu askerlerini ve mühimmatını ne zaman çekeceğini açıklamayarak da ispatlanmıştır. Çernomirdin hakkında ki düşüncelerimi, onun verdiği emirle Larsi sınırında meydana gelenleri açıklayarak paylaşmak istiyorum sizlerle: Bizi Abhazy bölgesinden mahrum etmek isteyen Çernomirdin, askerlerine emir vererek Abhazy'da ki turunçgilleri ve diğer meyveleri toplatarak Rusya'ya gönderiyor. Bu örnek bile Rusya başbakanı olan bir kişinin Gürcüstan devletinin hakk isteklerini nasıl ayaklar altına aldığını göstermektedir. Keza 1300 km uzunluğundaki Gürcü-Rus sınırında Larsi bölgesinde

* Tamaz Nadareişvili Gürcüstan'ın Abhazy bölgesinde Ruslar tarafından işgal edilmeden önce, bölgede mevcut Otonom Cumhuriyet'in Meclis Başkanı idi.

Katledilen Sivil Halktan Biri

Rus askerlerinin şovenist kışkırtmalarına da Rusya hükümeti ses çıkarmamaktadır. Tabii, bu Gürcü-Rus sınırının Psou nehriden Egrisi nehrine kadar 200 km geri çekilmesinin yanında pek önemli kalmamaktadır, ki bu çekilme, binlerce insanın öldürülmesi, işkencelerden geçirilmesi ve üyüzbin insanın evlerinden topraklarından kovulması pahasına gerçekleştirildi. Aynı şekilde Samaçablo (Güney Osetya) da ki Gürcü-Rus sınırının Rusya tarafından Gori'ye kadar geri çekilmesini de unutmamamız gerekir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Gürcüstan'ın bağımsızlık ilan edilmiş ve demokrasiye doğru yol almasını Rusya kabul edemedi, bizi bunun için affetmediler ve bize karşı darbeler yaparak, entrikalar kurarak bizi cezalandırdılar. Abhazya'da ki sorunları yaratarak bizi BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ye girmeye zorladılar, bizi kendilerine itaatkar yapmak istediler; kölece anlayışla hazırlanan gümrükleri, sınırları ve finansal anlaşmaları kabul etmemizi isteyerek bizi Rusya İmparatorluğu'nun bir halkası yapmak istediler. Bu nedenle ben Gürcüstan'ın içinde bir sorun olduğuna, Abhaz-Gürcü sorunu olduğuna ve bu iki kardeşin anlaşamayacağına hiç inanmıyorum. Aksı savlar tamamen yapay ve uydurma. Biz Abhazya'da Gürcüleri ve Gürcülerin yerleşim birimleri kadar, en az Abhazları ve diğer etnik kökenli hakları ve onların yerleşimlerini korumaya çalıştık. Bu bir kahramanlık ve ihanet savaşı değildi, bu bir Gürcü-Rus savaşı idi ve Gürcüstan bu savaşı kaybetti.

Bu anlatımların ışığında görüşlerimi aşağıda özetlemek istiyorum.

- Bu bir Abhaz-Gürcü savaşı değildi. Bu savaş üçüncü taraf olarak gözükmeye çalışan Rusya'nın yaptığı askeri ve politik bir savaşı ve bu savaşa Rusya, Gürcüstan'ın ayrılmaz bir parçası olan Abhazya'yı baştan sona işgal etti. Daha önce yine Gürcüstan'ın ayrılmaz bir parçası olan Samaçablo (Güney Osetya)yı işgal ettiği gibi. Rus devleti, kendisi bizzat anlaşmazlığın bir tarafı olduğu için, arabulucu rolünü oynayamaz.

- Rus barış gücü askerleri askeri güçlerdir ve

onların büyük bir kısmı Abhazya işgalinde, soykırım ve etnik temizlikte görev almışlardır. Onlar yapay olarak bizzat kendi yarattıkları Abhaz-Gürcü sınırında görev alamazlar, çünkü onlar ancak işgal ettikleri toprakları savunmaktadırlar.

- Bu sorunun yaratılmasındaki esas amaç; bağımsız Gürcüstan devletinin oluşumunu yavaşlatmak ve sonunda durdurmak, Gürcüstan'ın batı demokrasisinin bir parçası olmasından mahrum etmek, Gürcüstan'da demokratik kurumların ve sistemin oluşmasını önlemek ve Gürcüstan'ı Rusya İmparatorluğunun etki alanına alıp onu İmparatorluğun bir halkası yapmak, boru hattı ve diğer taşımacılık sistemlerinden Gürcüstan'ı dışlamak.

- Mart 1992'de Sovyetlerin dağılmasından sonra, Gürcüstan'ın tamamen karşı çıkmasına rağmen Abhazya yönetimi ile Rusya Federasyonu arasında bir ekonomik anlaşma imzalandı. 1992 Mart ayı başlarında Ardzınba, Boris Yeltsin'e kendilerine ekonomik yardım etmelerini önerdi. 29 Ekim 1992'de Boris Yeltsin, Krasnodar ve Stavropol bölgelerinin idarecilerine talimat vererek Abhazya ile direkt ekonomik ve ticari anlaşmalar yapmalarını emretti, ve bu anlaşmalar üç ay içinde gerçekleştirildi.

- Keza, Rusya Federasyonu ve BDT yetkililerince de belgelerle ispatlandığı üzere Ardzınba taraftarlarına savaş öncesi askeri mühimmat, teknik eğitim ve savaş teknikleri verildi. Daha da fazlası ise, sözde Abhazya hükümeti ile Rusya Savunma Bakanlığı arasında imzalanan 1992 Ağustos tarihli anlaşma ile; Sovyetler Birliği zamanında Abhazya'da bulunan Sovyet Savunma Bakanlığı, Adalet Bakanlığı tesisleri ile askeri taşıma komplekslerinin; Abhazya'nın savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve sınırlarının Rusya tarafından güvenlik altına alınması karşılığı, Rusya'ya verileceği şeklinde sonuçlandı.

- Abhazya'da askeri operasyonların başlamasından sonra Abhaz ayrımcılarıyla Rus generaller arasında yoğun ilişki çok açık şekilde ortaya çıktı. Rusya Federasyonu içinde yer alan ve başka uluslar tarafından tanınmayan Kafkas Halkları Federasyonu, Rusya'nın oluru ve teşvikiyle Gürcüstan'a karşı Abhazya'da savaşa girdi. Abhaz gazeteci Vitali Şaria "Abhazya'nın Trajedisi" adlı kitapta şöyle anlatıyor olayı:

"14 Ağustos 1992 tarihinden itibaren Kuzey Kafkasya (Kafkas Dağları Konfederasyonu) Abhazya'yı savunmak için gönüllü toplama merkezi oldu. Kabarday-Balkar'da, Çeçenistan'da, Adige, Karacay, Çerkezya, Kuzey ve Güney Osetya'da gönüllü toplama merkezleri kuruldu. Bunlar hep Rusya hü-

kümetinin önderliğinde, yardımıyla ve direktifleriyle oluşmaktaydı.

Askeri operasyonların başladığı ilk günden itibaren, Rusya Gudauta'da ki kendi üslerinden savaş araç gereçleri, tanklar ve toplar dağıtmaya başladı. Abhaz ayırıcılarla ve onlara yardım edenlere. Yine Abhaz gazeteci V. Şaria yazıyor: "Kafkas Dağlılar Federasyonu idaresinde olmamasına rağmen, Abhazy'a da konuşlandırılmış Rus askeri Abhazlara her türlü askeri yardımı yaparak onları yok olmaktan kurtardı". Zaman içinde, Abhaz ayırıcılar daha belirgin Rus yardımları almaya başladılar. Eylül 1992 sonunda onların elinde "BMP" ve T-72 tankları, BM-21 silahları, Grad füzeleri, OSA hava savunma sistemleri bulunuyordu. Ruslar bu silahları Abhaz ayırıcılara verdiği sıralarda, aynı zamanda barış arabulucusu rolünü oynuyordu bütün dünyaya karşı.

3 Eylül 1992'de Rusya'nın önderliğinde ve Kuzey Kafkas önderlerinin katılımıyla anlaşmazlığın çözümü için barış anlaşması imzalandı. Rusya bu anlaşmanın yürütülmesinde garantör devlet oluyordu. Abhaz ayırıcılar görüşmelerin yürütülmesi sırasında zamanı kendi lehlerine iyi kullandılar ve bütün güçlerini Rusya'nın verdiği en son teknoloji ile yapılmış silahlarla ve tanklarla donattılar. 1 Ekim 1992'de Gagra'yı aldılar. Gürcü halkına karşı etnik temizliğe başladılar. Bu etnik temizliği organize eden ve Gagra'nın ayırıcıların eline geçmesini neden olan, yine aynı güç idi, yani 3 Eylül'de barış anlaşmasına garantör olan güç, Rusya. Eylül 2-Ekim 5, 1992 tarihleri arasında "Bezukoriznyy" KİL 25 ve DON adlı askeri malzemeler Rusya tarafından denizden taşınarak Abhaz ayırıcılara verildi. Bu konuda Rus deniz kuvvetlerinin generali kapitan V. Fomin'in raporundan bir örnek aşağıda verilmiştir.

"1 Ekim 1992 tarihli eğitim provası planına göre merkezdeki askerlerin silahları (5 OPE ile SKR Bezukoriznyy ve OG VDV), Gudauta hava savunmasının savaş gücü ve tankların silahları kontrol edildi. Bu, Gagra'ya hücum yapıldığı gün yapıldı. Belgenin devamında, Rus askerlerinin gerçek amacı daha açık şekilde anlatılmaktadır: 2 Ekim 1992

saat 17.00'de Rusya Savunma Bakanı birinci yardımcısı General G.G. Kondratyev, kendii kuvvetlerini savaş açmalarını bildirir.

"1- Hiç bir zaman Gürcüstan deniz kuvvetlerini Bıçında bölgesine girişine izin vermez. Gerekiirse silah kullanılır.

2- Gudauta hava üssünü bombalamaya devam ediniz."

Yakılan Gürcülerden Bırkaçı

Yukarıdaki belgede açıkça görülüyor ki, Rus yöneticileri Rus askerlerinin Abhazy'a yaptığı operasyonlardan haberdardılar ve hatta bizzat onlar yönlendiriyorlardı.

Ekim 1992 ortalarında Sohumî kenti sürekli bombalanmaya başlandı. Resmî Rus çevreleri bu bombardımanda yer almadıklarını, bunun Abhaz ayırıcıların işi olduğunu ileri sürdüler. Bu iddia çok gülünç değil mi! Ard-zıba yönetimi bu miktarda çok ve böyle modern SU-25 ve SU-237 bombardıman uçaklarını nereden buldu. Rusların bu yalanı kısa süre sonra, 19 Mart 1993 de Sohumî'de düşürülen SU-217 no:11 bombardıman uçağı ile iyice su yüzüne çıktı. Pilotun (Subay Vatslav Şpko) tanıtım belgelerinde, uçağın 19 Mart 1993'te Rusya'dan Kuşkevskaya (Roşton bölgesi) dan gönderildiği ve Gudauta Bombara Rus hava üssünden bombalama talimatı aldığı belirtilmektedir. Bu belge bize yalnız Rus askeri çevrelerinin değil, hükümet çevrelerinin de aktif olarak Abhazy'a savaşında yer aldığını göstermektedir.

31 Mart 1993'te Sohumî'de Rus gizli servisinin Moskova bölgesinde hizmet gören 48427 nolu ajanı Albay Akeksander Sitnikov yakalandı. Kendisinin yaptığı itiraflardan öğreniyoruz ki, Sitnikov özel olarak Sohumî'ye gönderilmiş ve Sohumî'de kendisi Abhaz ayırıcıların yöneticileri ve ajanları ile görüşerek askeri bilgiler, cephedeki Gürcü askerleri hakkında bilgiler ve Abhaz ayırıcıların nelerden bombalanmasını istedikleri hakkında bilgiler olarak; yazılar ve planlar hazırlamışlardır. Sitnikov, Abhazy'a yaptıkları ile ilgili kendisine yöneltilen espionaj-casusluk suçunu kabul etmiş ve Gürcü ceza kanununun 66. Maddesine göre cezalandırılmıştır.

1 Nisan 1993'te Abhaz Özerk Cumhuriyeti gizli servis binasında, 2011 nolu Rus birliği komutanı ve komutan yardımcısının önünde P-14 radyo İstasyonu şefi 1973 doğumlu Teğmen Aleksander Oloeg

GÖRÜŞ - DÜŞÜNCE

Kurnev'e resmi bir uyarı yazısı verildi. Askeri radyo istasyon şefi olarak görevli olduğu sıralarda 17-22 Mart 1993 arasında Gürcüstan askerlerinin konumu, mühimmat miktarı ve Sohum'deki kuvveti hakkında Abhaz ayrımcılara bilgiler aktarıyordu. A.O.Kurnev.

Bu arada geri dönmüş, askerlikten ayrılmış Rus askerlerinin ve subaylarının Rus gazetelerinde çok miktarda açıklaması da Rusya'nın nasıl Abhazya trajedisinin baş mimarı olduğunu ortaya koymaktadır. Abhaz ayrımcıların askeri eğitimi yalnız Kafkas Halkları Konfederasyonu (ki o da Rusya hükümetinin talimatı ile çalışıyordu) ile yapılmıyordu. Aynı zamanda Lejyoner Nikolay Lisenko kumandasındaki Rusya lejyon ordusu tarafından eğitiliyor ve yönlendiriliyordu Abhaz ayrımcılar.

İşte size para ve menfaat için hareket eden bazı Rus Lejyonerleri:

- Kharat Kazbeg: General

- Sultan Sosnalliev: General

- Anatoli Sidorenko: VDV Generali. Bu kişi Abhaz ayrımcıların birliğini yönetliyordu.

- Ivan Kononov: General-Rus Kazakı. Sonra hatasının farkına vardı.

- Nikolay Gusko: Rus Kazakı

- Boris Akulinçef: "Akula" lakaplı Rus generali. Daha önce Angola, Suriye ve Afganistan'da çalıştı.

- Igor Lunev: General, Rus lejyon ordusu üyesi. 50'den fazla paralı askeri Abhazya'ya getirdi.

- Genadi Kolodin: Lakabı "Koloda", Özel kuvvetlerin şefi

- Kaptan Mihail Bondarenko: Lakabı "Gullay Pole", Sohum'un alışı yönetti.

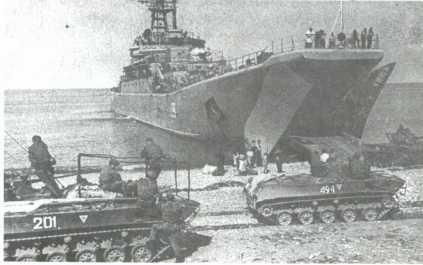
- Roman Semulin: Eşara'daki laboratuvarların korumasından sorumlu Rus alayın başı.

Abhazya savaşında yer alan Rus askeri yöneticiler arasında Rusya Savunma Bakanlığı'nın generalleri: Kondratyev, Sigutkin, Sirokin, Çındarov, Kolesnikov (Rus Savunma Bakanlığı Personel Dairesi şefi), Amiral Konesnikov, Kaptan Bondarenko, Kaptan Eferov, Kaptan Nikolaenf, General Kravçuk,

General Kudnof, General Dolgopof, General Sidorenko, Albay Klimov, Albay Semigulin ile Rus Kazak Birliği'nin komutanı O.Petrov sayılabilir.

345-5, B Paraşütçü alayı, 643. yerden havaya fıztı alayı, 5482 nolu askeri birim, 3697 nolu askeri birim, deniz askeri üssü savaş gemileri, Gudauta-Rostov ve Maykop'ta konuşlandırılmış Su 25 ve Su-27 bombardıman uçakları başta olmak üzere Rusya Savunma Bakanlığı'na bağlı bir çok askeri birimlerde savaştı Abhazya'da.

14 Ağustos 1992 tarihinde Gudauta'daki 543. Rus alayı, Rusların izniyle Abhaz ayrımcılar tarafından talan edildi. Abhaz silahlı ayrımcılar bu alaydan: 984 tommy silahları, 267 tabanca, 18 hafif makineli tüfek, 600 işaret fişegi, 5200 üzerinde el bombası ile değişik çapta yarım milyon kurşunu Rusların oluruyla aldılar. Ayrıca kendilerine otomobiller verildi, ve kentteki bütün askeri binaları talan etmelerine yardım edildi. Rus askeri depolarındaki her türlü eşyanın ve yiyecek maddesinin Abhaz ayrımcılar tarafından alınmasına ses çıkarmadılar Ruslar, aksine onları teşvik ettiler. Gudauta havaalanı teknik servis şefi Albay A. Dolgopof tarafından Abhaz ayrımcılara şu silahlar dağıtıldı: 6 tam teçhizatlı piyade tüfeği, 6 makineli tüfek, 367 F-1 el bombası, elli bin üzerinde değişik çapta mermileri.

Rus Tankları Dentzen İndirilerek Abhaz Ayrımcılara Teslim Ediliyor.

Abhaz ayrımcılar savaşa başladığında ellerinde Ruslar tarafından sağlanmış 2 BTR, 1 BMP ve bir uçak vardı, henüz başka herhangi bir gelişmiş silah yoktu. Gagra'yı 1 Ekim 1992 de bombalamaya başladıklarında onlar Rus askeri yetkilileri tarafından verilen çok miktarda tank, howitzer ve hatta Grad ve Igla füzelere sahiptiler.

25 Eylül 1992 tarihlerinde Rusya Yüksek Prezidyumu Abhaz ayrımcılara tam destek veren bir tasarıyı kabul etti. Yeltsin buna hiç bir duyarlılık göstermedi. Görüşmelerde ve konuşmalarında her zaman Gürcüstan'ın toprak bütünlüğünden bahseden Yeltsin ile görüşmek üzere E. Şevardnadze Moskova'ya uçtu. Sonra öğrendiğime göre Rusya Emniyet Konseyi başkanı Yuri Skokof, Ardzınba ile Kremlin'de görüşmeler yapıyordu aynı gün. Bu görüşmeden çok kısa bir süre sonra Abhaz ayrımcılar ağır silahlar, askeri ekipmanlar ve para yardımı aldılar Rusya'dan. Yeni Rusya'nın en büyük sırrı, silah ticareti yapmak ve bunun için kendi etki alanındaki değişik eski Sovyet topraklarında karışıklık-

lar yaratmaktadır. Gürcüstan'daki, Moldava'daki, Karabağ'daki ve Çeçenistan'daki karışıklıklar bunlara birkaç örnek sayılabilir.

Bazı durumlarda ölüm makinelerinin savaşta hangi tarafa verileceği konusunda ticaretin boyutu rol oynayabilmektedir. Bu genel fikir, fakat Rusya'nın silah vermesindeki gizli amaçlar bazen bilinmemektedir. Bazı bilgiler ancak Savunma Bakanlarının değişimi ile sızabilmektedir. Çünkü bazı emirler sözlü verilmekte ve yeni bakan geldiğinde yaptığı incelemelerde çok miktarda silah-bomba ve askeri malzemenin depolarda olmadığı saptanmaktadır. Bu gerçekten hareket ederek sadece 1995-1996 da Ermenistan'a 84 T-72 tankı, 50 adet BMP-2 piyade makinalı tüfeği ve 7 milyar ruble tutarında değişik askeri yedek parçalarını işte bu sözlü emirlerle kiralamada adı altında verildiği saptandı.

Ermenistan (Azerbaycan, Gürcüstan ve eski Yugoslav cumhuriyetlerinin de olduğu gibi) acil silah ihtiyacındadır. Rusya'daki bazı generaller ve askeri fabrika yöneticileri rüşvet karşılığında gizli olarak ihtiyaç duyulan tarafa her türlü silah sağlayabilmektedirler. Böylece başkasının kanı ve acısı ile çok zengin olmuş bir tür Rus zengin sınıfı oluştu.

Rusya hükümeti, Kafkasya'daki ve Sovyet Cumhuriyetlerindeki eski etki alanını yeniden kazanmak için askeri liderlerine politik amaçlarını gerçekleştirilmesi için emirler vermektedir. Gerek merkezdeki askeri kadrolar ve gerekse ilgililenen cumhuriyetteki Rus üslerinin yöneticileri merkezden gelen bu gizli emirleri uygulamak zorundadırlar. Uygulamayan görevinden alınmakta ya da istifa etmektedir, tipki Savunma Bakanı yardımcısı M. Kondratyev örneğinde olduğu gibi.

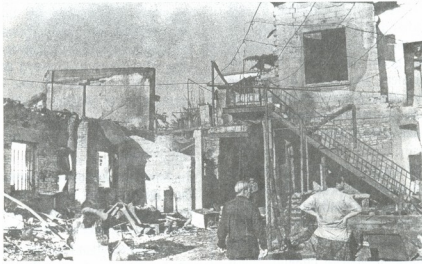
Rusya savaş uçakları Abhazy'a da Gürcü birliklerini bombaladılar Ermenilere karşı savaşması için zamanında Şamil Basayev'i Rus generalleri eğitmişti Karabağ'da Rus ve Ukrayna pilotları birbirine karşı savaşmışlardı. Bu konuda sonsuz örnekler verilebilir, fakat olayların onda dokuzunda devlet ile özel şahısların ilişkisi nerde bitiyor belli değil. Örneğin, her hafta bavullar dolu para ile Moskova'ya uçan Azerbaycan Savunma Bakanı R. Gaziev görevden alındığı zaman Rusya Dış İşleri Bakanı Graçov onun göreve lade edilmesini istedi Azerbaycan'dan. Genel olarak her ülkede özel in-

sanları seçerler Ruslar. Azerbaycan'ın uyuşturucu kralı addedilen S. Hüseyinof, Rus tankları sayesinde başkanlığa ulaştı. Aliev, Hüseyinof'a karşı olan savaşı kazandığında, Ruslar Hüseyinof'u Moskova'ya götürdüler. Benzer olay Gürcüstan'da da gerçekleşmiştir: Silah ticareti, narkotik işi ve Şevardnadze'ye, suikast ile suçlanan Igor Glogradze'de Rus askeri uçağı ile gizlice Tbilisi'den Moskova'ya götürüldü.

Uzun süreli bakıldığında, Rusya'nın Transkafkasya'daki askeri politik tecrübesi flaska ile son buldu. Çeçenistan'daki büyük Rus yenilgisi akla uygun bir sonuçtur. Eğer Karabağ ve Abhazy sonuçları olmasaydı Çeçenistan sorunu da olamayacaktı. Çünkü, buralardaki ölüm ticareti (silah ticareti) nin daha az kârlı oluşu nedeniyle, onu daha kârlı hale getirmek için Grozni trajedisini başlattı Rusya.

Kafkasya'da ki silah dağıtımı ile ilgili yeni bilgiler ne zaman elde edilebilir bilmek biraz zor, fakat eğer öldürülenlerin işbirliği ve generallerin yukarıda bahsettiğimiz anlaşmaları kontrol altına alma-

mazsa, Rusya yeni Çeçenya örnekleri yaratacaktır. Uygulayıcılar gelp gidiyor fakat ölümcül ticaret kalıcı hale geliyor. Her ne kadar elimizde Rus hükümetinin bu tür işlere başladığına dair resmi belge yoksa da, Abhaz ayırıcılara bu kadar silah, tank, uçak ve askerin Rus hükümetinin onayı olmadan

Gagra kentli alındıktan sonra İçindeki İnsanlarla birlikte yakılan evler

verilmeyeceğini herkes biliyor.

Uluslararası Helsinki Yurttaşlar Birliği'nin bir raporunda şu bilgiler yer almaktadır:

"Abhazy'a'daki sivil halka saldırılmasında, işkence edilmesinde ve öldürülmesinde Rus askerleri Abhaz ayırıcılara her türlü yardımı sağlamışlardır. Moldava'da Rusya tarafından yapıp olarak yaratılan ve tamamen Rusların yönetiminde olan Pridnestrovye Cumhuriyeti'nden para geldi. Rus asker gücünün sivil halka karşı ağır silahlar kullanıldığına ve Abhaz ayırıcılara Rus generaller tarafından silah, top ve bombalar hediye edildiğine ve satıldığına dair deliller vardır."

Sohum'de savaş sırasında ele geçirilen Rus silahlarının, düşmanlık tohumunu eken olaylarda direk kullanıldığı ve bunlardan bazı roketlerin uçak düşürülmesinde kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca Pskov hava üssünden silahların hiç bir zorlama olmadan cömertçe Abhaz ayırıcılara aktarıldığı bel-

gelerde sabittir. Abhazyaya trajedisine katılan paralı askerlerin bazılarında anılar şöyle aktarılmaktadır.

Serdiukov Vladimir Aleksandroviç; denizci, 1974 doğumlu (7322 nolu askeri birim Çaçmçire kenti-Abhazyaya, birimin başı albay Kovalyov) "Birimde daha fazla kalamadım. Mevcut durumda emrederler aram iyi değil. Sorun şu nedenle başladı: Sorun başladığında Çaçmçire'yi terketmek isteyen çok insan vardı. Kalabalık gemiye ulaşmak için iskeleyi zorluyorduk. Bize ikaz ateşi etmemiz söylendi ve biz emri yerine getirdik. Sonra ikinci kaptan bana koşarak varmamı söyledi. Önce onun söylediğini anlamadım ve ben çoktan havaya ikaz ateşi ettigimi söyledim. Bana, ikaz ateşi ettigimi, şimdi ise iskeleyi zorlayanları varmamı emretti. Bana üç kez aynı emri verdi ve ben bu emri yerine getirmedim. Onun yerine yanımda duran aynı yaştaki diğer askerlerle silahsız olarak el ele vererek kalabalığın iskeleye zarar vermesini önledik."

Ruşkin Aleksander Sergeviç (Rusya'nın Kamçatka bölgesi, Ellozov kentinden, Kantemirov bölümünde özel asker): "Davranış hatası yüzünden askeri karakola gönderildim. Personel başkanı bana ait eşyaların konulduğu bir torba ile hücreme geldi ve şöyle söyledi: "sen bir gazlye çıkacaksın". Fakat ne-reye olduğumu söylemedi, bir uçağın güvertesine konuldum ve kendimi Abhazyaya'da Gudauta'da buldum. İstemediğim bir yerde istemeyerek kendimi savaşta buldum. Geri gitmek istedim, fakat izin vermediler."

Aslan Cabrailov, Çeçen, (Edelweiss taburu): "İlk önceleri bize Gürcülerin toprak işgal ettiğini, küçükük bir ulusu yuttuğunu ve öldürdüklerini söylediler. İşte bu nedenle çoklarının da yaptığı gibi kendi arzumuyla gittim savaşta, kısa sürede Gürcülerle karşı kendimi Abhazyaya'da savaşta buldum. Sonra farkettim ki ben yanılmışım. Sohumi'nin ele geçirilmesinden önce idi. Gagra'yı top ateşine tuttuğumuz zaman üç veya dört ev zarar görmüştü. Şehiri ele geçirdikten sonra yüz civarında ev yıkıldı. Aynı şey Sohumi'de de oldu. Burada doğu hattında hemen hemen her şey yıkılıp yıkıldı. Ele geçirdiğimiz yerleri Rusların öncülüğünde yakıyor, barış elini uzatan silahsız insanları öldürüyorlardı."

Sohumi'yi ele geçirdikten sonraki ikinci gün sokakta duruyorduk. 70-80 yaşlarında bir kadın avludan çıka geldi. Tommy-gum silahın patlamasıyla kadın yere yığıldı. Ben ve yanımdaki Çeçen (Grozni'li idi) silahlarımızı alıp silah seslerinin geldiği yere gittik. Biz Gürcüler Abhazları öldürüyor diye düşündük. Gördük ki yaşlı Gürcü kadını öldüren Abhazlar idi. Yol üstünde çok yanmış ceset gördüm. Dranda'da insanlar ağaçlara bağlanarak yakılıyor. Kırmızı köprünün yanında yatakatı yakılan insanlar vardı. Kentte bunlardan çok miktarda örnek

vardı. Pridnestrovye'de burda ki hizmetim için bana 5200 ruble verdiler."

Leonov Vladimir Evgeniç (St. Petersburg'lu): "Biz Pridnestrovye'de savaşıyorduk. İki ayda 4000 ruble ödendi bana. Bana Abhazyaya'da daha fazla ödendiğini söylediler ve bunun için buraya geldim. Çok miktarda paralı Rus askeri burada savaşa katıldı. Onlar Abhaz tarafında savaştılar ve paralarını Rus subaylardan aldılar."

Kallagin Aleksey Petroviç, Kazah (Stavropol bölgesindeki Kropokin kentinden): Gürcülerle karşı savaşmak için getirildim. Pridnestrovye'de Moldova'ya karşı savaştım. Kazah üniformasıyla eve geri dönüş yaparken Kafkas garında üç Abhaz geldiler, bana kim ve nereli olduğumu sordular. Onlara her şeyi anlattım. Bana kendilerini katılmamı söylediler. Moldova'da ayda 5000 ruble ödüyorlardı bana, Abhazlar 30.000 ruble aylık verdiler."

Nikol Novichenko (Moskova'lı): Moskova'da toplanan haberlere göre Abhazyaya için paralı asker toplanıyordu ve iyi aylık ödenecekti. Bu nedenle buraya geldim. Biz beş kişiydik. Bize ilk söylendiğinde ikinci kategoride ki askeri işlerde çalışacaktık. Fakat kendimizi kıyma makinesinde bulduk. Biz cephede sürdürdük ve bizi buraya getirenler geri hizmete gitti. Benle beraber üç Rus ve bir Çeçen savaşıyordu. Onların ölüştüğünü gördüm bir gün. Onları kimin öldürdüğünü bilmiyorum, ama zannedirim bizi kiralayıp buraya getirenler onlara para vermemek için öldürdü."

Khaidulin Eldar Gaskaroviç: 1962 doğumlu Tataristan'da oturur. Biz üç aydan fazla savaşanlara Abhazyaya'da apartman, oturma izni ve çiftte vatanışlık verileceğini söylediler."

Mastaev Aslan Huseinoviç, Çeçen (Grozni'li): "Gudauta'ya vardık, bize Rus askeri üniforması ile silah verdiler ve savaş cephesine koydular. Komutan geldi ve bize şunu söyledi: "Burda kim kalmak istiyorsa toprak, ev, vatanışlık ve iyi yaşam şartları ile donatılacaktır."

Krutko Vladimir Petroviç: Cepheye savaştı: "Bu Gürcü toprağı değil. Burası Abhazyaya, onların hepsi savaştan sonra geldi. Bunlar Megrel vatanışlar, kanımca onların devri çoktan bitti. Benim şimdilik en büyük arzum Engur'de bir fıçı şarap açıp onu içmek. Üç gün oturacağım ve onu keçeceğim. Prensipde sadece Megreller ve Gürcüler çok iyi yaşıyor burda. Diğerleri onlara hizmet etti. Bunları bu topraklardan kovacağımza eminim ve buralarda sadece Ruslar kalacaklar. Geçmişte bizim atalarımız onları yok olmaktan kurtarmıştı. Biz, Abhazlarla ortak bir dil konuşacağız ve aynı acıyı ve sevinçli paylaşacağız. Ruslar burada çok iyi yaşayacaklar. Ve böyle olacaktır."

Çeviren: Otari İmedaşvili

Macaheli'nin Gerçek Sorunları ve Çözüm Yolları¹

Selman DURSUN-Selım DURSUN

Erol KÜÇÜK-Erol ALTIN

Giriş

Öncelikle, böyle bir yazımın yayınlanması fırsatını verdiği için, Gürcü kültürünün tanıtımı, öğretilmesi ve korunması noktasında büyük bir fonksiyonu olan "Çveneburi Dergisi"ne teşekkür etmek isteriz. Bu yazımızla, Gürcü dilinin konuşulduğu bir mekan olarak, Türkiye'deki Gürcü kültürünün deyim yerindeyse merkezini oluşturan Macaheli Yöresi'ne ilişkin birtakım gelişmeler bağlamında, Macaheli'nin gerçek sorunlarını ve bununla ilgili çözüm önerilerimizi ortaya koymaya çalışacağız.

Macaheli Hertvısı

Konuyla ilgili açıklamalar geçmeden önce, yazının yazarı olarak, Macaheli Bizimdir İnisiyatifi'nden kısaca söz etmekte yarar vardır. Çok genel bir ifadeyle, Macaheli Bizimdir İnisiyatifi, adıyla uyumlu olarak, Macaheli Yöresinde, yöre halkının devre dışı bırakıldığı, farklı bir ifadeyle halkın görüş ve önerilerinin dikkate alınmadığı, kısaca inisiyatifin başkalarında olduğu birtakım tepeden imme gelişmeler karşısında, "Macaheli Bizimdir" diyerek "İnisiyatifi eline alan" bir oluşumdur, Macaheli'yi temsil iddiasını taşıyan bir sivil inisiyatif hareketidir.²

Yukarıda sözünü ettiğimiz ve İnisiyatifin ortaya çıkmasını sonuçlayan gelişmelerin başlıcaları, kamuoyunda hiçbir tartışma olmadan, halkın fikirleri sorulmadan, Macaheli doğasının korunma sorunu

olduğu iddiasıyla, yörenin, çeşitli amaçlarla birtakım kişi ve kuruluşların girişimi sonucu pilot bölge kapsamına alındığı GEF projesi³, yine bazı kuruluşların, halkın olumsuz görüş bildirmesine rağmen⁴

yöreli kalkındırma şeklindeki söylemlerle bir kısım projeleri uygulamaya koyması, bütün bunlara karşı yöre çıkarlarını savunması gereken kişi ve kuruluşların bu konuda yetersiz kalması ve hatta halkın genel kanısı aleyhine hareket etmesidir⁵. Bütün bu projeleri ve bunların çözüm getireceği ileri sürülen konuları değerlendirmeden, bu

konudaki tartışmalara girmeden önce şu soruyu sormak gerekir: "Acaba Macaheli'nin gerçek sorunları nelerdir ve bu sorunlar nasıl çözümlenebilir?". Bu soruya verilecek cevap, yöre sorunlarına çözüm getireceği iddia edilerek uygulanmaya çalışılan projelerin, halkın gerçek sorunları ile ne ölçüde bağdaştığını, Macaheli'nin gerçek sorunlarının çözümünde, söz konusu projelere ihtiyaç olup olmadığını, bunların, gerçekten halkın sorunlarına mı yoksa proje uygulayıcılarının ve destekçilerinin çıkarlarına mı yönelik olduğunu, kendiliğinden ortaya çıkaracaktır.

Burada, Macaheli'nin gerçek sorunlarını belirlerken, yukarıda işaret ettiğimiz kişi ve kuruluşların yaptığı gibi, soyut ve çıkar amaçlı hareket edilmiş, sanal birtakım sorunlar üretilmiş, doğrudan halkın ve onların seçilmiş temsilcileri olan köy muhtarlarının görüşleri dikkate alınarak, söz konusu belirlemeler yapılmıştır. Bunlara ek olarak, özellikle sorunların çözümünü bağlamında, bilimsel, objektif ve gerçekçi hareket edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda, Macaheli'nin gerçek sorunları, önem sırasına göre başlıklar halinde açıklanmıştır. Buna göre, sözü edilen sorunlar, temel olarak beş başlık altında toplanabilir:

1. ULAŞIM: Ulaşım sorunu, özellikle Macaheli-Borçka arası ulaşımda önem taşımaktadır. Macaheli ile Borçka'yı bağlayan mevcut karayolunun istislah çalışmaları halen devam etmektedir. Ancak bu konudaki en önemli sorun, kış aylarında yaşanmaktadır. Zira kış mevsiminde aşırı kar yağışı nedeniyle

¹ Bu yazı, www.cveneburi.net Internet sitesinin, "Yazarlar" sayfasında, "Çveni Macaheli" isimli köşemizde ve www.makahelbizimdir.sitemynet.com/tr Internet sitemizin, "Macahel Yazıları" sayfasında, "Macahel Yazıları-2" başlığı altında yer verdiğimiz yazımın, yeniden gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

² İnisiyatif hakkında ayrıntılı bilgiyi, yine İnisiyatifimize ait olan www.makahelbizimdir.sitemynet.com/tr adresindeki web sitemizin, "Tanıtım" sayfasında bulabilirsiniz.

³ Proje ile ilgili çalışmalarımız devam etmekte olup, bu konudaki değerlendirmemiz, çok yakında web sitemiz aracılığıyla kamuoyuna açıklanacaktır.

⁴ Bu konuda bireysel ve İnisiyatifimizin d'bir nevi başlangıç noktasını, mihnet taşıyan oluşturulan toplu dilekçeler verilmiş ve konu adli mercilere kadar itiraz edilmiştir. Belirttiğimiz dilekçelerin bir kısmını, yukarıda belirttiğimiz web sitemizin, "Dilekçeler" sayfasında bulabilirsiniz.

⁵ Bu bağlamda, www.cveneburi.net Internet sitesinin, "Yazarlar" sayfasında, "Çüvaldz" isimli köşede ve İnisiyatifimize ait web sitemizin "Macahel Yazıları" sayfasında, "Ahmet Kafkasyalı" adı altında yayınlanan ve yöreyi temsilen mevcut olan kuruluşlardan Macahel Vakfı'nın, Macaheli Halkı ekşeninde, üşup olarak oldukça çarpıcı bir dille değerlendirildiği, "Macaheli Vakfı ve Macaheli Halkı" isimli yazı, bu konuda oldukça ilgi çekmiştir.

le yollar kapanmakta ve yollar uzun süre kullanıma açılmamaktadır. Özellikle ilçeye gitmenin zorunluluk arz ettiği hastalık gibi durumlarda bu sorun daha büyük önem taşımaktadır. Bu sorunun çözümü, devam eden yol çalışmalarının bitmesi ve kışın yolların, düzenli bir şekilde kardan temizlenmesidir. Ayrıca, kalıcı bir çözüm için, ilgili yerlerde tünel yapılması da zaruri olduğu önemle vurgulanmalıdır. Bu bağlamda Ulaştırma Bakanlığı nezdinde gerekli girişimler yapılmalıdır. Ancak, ulaşımın sürekliliği ve ekonomikliği noktasında yöre halkının teklifi, Gürcistan üzerinden PASAVAN'la geçiştir. Pasavan nedir? Pasavan, Pasaport Kanunu madde 12 ve 19'a göre, ülkenin sınır bölgelerinde, pasaport yerine kullanılmak üzere Türk vatandaşlarına verilen bir belgedir. Söz konusu belgenin verilme usulü, Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti arasında yapılmış veya yapılacak anlaşma hükümlerine uygun olarak, İç ve Dış İşleri Bakanlıklarınca ortaklaşa belirlenir. Bu nedenle, pasavanla geçiş imkanının sağlanması için, sözü geçen bakanlıklardan talep te bulunulmalıdır.

2. SAĞLIK: Yöre halkının bu konudaki sorunları, yöredeki sağlık ocağının ve özellikle doktor yetersizliğidir. Halen yörede, sadece Camilli Köyü'nde sağlık ocağı aktif olarak faaliyet göstermektedir. Burada da yukarıda belirttiğimiz ulaşım sorunu nedeniyle yeterli doktor ve ilgili personel gelmemekte, gelenler ise en kısa zamanda yöreden ayrılmaları yollarını aramaktadır. Bu noktada, yerleşim birimlerinin dağılık olması bağlamında, Camilli'deki sağlık ocağı diğer köylere oldukça uzak kalmakta ve özellikle doğum, iğne yapılması gibi konularda büyük sorun yaşanmaktadır. Bu sorunun çözümü açısından, ulaşım mesafesi dikkate alınarak belirli yerlerde sağlık ocaklarının kurulup, en azından ilk müdahaleyi yapabilecek sağlık memuru ve hemşiresinin bulunması veya yörenin ihtiyaçlarını karşılayacak bir hastanenin yapılması gerekir. Bu konuda Sağlık Bakanlığı'na ortak bir talep yapılabilir.

3. EĞİTİM: Bu konuda özellikle ilköğretim aşamasında önemli sorunlar bulunmaktadır. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim bağlamında, yörede sadece Camilli Köyü'nde ortakolu bulunmaktadır. Bu nedenle, diğer köylerde beş yıllık eğitimini tamamlayan öğrenciler, mecburen Camilli Ortaokulu'na devam etmek durumundadırlar. Türkiye'nin birçok yerinde bulunan bu sorun, "taşınmalı eğitim" olarak

da adlandırılan ve devletin desteğiyle temin edilen araçlarla aşılmaya çalışılmaktadır. Ancak yörede, ne yazık ki böyle bir araç tahsis söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla, ağır kış koşullarında, yaşları küçük sayılabilecek öğrencilerimiz, yol uzunluğu dikkate alındığında, sabahın erken saatlerinde, kışın soğukta yollara düşmekte, ısınmakta ve hasta olabilmektedirler. Uzun bir yol katetmenin yorgunluğuyla ders dinlemeye çalışmaktadırlar. Bunun çözümü olarak, Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde gerekli girişimlerle bulunarak, araç tahsisinin sağlanması, aracın kullanılabilmesi için yolların kardan düzenli bir şekilde temizlenmesi gerekmektedir. Sorunun kesin çözümü, yapımı devam eden yatılı bölge okunun bir an önce faaliyete geçmesidir.

4. EKONOMİ: Özellikle son yıllarda, yöre ekonomisi oldukça iyileşmiştir. Bu kapsamda, fındık üretimi öne çıkmıştır.

Bir çok kişi, fındığın satışa hazır hale getirilmesinde, artık fındık temizleme makinesinden yararlanılmaktadır. Böylece, teknolojik kolaylıklar sayesinde yörede, fındık üretimine yönelme söz konusu olmuştur. Birçok tarla ve bahçe, mısır, fasulye, lahana vb. ürünler yerine fındık üretimine tahsis edilmiştir. Fakat bu du-

Macahel'de Mereta Yaylasına Çıkılırken

rum yeterli değildir. Bu konuda üreticilerin bilinçlendirilmesi amacıyla, zirai teknik elemanların yöreye gitmeleri ve gerekli çalışmalar yapmaları gerekmektedir. Bu konuda İlçe Tarım Müdürlüğü'yle gerekli koordinasyonun sağlanması ve zirai teknik elemanların gerekli teknik kontrol ve yardımı yapmaları talep edilmelidir. Yöre ekonomisi açısından, teknik bilgi gerektirmesi nedeniyle ikinci sırada yer alan ekonomik alan arıcılıktır. Bu bağlamda, yörede, arıcılık konusunda faaliyet gösteren iki adet ticari kuruluş bulunmaktadır. Bunların ilki, yöre dışındaki birtakım kişilerin sermayeleri ile kurulumuş olan Macaheli Arıcılık A.Ş., ikincisi ise tamamen yöre insanının birikimlerini bir araya getiren kurduğu Saf Kafkas Arıcılık Ltd. Ş.'dir. Genel itibarıyla bu konuda, bu çapta kuruluşların kurulması, yöre ekonomisi için önemli adımdır. Bu noktada bu gibi kuruluşların artması ve özellikle yöre insanının bu alanda inisiyatif sahibi, (söz sahibi) olması daha önemlidir. Ayrıca, mevcut ve kurulacak kuruluşlara eşit şekilde davranılması da serbest, kartelleşmenin olmadığı bir ekonomi açısından büyük önemli hatazdır. Bunların dışında, yörenin geleneksel geçim

kaynağı olan tarım ve hayvancılığa da destek olunması gerekir. Tarım konusunda, gübre, zirai ilaçlama konusundaki sorunlarda, hayvancılığa ise, çeşitli hayvan hastalıkları için aşılama, yöreye uygun hayvan ırkı verilmesi gibi konularda İççe Tarım Müdürlüğü'nden gerekli ve düzenli teknik destek için girişimlerde bulunulmalıdır. Ayrıca gerek tarımsal ürünlerin gerekse hayvanların pazarlanması konusunda mevcut şirket, vakıf ve derneklerin gerekli ortamı oluşturması gerekir.

5. KADASTRO: Kadastro sorunu, ülkemizin yarıya yakın topraklarına kadastro girmemiş olduğu dikkate alınırsa, ülke çapında mevcut genel bir sorundur. Özellikle çeşitli toprak ihtilaflarında, tapunun bulunmaması büyük sorun çıkarabilmekte, tatsız durumlara yol açabilmektedir. Ancak Macaheli için bu konudaki en önemli sorun, orman kadastro-sudur. Bu bağlamda, yörede orman kadastro-su geçmeden önce, Orman Kanunu'nun öngördüğü "HUSUSİ ORMAN" statüsü araştırılmalı ve bu konuda gerekli talepler yapılmalıdır. Zira, yörede halen, zilyedliğe dayalı olarak, fiili bir şekilde özel orman durumu mevcut olup, bu konunun resmileştirilerek devam ettirilmesi, ormanların korunması açısından daha uygundur. Çünkü bugüne değin, zilyedlik esasına dayalı mevcut fiili durum nedeniyle ormanların zarar görmesi söz konusu olmamıştır. Aksine, özel orman statüsü dışındaki başka çözümler, örneğin bütün yerlerin devlet ormanı sayılması, ormanların geleceği açısından büyük bir tehdit oluşturabilir. Çünkü, devletin böyle büyük bir alanda gerekli kontrollü yapabileceği, teknik eleman itibarıyla mümkün değildir. Ay-

rica Orman Kanunu dikkate alındığında, özel orman statüsünde de belirli ölçülerde devlet denetimi söz konusudur.

Sonuç

Yukarıda belirlediğimiz sorunlar ve çözüm yolları çerçevesinde, Macaheli'nin çözülmesi güç, (devletimiz dışında) dış müdahaleyi gerektirecek derecede büyük sorunlarının olmadığını görmekteyiz. Farklı bir anlatımla, Macaheli'nin gerçek sorunları ve çözüm yolları bellidir. Dolayısıyla bu yolların dışındaki bütün girişimler şüphyle karşılanmalı ve sonuna kadar sorgulanmalıdır. Bu konudaki kötü niyetli girişimler, görünüşte mevcut sorunlara çözüm getiriyor görünebilir. Ancak yöre halkı olarak bu girişimlere karşı uyanık olunmalı ve bir adım sonrası, yani gelecek görülecek hareket etmeli ve kısa vadeli çıkarlar için bu tip faaliyetlere

alet olunmamalıdır. Alet olanları uyarılmalıdır. Ayrıca bu noktada birlikte hareket edilmeli ve "İNİSYATİF" keskinlikle başkasına bırakılmamalıdır. Bu konuda son olarak, bütün Macahellileri, Macaheli'ye sahip çıkmaya ve "MACAHELİ BİZİMDİR" demeye davet ediyoruz.

"MACAHELİ BİZİMDİR İNİSYATİFİ"

Not: İnisiyatifimize ait, "<http://macahelbizimdir.sitemynet.com/tr>" adresinde, inisiyatifimizin tanıtımı, faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler bulabilirsiniz. Ayrıca, inisiyatifimize ulaşmak için, macahelbizimdir@yahoo.com adresine e-mail gönderebilirsiniz.

Dil Öğrenmenin Yan Faydaları

Uğur ZUBİENTİ

“Yabancı bir dili öğrenmiş olan çocuklar, diğer kültürlerle karşı kültürel çoğulculuk, açıklık ve takdir duygusu beslerler. Başka ülkelerde rahatça seyahat edebilir, yabancı dil edebiyatını, film ve müziklerini orijinal şekilleriyle görme ve dünyadaki kültürel farklılığı anlama imkanı kazanırlar. Kendini ifade etme kabiliyetleri gelişir.”

Evet, yabancı dil öğrenmenin de, tıpkı ilaçlar gibi yan etkileri vardır, ancak bunlar aranıp da bulunamayın türden olumlu etkilerdir. Yabancı dil öğreniminin, dinleme becerisini ve hafızayı geliştirdiği ve böylece iletişim olgusuna önemli bir boyut kazandırdığı belirlenmiştir. Yine, ikinci dil öğrenenlerin kendi dillerini okuma-anlama becerilerini de geliştirdikleri ve ayrıca okuma sınavlarında daha yüksek notlar aldıkları bilinmektedir.

Birçok durumda, Gürcüce öğrenmek çocuğun Türkçe yeteneğini geliştirir. Çocuklar Gürcü dilinin yapısını öğrenirken Türkçe hakkında da birçok şey öğrenirler. Genel kelime bilgisi de ayrıca çocuğun Türkçe yeni kelimelerin anlamlarını öğrenmesine yardımcı olur. Deneysel çalışmalar, sürekli ikinci bir dil alan öğrencilerle sadece Türkçe eğitim gören öğrenciler arasında Türkçe gelişiminde hiçbir gecikme olmadığını göstermektedir.

Yabancı bir dili öğrenmiş olan çocuklar, diğer kültürlerle karşı kültürel çoğulculuk, açıklık ve takdir duygusu beslerler. Başka ülkelerde rahatça seyahat edebilir, yabancı dil edebiyatını, film ve müziklerini orijinal şekilleriyle görme ve dünyadaki kültürel farklılığı anlama imkanı kazanırlar. Kendini ifade etme kabiliyetleri gelişir. Kelime hazineleri genişler ve bunun yanında kendi dilini yeni alanlarda kullanma becerileri artar.

Son yıllarda, The Admissions Testing Program of the College Board'dan alınan bilgiler, yabancı dil öğrenimi ile SAT (Scholastic Aptitude Test) skorları arasında kesinlikle pozitif bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Yabancı dil öğrenenlerin Yetenek Testi'nde başka alanlarda 4 yıl veya daha fazla eğitim gören öğrencilere göre daha başarılı oldukları bildirilmiştir. Aynı şekilde, yabancı dil programlarına kayıt olan öğrenciler okullarında uygulanan standart testlerde daha başarılı olmaktadır.

Lisede bir yabancı dili öğrenmiş olan öğrencilerin kendi dillerini ve matematiği öğrenme perfor-

mansı, öğrenmemiş olanlardan daha yüksektir. Daha ayrıntılı araştırmalar, matematik problemlerini çözmek için gerekli olan zihinsel işlem becerilerinin, dil işlemleri tarafından da geliştirildiğini göstermiştir. Ayrıca 4 yıl veya daha fazla yabancı dil eğitimi alan öğrencilerin ortalama matematik notları aynı süre boyunca matematik öğrenimi gören öğrencilerin ortalama notlarıyla aynıdır.

Birden çok dil öğrenen öğrenciler, çok farklı kariyer fırsatlarına, kendilerinin ve diğer milletlerin kültürlerini daha iyi anlayabilme imkanına sahiptirler. Bazı deliller dil eğitimi alan çocukların daha yaratıcı olduklarını ve karmaşık problemleri çözebildiklerini göstermektedir.

Nebraska Yabancı Diller Örgütü (1996) yabancı dil öğrenmenin, bugünün ve yarının dünyasında kariyer seçimi konusunda bir rekabet aracı olduğunu belirtir. Bu durum, New York Çalışma Departmanı ile yaptıkları görüşmede, ikinci bir yabancı dilde iletişim kurabilen işçi istediklerini belirten işverenlerce kanıtlanmıştır. Birçok iş alanı da yabancı dili yeterli elemana ihtiyaç duymaktadır. Yıyecek, turizm ve otelcilik gibi hizmet endüstrilerinde; film, radyo ve müzik üretimi gibi alanlarda ve uluslararası şirketlerde dili yeterli konuşabilen elemanlar çalıştırılmaktadır ve bu sadece onların dil kabiliyetlerinden kaynaklanmaktadır.

Tıp, hukuk, ticaret, gazetecilik, politik bilimler, kütüphanelik ve müzecilik gibi diğer iş alanlarında ve daha genel resmi işlerde, yabancı bir dilde yeterli olmak size diğerleri karşısında çok önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Birçok lisans programı bir ve bazen de üç dilin en azından okunabilmesini gerekli kılmaktadır. Ana dili ve yabancı dili bilmek, yabancı üniversitelerde öğrenim görme, resmi görevlerde çalışma ve uluslararası / yabancı kaynaklı şirketlerde iş bulma imkanı sağlar.”

İşte tüm bu yan nedenlerle de ilerde eğitimine Türkçe devam edecek diye yoğun bir şekilde çeveneburi Gürcü aileler tarafından uygulanan artı bir oto asimilasyon ellerdeki konuşma dili olarak ancak bildikleri dili, Gürcüce'yi öğretme eğitimi çocuklara yararlı değil, çok zararlı olmakta ve ikinci bir dil bilmenin bile yeterli kalmadığı günümüzde çocuklarımız tek dillikle karşı karşıya kalmaktadır. Tek dillilik geri kalmışlık demektir.

Prof. Dr. İsmet Dındar İle Yapılan Söyleşi: Ben Sarp'ı "Bizim Berlin Duvarımız" Olarak Nitelendiriyorum.

Osman Nurlı MERCAN

Çevreci: Bize biraz kendinizden, geçmiş-
nizden bahsedermisiniz?

Dındar: 1956 yılında Fatsa'da doğdum. İlk oku-
lu, Ortaokulu, Liseyi Fatsa'da bitirdim. Daha sonra
Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni
bitirdim. Sonra aynı üniversitede iç hastalıkları uz-
manı oldum (1984 yılında). Sonra mecburi hizmet
için Samsun'a geldim ve sonra askerlik. Askerlik bit-
tinden sonra 1987 yılında İstanbul Koşuyolu Kalp
Hastanesi'nde göreve başladım. Orada Kardiy-
yolog oldum. Orda klinik şefi oldum, doçent oldum.
Orda akademik kariyer tıkandı. Koşuyolu Kalp Has-
tanesi bakanlık hastanesi olduğu için profesörlük
kadrosu yok. Onun için mecburen yer değiştirmek,
üniversiteye geçmek gerekiyordu. Bulduğum yer
Maltepe Üniversitesi Hastanesi olduğu için, burada
bir yıl önce profesörlüğe atandım. Maltepe Üniver-
sitesi Kardiyoloji Ana Bilim Dalı Başkanıyım. Bu
hastanede anjiyo, balon ve kalıcı pili yerleştirilmesi
gibi işlemleri yapıyoruz. Zaten, burası eskiden beri
bu işleri yapan hastane idi, fakat benim gelişimden
sonra kapasite iki katını üzerine çıktı, önemli bir
merkez haline geldi. Ben Koşuyolu'nda iken de çok
miktarla Gürcüstan'dan hasta geliyordu. Şimdi ise
doğal olarak buraya kanalizе oldular. Örneğin, şu
an bile yatan Gürcü hastamız var. Gürcü hastanın
mutladığı gün hemen hemen yok gibi hastanemizde.

Çevreci: Derslere de gırtıyormusunuz?

Dındar: Gırıyorum tabii. Asistanlarım ve öğren-
cilerim var.

Çevreci: Aynı zamanda ameliyatlara da katı-
lıyorsunuz herhalde.

Dındar: Tabii, tabii. Hem pratiği var işin, hem de
teoris. Bir akamedik çalışmanın gerekleri neyse

hepsi yerine getiriliyor. İki tane doçentim var, iki
tane yardımcı doçentim var, sekiz tane asistanım
var, öğrencilerim var.

Çevreci: Gürcüstan Cumhurbaşkanı Sn. E.
Şvardnadze tarafından sizlere verilen "Gürcüstan
Fahri Vatandaşlığı" payesi için sizleri tebrik ediy-
yoruz. Türkiye'de sadece birkaç kişiye verilen bu fah-
ri vatandaşlık unvanının sizlere de verilmesi onur
verici bir olay, hem sizler için ve hem de T.C. vatan-
daşı biz Gürcüler için. Tabii böyle bir gururla onur-
landırılmanız altında sizlerin Türk-Gürcü dostu-
ğuna yaptığınız ve halen yapmakta olduğunuz hiz-
metler yatmaktadır. Sizler her ne kadar bu ün-
van-paye için bu hizmetleri yapmadınız ve yapmı-
yorsunuz ama bunlar böyle bir yüksek ünvanla
onurlandırılmanızda gözönünde bulundurulmuştur.

Dındar: Bu tamamen onların takdiri.

Çevreci: Biz her ne kadar medyadan sizın ça-
lışmalarınıza takip edebiliyorsakta biz Gürcü-
stan'la olan sağlık konusundaki ilişkileriniz hakkında
bilgi verirmisiniz?

Dındar: Çok şey yaptığımı söyleyemem. Sağol-
sunlar Gürcü dostlarımız çok kadirşinas insanlar,
biz bir yapıyorsak onlar beş yaptığımızı düşünüyor-
lar. Her şey büyük ölçüde Sn. Aslan Abaşidze'nin
ameliyatından sonra başladı. Ondan önce de tek
tük bazı ilişkilerimiz vardı, ama herkes şöyle dü-
şündü: Aslan Bey de ameliyat için bu kişiyi ve eki-
bi seçtiğine göre burada bir şey var diye düşünme-
ye başladılar. O günden sonra bizim hastanemiz of-
sun ve ben olayım popüler olmaya başladık, çok
hızlı trafik başladı, gelip gidenler oldu. Ben gittim
Gürcüstan'a bir kaç defa. Beni bir konferansa ça-
ğırıldılar Tbilisi'ye. O konferansta, o sıralar anjiyoya
yeni başlayan bir arkadaşımız orada bir ölçüde ben-
den destek umdu. Çünkü anjiyonun cerrahi ayağı
yoktu ve ameliyat yapılamıyordu. O ortamda anji-
yonun sakıncalı olacağı şeklinde bir görüş vardı or-
daki doktorlar arasında. Ben bunun böyle olmayacağı-
nı, mutlaka bunun ilk adım olarak başlanması
gerektiğini ve arkasının da geleceğini ifade ettim ve
destek oldum. Sonra bir akşam yemekinde sohbet-
te, artık anjiyo yapmaya başladık, ameliyat
yapmayı düşündüklerini, balon yapmayı düşündük-
lerini, Almanya'dan bir takım insanlar gelip kend-
lerine bir şeyler göstereceğini söylediler. Bunun
üzerine bende, belki içkinin verildiği hava ile, neye

biz gelmiyoruz da Almanlar geliyor dedim. Onlar da bu sözümlü bir vaat olarak algıladılar ve gelin o zaman dediler. Ben burada bu işin yapan Türk firmalarının desteğini de unutamam. Oradan bize on hastanın bilgilerini gönderdiler, anjyolarını biz burada inceledik, onlardan seçimler yaptık, gerekli malzemeleri de burda ki Türk firmaları sağladılar. Biz bu malzemeleri Tbilisi'ye götürdük. Orada değerli profesör Alexandre Davidsvili ile birlikte o on hastanın balon ve sten teşkilini yaptık ki bu Gürcüstan tarihinde ilk kez yapılmıştır. Ayrıca her yıl on civarında doktoru buraya kardiyoloji kongresine getiriyoruz. Onların tüm seyahat, konaklama ve kongre giderlerini burdaki firmalar karşıyor. Bu kongrelere katılım onlara büyük yarar sağlıyor. Ayrıca, Gürcüstan'dan doktorlar ve yoğun bakım hemşireleri ve doktorları bu hastaneye geldiler, onların eğitimine katkıda bulundum.

Oradaki cerrah arkadaşımız buraya geldi, bizim cerrah arkadaşımızla birlikte ameliyatlar yaptı burada. Bizim cerrahımızla beraber Tbilisi'ye gittik ve orada ordaki cerrahla birlikte ameliyatlar yaptık. Çok sevindirici bir durum. Yaklaşık 140 hastanın bir pass ameliyatı Tbilisi'de yapıldı. Kafkasya'da bu tür ameliyatlar bir Erivan'da (çok iyi kalitede olduğu söylenemez), bir de Tbilisi'de yapılıyor. Tbilisi'deki hastanenin cerrahisi ile bizim cerrahımızın çok iyi ilişkileri var. Ben bu tür ameliyatların daha çok orda yapılmasını istiyorum ve bu yönde çalışmalara katkıda bulunuyorum. Çünkü ordan hastanın İstanbul'a gelmesi ve burda ameliyat olması çok pahalı bir iş. Biz burdan arkadaşlarımızla birlikte ameliyatların orda yapılması için gerekli her türlü çabayı sürdürüyoruz.

Çabalarımız herhalde onları tarafından da çok takdir edildi ki geçen yıl bana "Gürcüstan Onursal Doktoru" ünvanı verdiler. Çok duygusal bir tören yapıldı ve benim çok hoşuma gitti. Arkasından Batumi Şota Rustaveli Üniversitesi tarafından bir fahri doktora ünvanı ile ödüllendirildim. Son olarak bir kaç ay önce Gürcüstan'ın Onursal Vatandaşlığı ile ödüllendirildim.

Tbilisi'de yaptığım çalışmaların benzerini Batu-

mi'de de yapmak istiyorum. Orda bir kalp merkezinin kurulması için bir takım çalışmalarım, plan ve projelerim var. Yakin bir gelecekte Batumi'de de anjlyo, balon yapılabilen, ameliyatlar yapılabilen bir merkez oluşacaktır.

Bütün bunlar benim için çok hoş uğraş, çok zevkli bir uğraş, o coğrafyada yaşadığımı anlıyorum. Çok seviyorum o coğrafyayı ve orda çok sevdiğimi biliyorum. Biz burda çok yoğun çalışıyoruz, oraya gittiğimizde hep o güzelliği ve insani duygularını paylaşıyoruz. Bu duyguları beraber gittiğimiz diğer arkadaşlar da tadıyorlar ki onların bir kısmı Gürcü değiller.

Çevrebur: Şu ana kadar sizin de katıldığınız kaç Gürcü hasta ameliyat edildi?

Dindar: Türkiye'de bu rakam hayli çoktur. İkiyüzeilin üzerinde. Gürcüstan'da çok fazla değil. Tbilisi'de iki üç yerde daha koroner anjlyo yapılır hale geldi. Ordan da doktorlar buraya geldi,

DIPLOMA BSU № 006

For important contribution to Turkish-Georgian Educational and Cultural cooperation, distinguished public and scientific activity, fruitful collaboration with Batumi Shota Rustaveli State University, by decision of Batumi Shota Rustaveli State University Scientific Board on November 3, 2009, the Head of the Cardiology Department of the Marjani Hospital of Istanbul Marmara University, Professor.

ISMET DINDAR

was awarded the degree of Honorary Doctor of Batumi Shota Rustaveli State University

burda elimizden geldiğince bir şeyler aktarıyoruz onlara. Oraya gittiğimde ise orda onlara yardımcı oluyorum. Ben bütün bu çalışmalarımı tamamı fahri anlamda yapıyorum. Profesyonel bir ilişkim kesinlikle bulunmamaktadır.

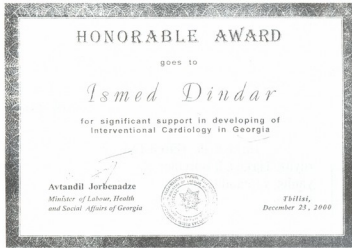
Çevrebur: Sağlık Bakanı başkanlığında bir heyetle Tbilisi'ye gittiğiniz üç ay önce. Bu ziyaret konusunu biraz açabilir miyiz?

Dindar: İki bakanlık seviyesinde çok başarılı görüşmeler yapıldı. Sağlık Bakanı Sn. Osman Durmuş oraya ciddi şekilde sıcak mesajlar verdi. Bu geziyi büyük bir kısmı ile ben organize etmişim. Ordaki birçok görüşmede bende katıldım. Acara Özerk Bölgesi Sağlık Bakanı da Tbilisi'de toplantıda idi. Sn. Osman Durmuş Batumi'ye de ilerde gitmek için söz verdi.

Çevrebur: Gürcüstan'm genel sağlık yapısı nasıl, yani alt yapı, teknoloji ve eleman sorunu nasıl?

Dindar: Çok ciddi sorunlar var tabii. Tıptaki son gelişmeler teorik anlamda çok iyi takip ediliyor. Ordaki hekim kalitesi belki dünyada olmayacak kadar iyi, fakat medikal uygulamalar aynı durum-

da değil. Son yirmi yılda muazzam değişiklikler oldu bu alanda. Gürcüstan'ın dış ve iç sorunlarla uğraştığı bir döneme rastladı bu değişiklikler. Bu nedenle makas çok açıldı. Ayrıca, ordaki vatandaşın alım gücü düşük olduğundan hastaneler hasta bulmakta zorlanıyorlar. Hastaneler, teknolojik alt yapıyı geliştirmekte zorlanıyorlar. Fakat, bazı olumlu adımların az da olsa atılmaya başladığını görebilmekteyiz.

Çveneburt: Biraz sağlık alanın dışına çıkıp sizin Gürcü kimliğinizle ilgili bilgilere de uzanmak istiyoruz.

Dindar: Bir çoğumuzun olduğu gibi 1293 Muhacereci (1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrası) ile Osmanlı'ya göç eden dedelerimizin torunlarıyız. Mikeldaze soyadından geliyorum ve bu soyadıyla da övünüyorum. Gürcüstan'ın her tarafında, fakat özellikle Acara'da ciddi sayıda akrabalarım var. Onların her birini de olağanüstü seviyorum.

Çveneburt: Onlarla ilişkileriniz var mı?

Dindar: Tabii ki var. Haftada bir her biri ile muhakkak görüşüyoruz. Türkiye ile ilgili güzel bir haber olduğunda telefon edip tebrik ediyorlar. Türkiye'li arkadaşlarım da akrabalarımı tanıyorlar. Sn. Osman Durmuş'un Tbilisi ziyaretinde beş gün orda idiler, ben İstanbul'a dönünce onlarda kendi şehirlerine döndüler.

Çveneburt: Mikeldaze sülalesinin ilk kökeni hangi yörenden?

Dindar: Herhalde İmereti kökenliyiz. Oradan dağılmışlar, bizimle ilgili kol Acara'da Hino'ya yerleşmişler. Oradan da Kobuleti'nin yamaçlarına

Saraba köyüne yerleşmişler. Sonra, 1293 Muhaceratı ile Fatsa'ya yerleşmişler.

Çveneburt: Bildiğimiz kadarı ile Türkiye'de mevcut birçok Gürcü kültürü ile ilgili vakıfların ve derneklerin üyesi hatta kurucu üyesisiniz.

Dindar: Nerden ışık çalarlarsa oraya gidiyoruz.

Çveneburt: Türkiye'li Gürcülerin kültürü, dili, geleneği/göreneklere ile Gürcüstan'daki Gürcülerinkileri karşılaştırma fırsatı bulabildiniz mi?

Dindar: Hem çok yakın olan vasıflar benzerlikler var ki bunlar insanın genetik yapısı nedeniyle yüzyıllar geçse de değişmiyor, hem de bazı farklılaşmalar var ki bu da zamanın oluşturduğu değişikliklerdir. Gürcüstan'daki o konukseverlik o sevecenlik bizde pek kalmamış. Ben Gürcüstan'a gittiğim zaman orda yaşadıklarım beni dehşete düşürüyor, onların yaptıklarına karşılık, onlar Türkiye'ye geldiğinde biz ne yapacağız diye kara kara düşünürüz. Oranın sofrası kültürü ve konuk ağırlama kültürünü edata bir üniversiteye benzetiyorum. Bir okul gibi değerlendiriyorum onu. Bu bizde kalmamış tabii. Büyüklük ölkede kaybetmiş belki. Fakat bizim en çok takdir edilmemiz gereken konu ise dili korumamızdır. Bu konular yüzyıl geçmesine rağmen dili koruyabilmişiz ve hatıta bizim daha gerçek Gürcüce konuşduğumuz söyleniyor.

Çveneburt: Türkiye-Gürcüstan ilişkileri çok iyi düzeyde. İki ülke neydeyse sınırları kaldıracak kadar birbirine yaklaştı. Ekonomik-politik ve askerî stratejik ortak konumuna geldiler. Bu bağlamda Gürcüstan'ın gelecek 20-30 yılını nasıl görüyorsunuz?

Dindar: "Nasıl görmek istediğim" ile "nasıl olabilir" arasında farklar var muhakkak. Gürcüstan'ın geleceği maalesef iç ve dış dinamiklere bağlı. Gürcüstan'ın hesabına katması gereken çok miktarda dış ve iç faktörler var. Bunların bir şekilde aşılması gerekir. Gürcüstan iyi yönetildiği takdirde gelecekte bir sorunu olmayacaktır. Mitolojik olarak Tanrı'nın kendine ayırdığı topraklar üzerine kurulu Gürcüstan ve bu topraklar çok verimli. Ayrıca Gürcüstan'ın en büyük şansı dünyanın en aydın insanlarına sahip olmasıdır. Gürcüstan'ın gelecek yapısının şekillenmesinde Türkiye'nin büyük etkisi olacağı kanısındayım. Türkiye Avrupa Birliği'ne glerse Gürcüstan da girecektir. Gürcüstan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecini çok yakından takip etmektedir.

Gürcüstan 12-13 yıllık bağımsız bir ülke ve şu an yaşadığı sıkıntıları bu bağımsız ülke oluşunun bedeli olarak görmek gerekir. Gelecekte bu sorunların aşılabacağını düşünüyorum.

Bu arada Türkiye-Gürcüstan ilişkilerinin gelişmesinde Türkiye'de bulunan biz Gürcülerin de

önemli fonksiyonlar üstlendiğini düşünüyorum. Bizler, yani Türkiye'li Gürcüler her zaman iyi vatandaşlar olduk. Konumumuzu bu iki ülke dostluğunun daha iyi gitmesi için kullanmamız gerektiğini düşünüyorum. Bunda da başarılı olduğumuzu düşünüyorum. Gürcüstan'ın kendi iç dinamikleri ile ilgili yapıcı, sakinleştirici ve birleştirici bir tavır takınmamız gerektiğini düşünüyorum. Gürcüstan'daki kardeşlerimiz de bizim Türkiye'nin en iyi vatandaşları olmamızı talep ediyorlar. Bundan Türkiye'li çok kişinin bir mesaj çıkarması gerektiğini kabul ediyorum.

Bizim arzumuz ve isteğimiz bundan sonra Türkiye ve Gürcüstan hep dost ve kardeş kalsın, hatta sınırlar bile kalsın. Ben Sarp'ı, "Bizim Berlin Duvarımız" diye niteliyorum. 120-130 yıl aramızda Sarp Duvarı vardı.

Biz, Türkiye ile Gürcüstan arasında bir köprüyüz. Türkiye'li Gürcüler olarak şimdiye kadar bir yanlış yapmadık ve gelecekte de yanlış yapmak için bir neden yok.

Çveneburl: Teşekkür ederiz.

საქართველოს პრეზიდენტი
PRESIDENT OF GEORGIA

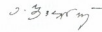
Decree

by the President of Georgia
on granting Honorary Citizenship of Georgia
to Ismet Dindar

No. 50 February 21, 2002 Tbilisi

In recognition of his notable input in developing interventional cardiology and cardiological surgery in Georgia, for his contribution to enhancing relations between Georgian and Turkish peoples and for his prolific charity work, the member of the World Cardiologists Association, Medical Doctor **Ismet Dindar** is hereby granted Honorary Citizenship of Georgia.

Eduard Shevardnadze

**Gürcüce, Rusça, İngilizce
noter tasdikli tercüme yapılır,
tercüman bulundurulur.
Tel: (0212) 231 79 28**

Sami ve Mehçure Karaören İle Gürcü Kültürü Üzerine Söyleşi

Mustafa YAKUT

Çვენებური: Sayın Sami Karaören, 78 yaşında, 36 yıldır Cumhuriyet Gazetesi'nde makalelerin başmadasınız. Kısaca kendinizden söz eder misiniz?

S. Karaören: 1924 yılında Muğla'nın Fethiye ilçesi Kaya köyünde doğdum. Anaokulunu ve ilkokulu Fethiye'de okudum. Ailemin benim okumam için gösterdiği özen ve özveriyle 1938'de Muğla'da yatılı ortaokula kaydoldum. Buradaki çok değerli öğretmenlerimi hiç unutmadığım gibi Türkçe hocamız Tahir Tolga'yı bu ayın (Mart-Nisan 2002) Türk Dili Dergisi'nde yazdım. 1941'de ortaokulu bitirdim, fakat İkinci Dünya Savaşı koşulları nedeniyle iki yıl liseye gidemedim. Bu arada öğretmen vekilliği yaptım. Daha sonra Antalya Lisesi'ne giderek 1945'te mezun oldum. Aynı yıl çok iyi bir edebiyat öğretmeni olmak ve Türk Edebiyatı'nı öğrencilere sevdirmek amacıyla İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'ne girerek Türkoloji Bölümü'nü bitirdim. Ancak koşullar beni öğretmenliğe değil gazeteciliğe sürükledi.

İlk olarak Dünya Gazetesi'ne girdim. O zamanlar Dünya Gazetesi Bedii Fak'ın yönetimindeydi. Dünya Gazetesi'nde yazı işleri müdürü olarak 9 yıl çalıştım. 1966'ta istifa ederek ayrıldım. İki ay sonra Yaşar Kemal'in çağrısıyla Nadir Nadi ile görüşünce Cumhuriyet'te göreve başladım. 1986'ya kadar aralıksız yazı işleri müdürlüğünü yürüttüm. 1986'da emekli olduktan sonra Cumhuriyet'teki görevim ikinci sayfadaki makalelerin seçiciliği ve redaksiyonuna dönüştü. Halen bu görevi sürdürmekteyim.

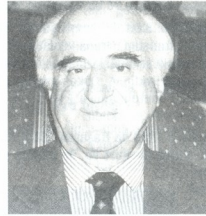
1950'de aynı fakültedenden mezun olan eşim Mehçure ile evlendim. Mine adında bir kızımız, Mehmet adında bir oğlumuz ve lise çağında bir torunumuz var.

Çვენებური: Hangi seçici kurullarda bulundunuz?

S. Karaören: Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi Armağanı Seçici Kurulu daimi üyesiyim. Ayrıca Cevdet Kudret Ödülü Seçici Kurul üyeliği ve Ömer Seyfettin (Gönen) Ödülü Seçici Kurul Başkanlığı yaptım. Çeşitli kurullarda bulundum.

Dil Derneğinin üyesiyim.

1961'de Türk Dil Kurumu'na çağrılı olarak girdim ve 35 kişilik bilim kurulunda yönetim kurulu üyeliğine seçildim ve bu görevi TDK devletleştirilmeye kadar sürdürerek bilimsel çalışmalara katıldım.

Samî Karaören

Çვენებური: Yırmı yıllık dostluğumuz "Çვენებური Dergisi"nin kurucusu rahmetli Ahmet Özkan vestileyle başlamıştı. Onunla ilgili anılarınızdan söz eder misiniz?

S. Karaören: Ahmet Özkan, tanıdığım en seçkin aydınlardan biriydi. Gürcü kökenli olduğumu öğrenince, beni Gürcü kültürüyle temasa geçirecek diye daha çok memnun oldum. Zaten onun "Gürcüstan" adlı kitabı, pek çok dostlarımı okuttuğum gerçek bir kültür ve dostluk kitabıdır. Kendisi çok iyi yetişmiş bir mimar, nice zengin bilgileri olan, o bilgiler çok iyi değerlendiren hem bir halk çocuğu gibi halktan yana bir insan olmanın tadını yaşayan, hem de bir aydın olmanın bütün kültür özelliklerini o günde yaşayan insandı. Ailesini ayrıca tanıdım. Eşini, kızını, oğlunu yakından tanıdım, sevdim, onlar benim yeğenlerim gibidir.

Ahmet'in ölümüne, öldürülüşüne, faşistlerin o insafsızca katliamına hep lanetler ediyorum. Yaşasaydı çok daha verimli olacaktı. Hem Türkiye için değerli bir kişiydi hem Gürcüstan için çok değerli bir kişi, adeta Gürcüstan'ın bir kültür elçisiydi bu sevgili Ahmet Özkan. Oğlu İbery'a'da iyi yetişti, geçen yıl görüştük. Kızı Tamara'yı çok sevmişti.

Çვენებური: Tamara bir ara Cumhuriyet'te çalışmıştı.

S. Karaören: Evet. Benim aracılığımla oldu. 1981-1982 yıllarında gazetenin grafik servisinde çalıştı. Tamara çok güzel, hoş, kızım gibi sevdiğim bir kızdır. Evlendiğini duydum, uzun süredir görmedim. Ahmet'in eşi Yüksel Hanım da çok sevdiğim bir hanımdır. Neredeler acaba, Bursa'da mı?

Çveneburt: Evet. Bursa'da beraberler, Tamara öğretmenlik yapıyor. İki tane kız var.

S. Karaören: Ah ne güzel, siz vesile olun da yeniden karşılaşalım, görüşelim.

Çveneburt: Kadıköy Beksav Vakfı'nda, 1995'te düzenlenen Ahmet Özkan'ın 15. ölüm yıldönümü toplantısına katılmış ve bir konuşma yapmıştınız.

S. Karaören: Evet. İyi anımsıyorum. Toplantıya çok seyerek gittim. Orada yeniden Gürcü kökenli pek çok sevgili arkadaşlarla tanıştım. Tabii bu vefalı davranışlar iyidir. A. Özkan gibi bir adam unutulmalıdır, unutulmaması için de bu tür anma toplantıları iyidir, gereklidir.

Çveneburt: 1989'da Başaran, Zihni Anadol, Sırrı Öztürk, Rüştü Bozkurt vb. ile birlikte yaptığınız Bursa-Oylat gezisini anmsıyor musunuz?

S. Karaören: Aa, çok güzel bir şey anımsattınız. Bursa'ya bu vesile ile yapılan bu gezide çok güzel bir "Gürcü Gecesi" yaşadık. Bize Gürcü kültürünü yaşattılar. Gürcü oyunları, Gürcü folklorü, konuşmalar. Ve o sıcak gecenin devamı olarak da Oylat'a gittik. Gece geç vakitler Oylat'a ulaştık. Orada da dostlarla kaynaştık, çok güzel günler geçirdik.

Daha sonra Gürcüstan'da da gördüğümüz gibi Gürcüler yaşama sevinci ile dolu insanlar. Tarihsel olarak da çok şanssız bir süreçte bulunuyorlar. Tarihsel olarak çeşitli istilalara uğramışlar buna karşın kendi ulusal karakterlerini korumuşlar. Gürcüstan birçok istila görmüş, ama Gürcüler (Gürcü ruhu) tutsak olmamış.

Bu nokta çok önemlidir, yüzyıllar süren Pers (İran), Bizans, Arap, Osmanlı ve Rus istilaları onların kültürel yaşamında kesinti yaratmamıştır. Ulusal varlıklarını, dillerini, kendilerine özgü abecelerini korumuşlar.

Çveneburt: Gürcüstan seyahatınız nasıl gerçekleşti?

S. Karaören: 1989'da Gürcüstan Gazeteciler Birliği'nin davetlisi olarak gittik. Benim Cumhuriyet Gazetesi'nin fiili yazı işleri müdürü, eşim Mehçür'e'nin de Nodar Dumbadze'nin çevirmeni olarak çağırıldığımız bu gezi, sizin ve rahmetli Otar Giginelişvili'nin çabaları sonucu gerçekleşti.

Çveneburt: Size ev sahipliği yapan O. Giginelişvili, gezinizin hemen ardından 11 Şubat 1990'da yaşama veda etti!

S. Karaören: Ah evet onun ölümünü öğrendiğimiz zaman karım da ben de o kadar üzüldük ki anlatamam. Önce gerçek bir bilim adamı gerçek bir tarihçi idi. Türkiye'yi yakından tanıyan bir düşünürdü.

1989 İnegöl-Oylat gezisinden: Sami Karaören ve Zihni Anadol ortada, ayakta.

Tbilisi'ye gittiğimizde, Giginelişvili bizi havaalanında karşıladı ve tercümanımız Tsate Batşasi ile birlikte gezimiz boyunca bize ev sahipliği yaptı. Kendisi Bilimler Akademisi'nin Başkanı

Yardımcısı ve Doğu Dilleri ve Yakın Tarihî Enstitüsü'nün Türk Dili ve Tarihî Bölümünün başkanı idi.

Giginelişvili yakın çağ Türkiye Tarihi, III. Selim'den bu yana olan önemli okuyordu. Aynı zamanda Atatürk'ü de çok iyi tanıyan bilen seven bu Giginelişvili niçin III. Selim'i seçmişti? Çünkü III. Selim'den itibaren Türkiye'de yenilik hareketleri başlıyor. Padişah denilen şey halkı dalma geri tutmak ister, kendisi yaşasın halk sadece hizmetçi olsun. Ama III. Selim ve ardından gelen II. Mahmut öyle değil, bunlara şu anda bile saygıyla andığımız devlet başkanlarıdır diyebiliriz ve sözcümleri bunları Kanunî'den çok daha fazla sevdiğimi söyleyebilirim. Tarihtizin aydınlık sayfalarıdır onlar. Yeniliğe açılan Türkiye'yi modernleştirmek isteyen insanlar

dır. Yapabildikleri kadar yaptılar ama Türkiye'yi çağdaşlaştıran kişi Atatürk'tür. İşte Giginışvili özellikle bu dönemi seçmişti.

Giginışvili Atatürk üzerine, bir kitap yazdığını ve yakında basılacağını söylemişti, sonucu ne oldu çok merak ediyorum.

Giginışvili ile birlikte üniversiteleri, çeşitli yerleri bu arada modern bir konyak fabrikasını da gezdik. Bize armağan ettikleri çeşitli güzel konyaklarından bazılarını buradaki dostlarımıza getirdik.

Çveneburl: Gürcü kültürü ve sanatı ile ilgili neler söyleyeceksiniz?

S. Karaören:

Gürcü kültürünü ve Gürcü sanatını epeyce yakından tanıma fırsatını buldum. Gürcü sinema ve tiyatrosunun dünyada yeri var. Özellikle sahneye koyuşta. Bazı oyunları izledim, bazı oyuncular yakından tanıdım. Gördüm ki tiyatroya karşı, sinemaya karşı, sanatın bütün dallarına karşı, edebiyata ve şiire karşı müthiş bir yakınlığı var Gürcülerin. Genellikle neşeli bir yapıya sahiptirler. Çalışmayı sevdiikleri kadar yaşamayı ve eğlenmeyi de seviyorlar. Akşamaları ailece, eşleri ile, yakınları ile birlikte eğlenmekten çok hoşlanıyorlar. Bu gerçek bir uygarlıktır. Maddi durumları iyi olanlara bakıyordum. Tblisi'de hemen her gece eğlence yerlerini dolduruyorlardı. Bu bir yaşam sevincidir. Ayrıca Gürcüstan'da beni mutlu eden şeylerden biri de her caddenin bir Gürcü yazarının adı ile anılması, her yerin Gürcü sanatçıların heykelleri ile süslenmesi idi. Bunlar bize onların daha Avrupalı olduğunu, Avrupa ile daha fazla temasta olduklarını İslami baskından daha doğrusu dinsel baskıdan daha kurtulmuş, aklın özgürlüğüne kavuşmuş olduğunu, gösterir. Sanat ve sanatçılara en yüce değerler olarak bakmalarının yanı sıra, büyük ulusal şairleri Şota Rustaveli ve İlia Çavavadze gibi birçok sanatçıları aynı zamanda bu

Samli ve Mehcutur Karaören (solda) Hıfız Veldet Velidedeoğlu ve eşli ile 1985

yük devlet adamlarıdır.

Şunu da ekleyeyim. Gürcüler şiddetle kitap okumaktan çok hoşlanan bir halk. Biz oradayken kitap satan dükkanlar boş gibiydi. Dediler ki yarın klasiklerden İkiyüze llinbin tane gelecek. Ertesi gün dükkanlarda iki saat içinde bir tekinin bile kalmadığını gördük. Bu Gürcü halkının okumaya kültüre ne kadar meraklı olduğunu göstermektedir.

Çveneburl: Gürcüstan'da Türkoloji çalışmalarını hakkında bilgi verir misiniz?

S. Karaören: Önce şunu söyleyeyim ki Gürcüstan'da Türk dili ve tarihi, Türk edebiyatı Türkiye'den çok daha ciddi bir tutum içinde okutuluyor.

Örneğin Bilimler Akademisi'nde gördüm ki, bizim arşiv araştırmalarımız, Osmanlı arşivi henüz tamamlanmadı. Ama orada arşiv çalışması sonuçlanıp bitmiş ve Osmanlı arazi defterleri yayınlanmış (Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcüstan), Doktora öğrencileri son derece bilinçli idiler, ciddi bir tarih bilinci içinde idiler. Gürcü hocalar Osmanlıca'yı ve Türkçeyi kendi çabaları ile ve kitaplardan öğrenmişler. Bir tek Prof. Sergi Cıkla Türkiye'de öğrenim görmüş, Fuat Köprülü'nün öğrencisi olmuş.

Türkoloji bölümünde dekan Prof. Bayan İrina Gotsiridze ve diğerleri ellerinde kitaplarıyla gelip bize armağan ettiler. Kitaphızımızda Gürcüce bilim kitapları ayrı bir yerde saklanmaktadır. Zaman zaman açarak onların karıma ve bana ithaflarını okuyoruz. Gürcüstan gazetelerinde bizimle ilgili haberler ve resimlerimiz epeyce yer almıştı. Hatta Tblisi'den Batumi'ye dönerken, uçakta, biz tanıyanlar ellerindeki gazetelerdeki resimlerimize bakarak gazetelerini bize armağan ettiler. Bu güzel anıları özenle saklıyoruz.

Çveneburl: Gürcüstan'da okutulan Türk yazarları ile ilgili bilgileriniz var mı?

S. Karaören: O zamanki bizim tutucu çevrelerin liselerin edebiyat kitaplarına almadığı yazar ve şairler Gürcüstan'da okutuluyordu. Dönüştü o yazarların listesini yayımladığımız zaman Türkiye'deki yazarlar çok ilgilendiler. Demek ki biz kendi ülkemizde okul kitaplarında yokuz ama komşumuz Gürcüstan'ın okul kitaplarında varız diye çok sevindiler. Aynı listeyi buraya da almadan önce Gürcüstan'da Nazım Hikmet'ten sonra en çok tanınan, adları sık sık anılan yazarların Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Sabahattin Ali, Haldun Taner gibi isimler olduğunu belirteyim.

Okuma kitabındaki liste: Kemalettin Kamu, Nevzat Üstün, M.N. Öngay, Murat Arıburnu, Ümit Yaşar, Nazım Hikmet, Ceyhan Atuf Aksu, Bedri Gider, Zeki Ömer Defne, Ahmet Kutsal Tecer, Orhan Veli, Oktay Rifat, Oktay Akbal, Cahit Külebi, Refik Halit, Orhan Asena, Ahmet Rasim, Yılmaz Öztuna, Eflatun Cem Güney, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cevdet Kudret, Falih Rıfkı, Cahit Sıtkı, Ziya Osman Saba, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Adnan Ardağı, Suat Derviş, Bekir Yıldız, Rifat Ilgaz, Cavidan Tümerkan, Orhan Kemal, Ömer Seyfettin, Ahmet Haşım, Reşat Nuri, Asaf Halet Çelebi, Yakup Kadri, Sait Faik, Hasan Pulur, Muzaffer Tayyip Uslu, S. Sami Uysal, Recatzade Ekrem, Fakir Baykurt, Kemal Tahir.

Çveneburl: Gürcü sofrasında biliyorsunuz "tamada" yönetiminde yenilir içilir. Sizde nasıl oldu?

S. Karaören: Çok güzel bir soru. Bütün sofralar tamadalı oldu bizim gittiğimiz yerlerde de. Ama ilk Batumi'dekini anlatmak istiyorum. Ben akşam otele resmi bir kıyafetle değil de rahat edeceğim bir yemeği gidiyordum diye indim. Sandım ki sadece bizi karşılayan mimandarımla Lia ile yemek yiyeceğiz. Fakat bir de ne göreyim? Çok ciddi bir resmi sofraya ile karşılaştım. Acara Yazarlar Birliği Başkanı, Pridon Halvaşi başka gazeteci ve yazarlar, çeşitli kooperatiflerin temsilcileri, devlet adamları masada yerlerini almışlardı. Tamadamız ise Tbilisi'den bizim için gelmiş olan Gürcüstan Gazeteciler Birliği Başkanı Nikoloz Çerkezşvili idi. Daha sonra Tbilisi'de de sofralarda tamadaların başkanlığında çok hoş sohbetler oldu, yenildi, içildi. İçkiyi ben de çok severim ama onlarla beraber öyle büyük boy-nuzlardan içecek kadar da becerikli değilim.

Çveneburl: Gürcüstan ile ilişkilendirilmiş yazarlardan Fakir Baykurt, Necati Cumalı, Tark Dursun K., Haldun Taner ve diğerleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

S. Karaören: Fakir Baykurt çok yakın dostum idi. Yıllarca ortak çalışmalarımız oldu. Avrupa'dan Gürcüstan ile çok güzel ilişkiler kurdu. Pridon Halvaşi'nin şirlerini Türkçeleştirdi. Üzerinde çalıştığı N. Dumbadze'nin kitabını ölümünden önce karıma emanet etmişti. Dilerim yakında yayımlanır.

Necati Cumalı ile kırk yıl boyunca ölümüne kadar vazgeçilmez bir dostluğumuz sürdü. Zaman zaman haftada iki-gün alıece yemekte olurduk. Rume- li kökenli olduğu halde yetiştiği Urla üstüne bir Urla tutkunuydu o. İkimizde Ege çocuğuyuz. Hala şirleri çok taze olan, romanları çok geçerli olan çok değerli yazarlarımızdan biridir. Gürcüstan üzerine de öyküleri var.

Çveneburl: Tark Dursun K. da N. Dumbadze'nin "Sonsuzluk Yasası"nın yayımlanmasına yardımcı oldu.

S. Karaören: Evet, yardımcı oldu ama kitabın adını yanlış bastı. "Sonsuzluk Yasak" diye çıkardı. Çok kızdım, öfkelendim. Kendisi iyi bir araştırmacı iyi bir yazar ama çok işe el attığı için bu hatayı yaptı. Gürcüstan üzerine de yazıları var.

Çveneburl: Haldun Taner ile sağlığında görüştüğümde kendisinde "Gürcülük" olduğunu ve Gürcüce soyadının (gvart) "Pirsahurla" olduğunu söylemişti. Yapıtlarının önemli bir bölümü Türkolog Lia Çlaidze tarafından Gürcüce'ye çevrildi.

S. Karaören: Saydıklarının arasında en az görüştüğümüz, görüştüğümüzde de çok sevgi ile birbirimize ilgi gösterdiğimiz, yazarlardan biriydi. H. Taner gerçekten birçok alanda çok başarılı sağlamış değerli bir yazardır, gerek oyunları, gerek öyküleriyle, H. Taner'in tiyatroya katkısı çok büyük olmuştur. Yani tiyatronun değişimini sağlamıştır adeta Türkiye'de. Onun "Eller" adlı öyküsünü okumadıysanız mutlaka bulun okuyun. Yapıtlarının Gürcüce'ye çevrilmiş olması çok güzel bir şey.

Çveneburl: Sayın Karaören, Çveneburl Dergisi hakkındaki düşüncelerinizi alarak söyleştirmizi son- layalım.

S. Karaören: Çveneburl Dergisini karım Meçhuri ile severek okuyor, her sayısını izliyoruz. Dost Gürcüstan'dan, oradaki kültür hareketlerinden bize doyurucu bilgi aktarıyor. Gürcü aydınları ve buradaki Gürcü kökenli yurttaşlarımızın duyu ve düşüncelerini bu dergi aracılığıyla izliyoruz.

Sevgili arkadaşımız Mustafa Yakut'un bu dergi için çalışmalarını, Türkiye-Gürcüstan ilişkilerine sıca yaklaşım sağlamasını takdirle karşılıyoruz.

Çveneburl'nin yeni sayısını özleyerek bekliyoruz.

Çveneburl: Bu güzel söyleşi için teşekkür ederiz. Şimdi de sayın Mehçure Karaören'le söyleşelim.

Sayın Mehçure Karaören, Çağdaş Gürcü Yazın'da önemli bir yer alan Nodar Dumbadze'nin "Güneşli Görüyorum" adlı yapıtı Türkçeye siz kazandırdınız. Bu çeviri ve Dumbadze hakkında neler söyleyeceksiniz?

M. Karaören: E Yayınları'nın kurucusu rahmetli Cengiz Tuncer dostumuza, Sovyetlere yaptığı gezi sırasında, romanın Almanca çevirisini N. Dumbadze'nin kendisi vermiş. Cengiz de çevirmem için bana verdi. Kitabın yayınlanması böyle gerçekleşti. 1968'de bu kitap yayınlanınca ilginç bir şey oldu: Türkiye'nin çeşitli yerlerinden, çoğunlukla Gürcü kökenli yurttaşlarımızdan çok sayıda telefon geldi. Hatta, Bursa-İnegöl'den yanlış anımsamıyorsa Hayri Hayrioğlu "Bu kitabı ben çevirmeyi düşünüyordum, iyi ki çevirmemişim, sizin çeviriniz çok güzel oldu" dedi. Arayanların çoğu benim Gürcü olduğumu, Gürcüce'yi bildiğim için Gürcüce'den çevirdiğimi sandılar. Almanca'da çevirdiğimi bilmiyorlardı. N. Dumbadze de bu kitabın yayınlanmasına kadar Türkiye'de tanınmıyordu, halbuki bütün dünyada ilgili ile çevrilip okunan bir yazardı aslında.

Çveneburl: Yapıtlardan söz eder mısınız?

M. Karaören: Dumbadze, güneş tutkun bir yazar. Yapıtlarının hemen hepsinde güneşi çizer. Hatta romanlarının üç tanesinin adı güneşle ilgili: "Güneşli Görüyorum", "Güneşli Gece", "Güneş". Bunlar sadece adı güneş olanlar. Bir de her romanında güneş anlattır, zengin bir anlatımla insana güneş sevdirebilir. Tbilisi'de kendi adıyla anılan parkın adı da "Güneşli Parkı"dır.

Romanlarının tümünde kendi özyaşamını dile getirir. "Güneşli Görüyorum"da, "Sonsuzluk Yasası"nda ve "Ben, Ninem, İliko ve İlarion"da hep kendi özyaşamından kesitler vardır.

Çveneburl: Türkçe'de hangi yapıtları var?

M. Karaören: Türkçe'ye çevrilen yapıtlarının tümünün üzerinde ben çalıştım. Son düzeltmelerini yaparak yayına hazır hale getirdim. Ali Altun'un çevirdiği "Sonsuzluk Yasası" Mayıs 1990'da Yılmaz Yayınları'dan çıktı. Gülizar Çelidze'nin çevirdiği "Kukuracı" da aynı yılın (1990) Kasım ayında Yazıt Yayınları'ndan yayımlandı.

Romanlarının tümünde kendi özyaşamını dile getirir. "Güneşli Görüyorum"da, "Sonsuzluk Yasası"nda ve "Ben, Ninem, İliko ve İlarion"da hep kendi özyaşamından kesitler vardır.

Yine Gülizar Çelidze'nin çevirdiği ve Fakir Baykurt'un üzerinde çalışarak önsöz yazdığı "Ben, Ni-

nem, İliko ve İlarion"un son düzeltmelerini yaptım ve yayına hazır. Yayına hazır olan diğer iki yapıt ise "Güneşli Gece" (Çev. Hacer Özkan) ve "Beyaz Bayraklar" (birli Hacer Özkan ve diğeri Ali Altun olmak üzere iki çevirisi var). Geçmeden belirtelim, 1989'da Gürcüstan'da Dumbadze'nin müze evinde iken, eşi Nanuli Hanım bu "Beyaz Bayraklar" romanını özellikle çevirmemi istemişti. Yayına hazır olan bu üç romanın basılmasının, Türkçe'de Gürcü edebiyatı açısından önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyorum.

Çveneburl: Gürcüstan gezisinden kısaca söz eder mısınız?

M. Karaören: Olağanüstü güzel bir gezi oldu. Gezinin gerçekleşmesinde sizin çabalarınızın etkili var kuşkusuz. N. Dumbadze'nin çevirmeni olmam orada bana ayrıca unutulmaz anlar yaşattı.

Tbilisi'de O. Giginelşvili ve çevirmenimiz Tsate Batsaşi hep bizimle birlikte oldular.

Gürcüstan Yazarlar Birliği başkanı Muhram Macavariani ile birlikte yapılan programlar olsun, Doğu Bilimleri Enstitüsü, Türkojoloji Bölümü'ndeki çalışmalar olsun ayrı ayrı anlatılmaya değer anılar. Ancak Dumbadze'nin Vake Mahallesi'ndeki müze'ye çevrilen evinde eşi Nanuli Hanım ve çocuklarıyla birlikte geçirdiğimiz saatler ayrı bir öneme sahip.

Müze evin yönetimi Nanuli Hanım'a verilmiş. Nanuli bir tarihçi, bizi kırk yıllık bir dost gibi karşıladı. Evde yazarın seksen dile çevrilmiş yapıtları, aldığı ödülleri, yaşamı boyunca biriktirilen fotoğraflar, topladığı bir yığın anımlıklar, çalışma odasındaki tüm eşyalar, tablolar, kitaplar herşey sergilenmiş.

Orada Dumbadze'nin cenaze törenine video banttan izleyince ne kadar büyük ve sevilen bir yazar olduğuna bir daha tanık olduk. Yazarlar Birliği önünden başlayan cenaze töreni yüzbinlerce insanın katılımıyla Özgürlük Meydanı, Rustaveli Caddesi boyunca izleniyordu. Bütün halk hıçkırıklar içinde onu sonsuzluğa uğurluyordu. Bu olağanüstü bir törendi. Ölenin bir yazar değil de ülkesinin kralı sanıldığını izledim.

Batumi'da hemen her yer Arçil Mikeladze'nin önderliğinde gezdik. Unutulmaz günler geçirdik. Ancak Batumi Botanik Bahçesi çok görkemli, bir şey. Birkaç sözcükle anlatılabilecek gibi değil, açık havada gerçek bir botanik müzesi. Bu arada Batumi'deki çevirmenimiz Lia'yı şükranla anmak isterim.

Çveneburl: Teşekkür ederim.

Kars İle Ani Gürcü Epigrafisi*

Valeria SİLOGAVA**

Yakın Doğu'daki eski uygarlıkların yayıldığı yerlerde muhtelif dillerde yazılan birçok ve çok şekilli epigrafik eserler bulunmaktadır. Dünya üzerinde bu gibi yerlerden birisi de Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde teşekkül etmektedir. Burada çeşitli zaman veya aynı devir içerisinde yaşayan halklar şu an tesbit olunan eski yazılarla izlerini bırakmışlardır. Anılan mesele kapsamında Ani, Kars ile yakın çevreleri de olup bu şehirlerde günümüze kadar ulaşan Kadım Doğu, Yunan, Ermeni, Gürcü, Fars, Osmanlı ve başka dillerde yazılmış olan yazılar halen bulunmaktadır. Ortaçağ devrinde Ani, Kars ile çevreleri Gürcü Devleti dahilinde buldukları nedeniyle oralarda onlarca eski Gürcüce yazıları bulunmaktadır. Çoğu yıllar boyunca kaybolup birkaçı şu anda yerinde duruyor.¹

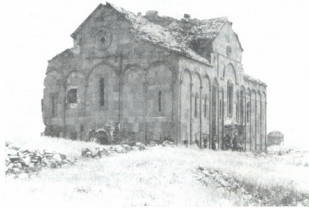
Ani'de Gürcü yazıları üç kilise ile bir mescit (Manuç Mesciti) üzerinde bilinir. Üzerinde Gürcü yazıların bulunan kiliseler şunlardır: Tigran Honents Manastırı, "Gürcü Kilisesi" ve Kutsal Mina'nın Kilisesi, Manuç Mesciti'nde ise Zakaria Atabeyi'nce 1330 yılında ve aynı tarihi taşıyan Abu-Said Bahadır Hanın Farşca olan damga-kararnamesinin Gürcüce onaylaması bulunmaktadır.

Tigran Honents Manastırı (Arapça) nehir vadisinde bulunmaktadır, Manastr 1215 Grigol Maarifçinin adına ortodoks dinini taşıyan zengin Ermeni Tigran Honents tarafından inşa edilmiştir. Bunu tapınağın güney duvarında bulunan geniş bir Ermeni yazısı anlatmaktadır. Anılan yazıda ayrıca tapınak için inşa eden şahıs tarafından bol miktarda bağışlanan menkul ile gayri menkul mallar dile getirilmiştir.

* Prof. Dr. Tbilisi Devlet Üniversitesi Akhalsitke Şubesi.

** Gürcistan İlavene Cavahışvili Tbilisi Devlet Üniversitesi Akhalsitke Şubesi ile Kars Kafkas Üniversitesi'nin 23-24 Mayıs 2001 tarihinde Kars'ta ortaklaşa düzenledikleri sempozyuma sunulmuştur.

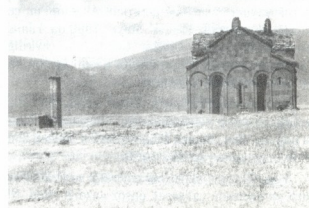
1 Ani harabeleri Dünya değerinde olan ortaçağ arkeolojik eseridir. Bu güne kadar Ani arkeolojisi ile tarihini öğrenmek için en fazla gayret eden bilim adamlarından birisi olan Yüksek bilim Akademiler Üyesi Niko Marr Ani tarihini özet olarak şöyle anlatmaktadır: "XII. asrın başlangıçlarında şehir Gürcü Karalıklar sınırları dahiline girmiştir. Ani ahaliisi tarafından davet edilen Gürcü Kralı Davit Ağmaşenebeli (Kuruç) 1123 tarihinde şehri zaptedip emiri olan II Abu-L-Subarayı iş kovmuştur. Davit Ağmaşenebelinin oğlu I Dimltri, Ani'yi savaşla yeniden geri almak için Hoasandan gelen aynı Şoşda için soylarından olan temsilcisine geri vermek zorunda kalmıştır. III Giorgi, Tamar Kraliçenin babası, 1161 tarihinde Aniyi silahla zaptedip, az sonra yine kaybetmiştir. ancak 1174 tarihinde İslamlardan savaşla geri aldı. Giorgi Karılığ zamanında Aniyi Orbelianlar soyu idare etmekteydi, ancak sonra İdarçılığ onlarda kayıp etmişlerdir. Ermeni aslaneleri ve Gürcü Kraliçe Tamar'ınını başbuğları olan Mkharedgedzezi soylu kardeşler 1199 tarihinde Aniyi ele geçirdi 1201 tarihinde ise bütün Şiraki bölgesini zaptetmişlerdir. Kraliçe Tamarca şehir anılan aslanelere verilmiştir"

Ani Harabeleri Kars

Bütün kilisenin iç kısmı fresk resimleriyle süslenmiştir. Fresklerle tapınağın iki batı ile kuzey kanatları (şu an harabe halinde bulunur) da kaplanmıştır. Tigran Hononets Manastırı'nın duvarları üstün fresk resimleriyle süslenmiştir. Fresklerde gerek İncil senaryoları, din bayramları, gerekse bazı kutsal adamlar anlatılmaktadır. Ayrıca resimler arasında, duvarların diğer boş yerlerinde çeşitli süs ornonamlarla portreler yer almaktadır (örneğin: grofonla). Tapınağın batı duvar resimlerinin iki alt sicilinde Ermeni maarifçisinin Kutsal IV. Grigol'unun hayat senaryoları gösterilmiştir. Ermenice yazılan inşaat taşı üzerinde belirtilmiş olduğu gibi tapınağın resimlerle süslenmesi 1215 yılına yani tapınağın inşaatını bitirme tarihine denk geliyor.

Tapınağın freskleri üzerinde Gürcü ve Yunan yazıları bulunmaktadır. Onlardan her fresk kompozisyonunda var olan ve resmi anlatan yazılar ise Gürcücedir. Genellikle, sonraki güzel sanatlar bilimi araştırmalarına göre, Tigran Honents Tapınağının süslemesi "XII-XIII asırlar kavşağındaki Gürcistan'da yayılan ressamlık geleneklerine uygundur" ve bu itibarla o "Ermeni ortamındaki Gürcü eserleri" olarak benimsenilmektedir. Tabii, bu gibi neticenin çıkarılma sebebi fresk senaryolarında bu-

Ani Harabeleri Kars

1. ԳԵՊՈՒԿՆԻ ԼՆԵՆՊՈՒՆԻՆ ԸՆԾՆԻՔԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԴՆԼ ԸՆԾՆԻՔԻՆ
ՌՈՑ ԵՆ ԶԵՂԻՆ ԸՑՈՒՆԻՆ ԴՆԼ ԸՆԾՆԻՔԻՆ
2. ՄԻՔԻ ՈՒՆԻՔԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԵՆ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
3. ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
4. ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
5. ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
6. ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
7. ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
8. ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
9. ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
10. ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
11. ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
12. ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ
ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ ԸՑ ԶԵՂԻՆ

Anl Gürcü Killesi – Etipane Patriğının Yazısı 1218

Allahu Teala buyuruyor ki: "Bedava aldığımızı, bedava verin"*-sözlerin muhteviyatını Ölmöz Allah böyle anlatmaktadır: "Verdiğimiz Nimet yerine sadece bir şey verilmemiştir. Bence satılmayan Büyük Nimet sizce satılıyordu. Bence mecannen verilmiş duaları halka satmamız sizce yakışmaz.

Şimdi, bence güvenilen Anl papazları, Allah'ın dediklerini günaha sokmayın, boş ve geçit şeyler için havarı buyruklarını çönmeyin. Sizce düğün töreninde yüz dramın alınması kuralın tam çönmesi idi. Ancak 100 Tblurtun alınması mümkün, İmkani olan yedrisin.

Aynı, sillunbez bu aci cenaze töreninde de geçerli, çünkü ruh lin özen göstermek daha gerekli ve ruh ayntine aynı miktarda 100 Tblurt verilsin, ayrıca varlığa göre papaza yemek verilsin.

Papaz emeline gerekli olan mantsız verilsin.

Şehir uyrukluları olan gürcüler! Onları önce ne kadar hümet etmekteydiniz! Dua ile ayın sadece papazlarla yapılır ve İmkanınıza göre emellerine verileceğinizden İncinmeyiniz. Vereceğinizi sevniğe, zorlamadan verin, çünkü Allah neşell emeller sever**. Onları ruhi babalar gibi sevin, onlar ise ruhi çocuk gibi severler. Papazlar killese ayntinden kaçınmasın, halk ise dua okumadan. Birbirlitze fazasıyla Allah sevgislini kazandırın ve bu nedenle Allah Emirlerine hoş görülen layığını verin.

Bunu ben, Patrik Etipane, Anl killeselerini aydınlatma zamanında bizzat yazdım.

Tblurt drama şöyle bellirensin: 1 dangl üç olarak sayılsın. Mal derisine gellince, şu ana kadar siz (halk) bütün deriy götürmekteydiniz, bundan sonra siz (papazlara) hizmet etmeleri için bir adet kayış seveceksiniz. Bizce killese kurallarının değişmesi gerekir mi?

Enrminin değişmesi Allah ile Peygamberlerin enrminin değişmesi değil mi?

Kronikon 438.

Ermenice Onaylaması:

Tarih 667. Ben, Piskopos Grigol ve ben, Vahram, şehir Emirli olarak Patrik kararnamesinin [şadk ve haklı] olduğun şahitleriyiz.

lunan Gürcü yazıdır. Maalesef, fresk ressamından farklı olarak anılan yazılar bütün ve detaylı tetkik edilmiş değildir. Tigran Honents Killesi kanatlarında bulunan onlarca fresk yazılardan elemezdiki edebiyatta XIX. asır 80. tarihlerinde kopya edilen sadece altı adet yazı bulunmaktadır.

Tapınağın zafer taşlarında başka tapınakların aynı yerindeki gibi bilinen Zebur metnin 17 ve 20 maddeleri yazılmış bulunmaktadır. "Burasi Tanrı eşli olup ancak haklıların girme izni vardır". Tapınağın batı kolunun güney duvarında hikaye tipindeki geniş bir senaryo bulunmaktadır. Özel yayımları olan anılan senaryo "İsa'nın haçlanması" olarak kabul edilmiştir. Fillen senaryosu iki satırlı bir Gürcü yazısı "İsa'nın haçtan indirilmesi" olarak anlatılmaktadır. Bu fresk yanısıra, duvarın batı kısmında ikinci senaryo tasvir edilmiştir. O da özel yayımlarda, birincisi gibi yanlışlıkla yani "Anneler kutsal mezarının yanında" diye anlatılmaktadır. Fillen senaryo üzerindeki Gürcü yazısına göre bu "Mezara şükür" demektir. Grigol Maarifçi'ye dair olan ve tapınağın batı duvarlarında bulunan senaryolar arasında birinde (senaryo Kral Trdat tarafından Kutsal Grigol'un sorgulamasına dairdir) senaryoyu anlatan bir Gürcü yazısı ile "[Kutsal] Grigol'un sorguya çekildiğini" anlatılmaktadır. Tapınağın yeni iki fresk yazısı ya yazı parçası "Kutsal İovane" ile tahminen "Diokletine" de malumdur. Ancak yazılarının şu an bilinen bazı fresk senaryolarına sağlanması mümkün olamadı.

Anl tarihi eserlerini yıllarca, müteselen olan arkeolojik kazılarla ve çok önemli bilgileri açığa çıkaran Yüksek Bilimler Akademisi Üyesi Niko Marr'ın bir eski bilgisine göre tapınağın batı kanadında, güya, izah edici yazılarla "Kilisenin freskal portreler arasında Kutsal Nino ile Annelerin" resimleri bulunuyormuş. Fakat bu bilgiler halen incelenmesi ve tesbit edilmesi gerekir.

Freskal yazılardan başka, Tigran Honents Tapınağı'nda veciz yazılar da bulunmaktadır. Güney duvarında, dış cephesinde, takin doğu köşesinde "Alah başılaşın Nateli" diye tanımadığımız zadegan kadının anısına dair bir yazı bulunmaktadır. Herhalde bu kadın Tigran Honents'le bir dereceye kadar bağlıymış, çünkü yazı Tigran Honents'in geniş bir yazısının üstündedir. (Nateli) isimlin Gürcü anlamından istifade ederek calz görülebilir ki, bu hanımefendi, Tigran Honents gibi, ortodoks olmakla beraber Gürcüydü. Tapınağın batı duvarında çak birikimi altında haç şekilli taş levhası yerleştirilmiştir. Levha yüzü yani haçın etrafı şu an pek zedelemiş olan geniş Gürcü "Asomtavrul" yazısı ile çevrilmiştir. Bu yazıyı gerek N. Marr gerekse I. Orbell de taniyorlardı, maalesef neşretmemişlerdir. Bizce XIX. asırın 80. yıllarında D. Bakradze'ce yazılan bu metnin kopyası malumdur, D. Bakradze

1.	.....	.....	.....
2.	.....	.....	.....
3.	.....	.....	.....
4.	.....	.....	.....
5.	.....	.....	.....
6.	.....	.....	.....
7.	.....	.....	.....
8.	.....	.....	.....
9.	.....	.....	.....
10.	.....	.....	.....
11.	.....	.....	.....
12.	.....	.....	.....
13.	.....	.....	.....
14.	.....	.....	.....
15.	.....	.....	.....
16.	.....	.....	.....

Anı Gürcü Kilisesi - Samaddin Yazısı, 1288

Yazıyı şu şekilde okumaktaydı, "Zafer kudretini veren, Kral Bagrat, Liparid ise Kral Tigran'ın yardımcısı Kronikon 990". Metin üç kısımdan teşekkül edilmiştir. Birisi levhaya doğru giden yazıdır, bu tip yazılar haşka yerlerde de farklı şekillerde olup gerek el yazılı kitap minyatürlerinde, gerekse kilisenin freskal resimlerinde rastlanmaktadır. İkinci kısmında üç tarihi şahıs anılmaktadır, iki Kral-Bagrat ile Tigran ve Liparid. Metnin üçüncü kısmı ise herhangi koronikon sistemiyle konulan tarihtir ve D. Bakradze'ye göre 990 tarihine denk geliyor. Yazının metni okunurken yukarıda anılan tarih bizi şüphelendiriyor, çünkü 1215 tarihinde inşa edilmiş anıdan tapınağın üzerinde 990 yılında yazılan metnin bulunması çok zordur. Burada iki alternatif caziz görülebilir, ya önceden yazılan üzerinde haç bulunan taş levhası geç zamanlarda tapınağın inşaatında bir daha kullanılmış, ya da yazının metni son dereceye kadar doğru okunamamıştır. Her nasılsa bahsedilen mesele geleceğin inceleme konusudur.

Tigran Honents Kilisesi'ne yine bir vezir yazısı bağlı. Bu Atabey Şanşe Amirakhoru'nun mezar taşındaki oylu mezar kitabesidir. Anılan mezar kitabesi D. Bakradze tarafından kopya edilmiştir, ancak kitabe gerek N. Marr, gerekse İ. Orbell'nin bildiklerine rağmen yalnız 1080 tarihinde gün ışığına görüldü. Yazılar üzerinde bulunan bozuk ve kenarları kırık mezar taşı 1910 tarihinde İ. Orbell tarafından görüldüğü gibi, şu anda doğu kapısının karşısında kilise mihrabı önünde bulunmaktadır. Şanşe Tigran Honents Tapınağı'nda oynulan ve 1310 tarihini taşıyan yine bir Ermenice yazıda "Atabey Amirpasaları" Atabey (Ordubaşı) ünvanıyla anılmaktadır. Bu itibarla Şanşe'nin II İvane oğlu ve Mandaturtuhutsesi-(Dahiliye naziri) Büyük Şanşe'nin (1262) torunu olarak addedilmesi doğrudur. II. Şanşe XIV. asrın Gürcüstan siyasi hayatında faal rol oynamaktaydı. Herhalde onu Tigran Honents Kilisesi'nde gömmüşlerdir ve dolayısıyla mezar kitabesine konması da XIV. asır başlangıçlarında, ya-

ni 1310 yılından sonra gerekir.

Gürcü yazılarıyla bilhassa Anı'deki "Gürcü Kilisesi" zengindir. Herhalde kiliseye bu ad N. Marr ve İ. Orbell tarafından diğer kaynaklar ve yazılarda kilisenin kimin adına inşa edildiğinin belli olmadığından dolayı verildi. Bazilik plane, orta ölçülerde, küçük oda şekilli kilise şu an yıkılmış bulunmaktadır. O XIX. asırda bilim adamları tarafından tanıdıkları zamanda da aynı şekilde bulunmaktaydı. Şu an kilisenin sadece batı duvarla mihrabın tavan çevrimini parçası duruyor ve etrafı yıkılmış taşlardan çevrilmiştir.

Kilisenin yazıların gözden geçirilmesinden önce Anı'nın Gürcü ortodoks kilise piskoposluk daire merkezlerinden birisi olup yönetmeni ise "Anell" ünvanını taşımaktaydı. Anı piskoposu yeterince yüksek mevkiide olup Gürcü kilise hiyerarşisinde 36 hiyerarş arasında kral taçlama esnasında Bolnisi ile Karsi piskoposlarından sonra yerini almaktaydı. Tbilisi ile Karsi piskoposları dahi ondan sonraki yerli tutmaktaydılar. Ayrıca Anı piskoposluk dairesi de bulunmaktadır, ona XVI. asır başlangıçlarının bir kaynağına göre Zariştiani, Şirakiani ile Malasberli toprakları aittir. Demek oluyor ki, herhalde Anı Başpiskoposunun konağı ile katedral önemli ve epigraf vesikalarıyla zengin "Gürcü Kilisesiydi".

Anı "Gürcü Kilisesi'nden", şu an en az beş, onlardan ise üç çok geniş epigraf eseri bilinir.

Kiliseden kalmış batı duvarın iç yüzünde üç adet takı bulunmaktadır. Onlardan orta ile sağdaki takılar içinde ve üst kısımdan birer açık kompozisyon vardır. Orta takı içerisinde "Tazim", sağ takta ise Meryem ile Elisabe'din buluşması yani Meryem'ce Elisabed'in ziyareti gösterilmiştir. Her ikisinde beyaz boyayla "Asomtavruli" alfabetiyle yazılan İlah edici yazılar vardı. Şu an sadece tazim senaryosunu anlatan "Tazim" okunuyor, Meryem-Elisabed buluşmasına dair yazı ise herhalde kar ile yağmur etkisinden tümmüyle çizilmiştir. Sadece Meryem'in resminin arkasında beyaz boyanın kalıntıları var, tahminen bu yazı "Kutsal Meryem" demektir. Gerçik bu gibi resimler Gürcü ressamlığında gerek fresk süslerinde, gerekse taş oymalarında (kilise mihrabı taş levhalarında)da bilinir, ama onlar yüksek açıklığıyla, kilise içerisinde, duvar enteriyorunda yapılmıştır ve yukarıda anılan açık kompozisyonlar Anı "Gürcü Kilisesinden" dışı başka bir yerde bulunmamaktadır. Öyle görüldüğü ki, kilise içinden süslenmiş değildi ve duvar süslerini bunlar ile diğer açık resimler oluşturmaktaydılar.

Şimdilik yayılmış eserlere göre Anı "Gürcü Kilisesi'nin yıkılmış olan güney duvarında geniş, tarihli yazısı dahil üç adet Gürcü "Asomtavruli" alfabeti ile oylu mezar yazı-vesika vardı. Olabilir ki, bunlardan birisi batı duvarında oylu mezar, çünkü böylece geniş çaplı üç adet yazının küçük kilisenin bir duva-

١٠٩٨٤٠: ١٠٩٨٤٠: ١٠٩٨٤٠
 ١٠٩٨٤٠: ١٠٩٨٤٠: ١٠٩٨٤٠

*Anl Manuçe Mescidi: Abu-Said Bahadır-Han'ın
 Farsça olan Damga Kararnamenin Atabey
 Zakarla'ca Onaylanması*

yazılan iki Gürcü yazısını kopya etmişti. Onlardan birisi "Şehrin giriş kapısının üstünde", ikincisi ise kalenin 15. kulesinde bulunuyordu, 1902 tarihinde E. Takaişvili yazıları bulamadı artık, çünkü askeri makamlar kalenin bu kısmını büsbütün yıkmıştı. D. Bakradze yazı metinlerini neşretmemiştir, fakat kopyaları Elyazlar Enstitüsü'nde özel arşivinde bulunmaktadır. Kopyalardaki yazıları "Haraç Müfettişi" olan Vasil Oğlu Davit Kutateladze tarafından yapılan kopyalarla karşılaştırarak E. Takaişvili 1910 tarihinde neşretti. İlk yazı metnine D. Bakradze yazı şekline göre tarih olarak X-XI. yy. koyuyordu. Ben sonraları 1980 tarihinde anılan metni kısmen restore edip neşrettim. Restore edildikten sonra restore edilmişin inşaatı belirlenmiştir.

Bence şu an yazı metninin kalan yerlerinin tümüyle restore edilmesi de gayet mümkün olabilir. Restore olduğuna göre metinde kilise inşaatı değil kule inşaatı belirlenmiştir. Gerçi D. Bakradze Kars'ta Gücü kilisesinin bulunmasını tahmin ederek yazılı taşın duvarına ikinci defa kullanma amacıyla komasını düşünüyordu, metin kendi yapısıyla Kars kalesinin diğer Gürcü (ve Ermeni) yazılarına benzer olup tahmin ettiğimizden boş yerde "Kilise" kelimesi değil "Kule" kelimesinin olması lazım.

Kars'ta Gürcü Kilisesi şüphesiz bulunmakta, hem de sıradan bir kilise değil katedraldi, çünkü Kars ortodoks ahalisinin "Kareli" ünvanıyla kendi piskoposu olup 36 Gürcü piskopos arasında 28 yeri almaktaydı. Şu an kilise ile yazılarından hiç bir şey kalmamıştır. Kars kalesine yerleştirilen yazı kulesinin inşaatını anlatmaktadır. Bize ilginç olan olut-Gürcü hükümdarları tarafından Kars kalesine gösterilen ilgi ile sağlamlaştırma zamanıdır. Metnin orta yerlerinde şüphesiz ünvan "Apkazlar Kralı", sonunda ise isim İvane okunuyor. Gürcüler Kars'a dikkatini bilhassa XII. asır ortalarında çekmişlerdir. 1161 tarihinde Kars'ı III. Giorgi Gürcü Krallığına ilhak edip bölge yöneticisi olarak İvane Orbelli'yi tayin etmişti. Yazı sonunda anılan İvane Orbelli olarak sayıyorsa, Apkhaz Kralı", ünvanıyla ise tahminen III. Giorgi'nin olması lazım. Demek oluyor ki, Kars'ı ilhak ettikten sonra yeni sa-

hibi olan İvane Orbelli'nin teşebbüsü ile Gürcü hükümeti buralarda belirli eylemler yapmıştır.

Aynı Kars kalesi diğer kulesinin inşaatını 1237 tarihini taşıyan Gürcü Asomtavruli yazısı anlatmaktadır. Yazıya dair bütün belgeler ve tesbit edilen metin özel bir eserde yayılmış olup şu an detayla tetkik edilmesini lüzum görmüyorum. Sadece metindeki iki tarihli kişi olan Kralıç Rusudan ile Amira Savmala'nın isimlerinin dile getirmesini lüzum görüyorum. Birisi yüce hükümdarı olup ikincisi ise İdare Amiri olarak Kars kalesindeki inşaatları sürdürüp kulelerden birisini de inşa etmiştir. Maalesef, bahsettiğimiz gibi, şu an ne kule ne de yazısı bulunmamaktadır. Kralıç Rusudan kalenin diğer üç kulesinde bulunan ve 1234 tarihini taşıyan Ermeni inşaat yazılarında anılmaktadır. Görülüyor ki, Celal Ed-Din ile Moğol istilasından gayet zedelenecek ve halen Gürcü Krallığının dahilinde bulunan Kars Kalesi'nde Rusudan Kralıç devrinde geniş inşaatlar yapılmıştır (örn: Manuçe mescidindeki damga-Kararname).

Tabii, yukarıda söz konusu olan Gürcü yazılarının Gürcüistan'ın güneyindeki gayri Gürcü topraklarında bulunan tarihi eserler üzerinde konulması buralarda belirli zaman içerisinde Gürcü iktidar ile siyasi sahasının genişletmesini göstermektedir. Anılan duruma dair bilgiler halen XX. asrın başlangıçlarında E. Takaişvili açıkça belirtmekteydi, "Ermenistan'daki (Kars, Anı ve çevreleri V. S) Gürcü yazılar bu bölgelerde Gürcülerin yayıldığını, siyasi iktidarının yayılmasını göstermektedir" veya "Ortodoks Ermeniler (Grigoryan Ermenilerden farklı olanlar) Gürcü dininde ibadet ile kiliselerinde Gürcü yazılarının yerleştirmesini kendi bölgelerinin Gürcüistan sınırlarına katıldıktan sonra daha tereddütsüzce başlamış çünkü onlar Gürcü kralları himayesi altına girmişlerdir".

METİNDEKİ ANI VE KARS GÜRCÜ YAZILARI

I. Anı eski Gürcü yazıları

1. Tigran Honents Manastırının yazıları
  - a) Fresk yazıları (1215)
  - b) Veciz yazıları (1215)
  - c) Şançe Atabey'in Mezar Kitabesi (1310)
2. Gürcü kilisesinin yazıları
  - a) Açık resimler yazıları
  - b) Etilfane Patriğinin yazıları 1218
  - c) Samadin yazıları 1288
  - d) Yazı parçası I 1287
  - e) Yazı parçası II
  - f) Muhtelif yazılar parçası
  - g) Çizgili yazısı
3. Zakarala Atabeyin'ce Abu-Said Bahadır Hanın damga-Kararnamenin onaylaması (1330).

4. Azız Mina Kilisesinin fresk yazıları
  - a) Daniel Hazret'i'nin dürü yazısı
  - b) Yazı parçalar
  - II. Kars eski Gürcü yazıları
    1. Kule'nin İnşasına dair yazısı 1161
    2. Kule'nin İnşasına dair yazısı 1237

İranlı Gürcüler

Ender SAVCIN

Dünyanın en eski halklarından olan Gürcüler çeşitli tarihlerde farklı farklı devletler kurdular. 10. uncu ve 11.inci yüzyıllarda yüzbinleri aşan orduyu varken Haçlı seferlerine katılmadılar, onlara asker vermediler. Bu hareketlerine karşılık müslüman ülkeler, hristiyan Gürcülere Kudüs ün kapılarını açarak onların hac ziyaretlerine müsaade ettiler. Tarihsel nedenlerden dolayı yabancı işgaller sonucu parçalanan Gürcüstan takriben 70.000 km2 yüzölçümüyle ve 5.5 milyon nüfusuyla bağımsız Cumhuriyet olarak varlığını sürdürmektedir. Gürcüstan dışında kalan Gürcüler ise dünyanın çeşitli ülkelerinde farklı din ve mezheplerde yaşıyorlar...

Gürcüler 12-13.üncü y. yıllarda defalarca Azerbaycan'a Erdebil ve çevresine girmişler ve uzun yıllar bu yörede kalmışlardır. (MB. s. 30). Gilan'da ise Gürcü kadın kölelerin varlığından söz edilmiştir. (Don Zuâne İrani s. 46). İran Gürcüleri esasen savaşlar sonucu esir veya köle olarak bu ülkeye getirilmişlerdir. Azeri Safevi kral Şah Tahmasb Tbilisi'yi fethettikten sonra buradan 200.000 genç kadını yeni yetme kız yakışıklı oğlan ve çocuğu ayrıca Abbas dağları civarından 100.000 Lezgi'yi esir almıştır. Azeri Safevi kralı Şah Abbas, Azeri kızbaş soyularının etki ve yetkilerini kısıtlamak amacıyla çoğunluğu Gürcü, Çerkez ve Ermeni'den oluşmuş 1000 müslümanlaşmış hristiyan kullar adına ilk yeni ordu kurmuştur (Don Zuâne İrani s. 250). 1617 savaşında 10.000 Gürcü esir daha İran'a getirilmiştir. 1732 de Azeri Afşar kralı Nadir Şah Tbilisi'yi zapt ettiğinde 6.000 esir Gürcü aileyi Etnik Farsistan'ın Horasan ostanına yerleştirmiştir (MB. s. 24). Lek Zen kralı Kerim Han ve Azeri Kaçar Kralı Ağa Mehemed Han yaptıkları savaşlarda çok sayıda Gürcü kız ve kadını esir almışlardır. Kerbi savaşında esir düşen iki Gürcü komutan İvane ve Şalva affedildikten sonra Azerbaycan'ın Merend, Salmas, Urmiye ve etnik Kürdistan'ın Uşnu kentlerini kısa süre içinde ele geçirmişlerdir.

1815 de etnik Gilan'ın Hükümeti, Hosrov Han Gürcü'nün elindeydi (KJ.s. 294). Etnik Farsistan'ın İsfahan ostanında Feridun şehir yakınında Yazdan şehir bölgesindeki Feriden de 10.000 kişilik bir Gürcü topluluğunun 14 köyde yerleştikleri iddia edilmiştir (JK. s. 324). Azeri Safevi Kral Şah Abbas zamanında getirilen Gürcülerin kalıntıları etnik Lorestan'ın Bahtiyari bölgesinde Daran ve Elliguderz arasındaki Bubinde yaşamaktadırlar. Bunların hala Gürcüce konuştukları bildirilmiştir (Qoowne Lor. s. 44). Etnik Gilan'da da Gürcülerin yaşadıkları bildirilmiştir.

Köle Gürcüler ve bunların çocukları ilk başta eğlence işleri ile uğraşmış daha sonra devlet işlerini görmeye başlamışlar. Sanson; Azeri Safevi Devleti dönemi hakkında şöyle yazıyor: Ülkenin önemli

ve yüksek işleri Gürcüler'in elindedir... Onların maaşlarını kral ödiyor.... Kralla aynı sofrada yemek yerler... İran'da annesi Gürcü veya Çerkez olmayan hiç bir yüksek rütbeli devlet adamına rastlamak olası değildir. Bu karışım 100 yıl önceden başlamıştır. Erak kentlinin, Yusufhan Gürcü tarafından yapıldığı bildirilmiştir (SV. s. 53). İran'daki Gürcü azınlığın hala Gürcüce konuştuğu bildirilmiştir (SV. s. 53). İran'a getirilen Ermenilerin aksine Gürcülerin Hristiyanlığı zorla veya isteyerek terk ettikleri ve Müslüman Şii oldukları söylenmektedir (Sovyet Ansiklopedisi, Iran Maddesi).

İran'a getirilen Gürcüler İslamlaşma ve evlenme yoluyla diğer halkların etnik yapılarını etkilemişlerdir. Gürcü kadınları genelde Azeri olan devlet adamları ve ünlülerle evlenmişlerdir. Sadece Azeri Kaçar kralı Fethelli Şahın 16 Gürcü eşi (Perişah, Hoş, Deleram, Zibaçehr, ServNaz, Sahavaz, Şukufe, Gulbeden, Gülperi, Gulpirhan, Meryem, Nergiz) vardır. Azeri Kaçar kralı Ağa Mehemed Han döneminde Etnik Mazenderan'ın Behşer kenti Ahalisi Tat, Taliş ve Gürcülerden oluşmaktaydı. Bu ve buna benzer diğer Gürcü toplulukları tamamı ile yerli halklarda erimişler. Bugün Azeriler ve Farslaşmış Azerilerde çok sayıda Gürcü, Gürcüyan, Gürcüzade, soyadlarına rastlamak olasıdır. Rıza Sahpsheli'nin annesinin Gürcü olduğu söylenmiştir (GC. s. 56).

Kısaltmalar

Kaynak: KJ. Kollyiyäte Joğrafıyaye tabii vaTârixiye İRAN.

JK: Joğrafıyâye Kâmele İRAN

GC: Gozaşte Cerâge Râhe Ayânde Ast

SV: Sarzamin Va Morlome İRAN

Kaynak: HANDBOOK OF IRANIAN PEOPLES

İRAN HALKLARI EL KİTABI

Birincî Baskı

COPYRIGHT – 1997 RAFAEL BLAGA

ISBN :975-94641-0-1

Not: Bugün İranda Kafkas Gurubu: 20.000-25.000 civarındadır.

1956 yılı kayıtları ilk resmi bilgiler

1- Gürcü – 15.000-20.000 Arası

2- Çerkez – 5.000 civarında

Kaynak: Atlas of Worlds Languages - Ency Française Iran maddesi

İrani Tanyahı: İnternet (1995 İran maddesi)

İrân şehir 1950

Majalleya Âmâre İRÂN Oranski (1956)

Ana Britanica 1987 İRAN maddesi dünya ülkeleri.

Parhal Adı Üzerine

Taner ARTVİNLİ

Parhal, (1) Yusufeli ilçesi sınırları içerisinde bulunan ve Artvin-Rize ili sınırını oluşturan Altıparmak Sıradaglarının eski adı (Parhal Dağları), (2) Yusufeli ilçesi Altıparmak köyünün eski adı, (3) Kaynağını Parhal (Altıparmak) Dağları ve Kaçkar Dağı'ndan alan, Yaylalar, Demirdöven ve Altıparmak köyleri içinden geçerek, Sarıgöl Vadisi'ne aşağı akıp, Yusufeli ilçe merkezinde Çoruh Nehri'ne katılan çayın adı (Parhal Çayı).

Yazılı kaynaklarda ve haritalarda bugüne kadar Barhal biçiminde yazılabilen Parhal adı, halk ağzında Parhal, daha çok da P'arkhal biçiminde söylenir.

Barhal/Parhal adının köken ve anlamı konusunda şimdiye kadar ileri sürülmüş olan görüşlere bir göz atalım:

M. F. Kirzioğlu, Kars Tarihi adlı eserinde ve 1973 -Artvin İl Yılığın'ın tarih bölümünde, Parhal (Barhal olarak) adının kaynağı konusunda, "M.Ö. 149-127 yıllarında Artvin ve çevresi Arsaklı devleti yönetimine geçmiştir. Eski Oğuzlar olarak bilinen bu devlet zamanında Barhal Çayı vadisine Bulgar Türkleri yerleşmişlerdir. Kars havalisine gelip, buraları kendilerine yurt edinen Bulgar Türklerinin bir kısmı da Çoruh boyuna geçerek Yusufeli ilçesine bağlı bugünkü Sarıgöl hudutları kesimine yerleşmişler ve buradan geçen çaya da adlarını verirken, bu çayın ismine izafeten bu suyun kenarında kurulan bu köye de bu ad verilmiş, yani Barkal (Balkar/Bulgar) denmiştir. Artvin'in Yusufeli ilçesindeki çok balkanlı Barkal/Balkar Bölgesi ile soldan Çoruh'a karşın Barkal Deresinde M.Ö. 130 yıllarında Dağıstan'dan gelen yarısı Kars'ta yarısı Çoruh solunda yerleşen Bulgar Türklerinin 2100 yıllık millî adlarını hatırasdır..." diyerek Barhal/Parhal adının Bulgar Türklerinin adından bozularak kaldığını belirtir. Bu teori yazarın dünyadaki bütün isimlerin Türk kökünden geldiğine dair meşhur "Güneş Teorisi"ne uygun olup gerçeği yanstmamaktadır.

Ş. Gabeskiria, Hattı, Hitit ve Gürcü dillerinin karşılaştırmasını yaptığı bir malakesinde¹; Parkalla sözcüğünü incelediğinde, Hititçe olan bu sözcüğün Gürcüce'deki karşılığının Parhal-ı olduğunu belirttikten sonra Parhal sözcüğünün, "otlak için uygun yer, otlak" anlamına geldiğini yazar.

B. Umar ise, Türkiye'deki Tarihsel Adlar adlı eserinde (s. 639), Parkalla adını açıklarken, H. Ertem'den naklen, "Luwi dilinde Parka-la, 'tepe-cik yada kule-cik'. 1. Hitit belgelerinde anılan kent ya da yöre adlarından biri" diyor ve bu yerin lokalizasyonunun yapılmadığını belirtiyor... Ayrıca yazar aynı eserin 642. sayfasında da Paryados Dağı adını açıklarken de şunları yazıyor: "Strabon'da (12 III 18) Paryados... Diğer kaynaklarda, özellikle Bizans çağı kaynaklarında rastlanan Paryados biçimindeki e, Hellen yazımında eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile yazılır. Şimdi Parkhal/Parkhar Dağı (Honigmann, s. 179 dn. 3 ve s. 252). Doğu Karadeniz Bölgemizde. Doruğu, Rize doğu ilerisindeki, 3937 m. yüksekliğe ulaşan Kaçkar Dağı'dır. Dolayısıyla Parkhal/Parkhar Dağı, Rize Dağlarının doğu bölümüdür. Orada, güneydoğu yanda-ki Yusufeli ilçesinde, Hevek Deresi kuzey kıyısında-ki bir köyün adı Barhal'dır. Herzfeld'e göre (s. 316-317) Paryados/Paryados adı, eski İran dilinde Poruhvathra (Poru-hva-atbra) "Çok-iyi-suluk, iyi soluk alınan, cennet gibi yerleri çok olan" adı ile ve bundan Ermeni ağzına uydurma ürünü olan, Ermenice'de özellikle "otlak, yaylak" anlamına gelen Parkhar sözcüğüyle bağlantılıdır."

Parhal adının köken ve anlamı konusunda hangisinin doğru olduğunu bilmiyoruz. Luwi dilindeki "tepe-cik" ya da "kule-cik" anlamına uygunluğu, etrafını çevreleyen Altıparmak (Parhal) Dağları'ndan ileri geliyor olabilir. Gürcüce'deki Parhal-ı sözcüğünün "otlamak için uygun yer, otlak" anlamına da oldukça uygun bir yerdir.

B. Umar, aynı eserinde (s. 639), Parkhu adını açıklarken de, "Parkhu adının Hitit dilinde "yükselti" (dağ, kule vb.) anlamına gelen Parkhu ve Luwi dilinde aynı anlama gelen Parka/Parga ile bağlantılı olması gerekir" diyor... Parkhu sözcüğü de bize Yusufeli'nin yeni adı Balçılız olan Barh/Parh/P'arkh köyünün adını anımsatıyor. Köyün, özellikle de köyün merkezi olan Barhıbar (Parh-ı parh?) mahallesinin bulunduğu konum, adının "yükselti" anlamına bire bir uygunluğu da dikkat çekicidir...

Parhal adı yalnızca bir köyün ve bir çayın özel adı değildir. — Parh (Balçılız) köyünün de içine alan— geniş bir bölgenin, yörenin addır aslında. Bu bölge içinde kalan bir köye (Altıparmak köyüne) ve kaynağını Altıparmak Dağları ile Kaçkar Dağı'ndan alıp, buradan geçen çaya da aynı ad verilmiştir. Bu bölgeye Parhal adı ya Altıparmak Dağları veya bu dağ silsilesinin en yüksek yeri olan Kaçkar Dağı dolayısıyla verilmiştir ki "yükselti" anlamı da buradan kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Parhal, Parh / Parkh adları ya Hitit dilinde "yükselti" anlamına gelen Parkhu sözcüğünden ya da Luwi dilinde yine aynı anlamdaki Parka sözcüğünden bozulmuştur.

¹ Ş. Gabeskiria, "Hattiler, Hattı ve Hitit Dilleri Üzerine", Çeneburt Dergisi, S. 28 (Nisan-Haziran 1998)

Gürcüler'de Halk Dansları – 7

Oğuz MEDETOĞLU

(Geçen sayıdan devam)

HORUMİ DANSININ GELENEKSEL

ÖZELLİKLERİ

1. Yalnız erkekler tarafından gerçekleştirilir.
2. Dans eden erkeklerin sayısı tek olmalıdır. (3, 5, 7, 9, 11 vs.)
3. Dansçıların grup başı "Tsamdvgoli-Reis önde Damketi-Toparlayıcı ise grubun sonunda bulunur.
4. "Tsamdvgoli" tüm dansı yönetir bir hareketten diğerine geçmek için işaret eder. "Damketi" ise reise yardımcı olur.
5. Reis dansı "Helmandill-Mendil" hareketleriyle ya da sesli anlık naralarla yönetir.
6. Bazı varyantlarda reisin yerine "medole-dolci (kafkas davulcusu)" ya da tulumcu dansı yönetir. Bu durumlarda dolcinin veya tulumcunun yardımcısı rolünü üstlenen reistir.
7. Horumi dansının savaş sonrası olan dördüncü bölümünde çember yapılarak ortada bir ya da iki dansçı tarafından solo hareketler yapılabilir (çoğu kez çember yapanlar oturarak el çırpırlar).
8. Horumi dansından sonra doğrudan Horumi'nin devamı gibi gerçekleştirilecek olan bir başka dans da uygulanabilir. Bu ikinci dansa savaşın dönemi grubun karşılanması işlenir kahramanların zafer sevinci ve hareketlilik hakimdir.
9. Bazen doli ve müzik yerine 5/4'lük ya da 5/8'lik müzik ölçüsüne uygun sesli ve ritmik bir şekilde "Çabuk-Çak-Çabuk" diye söylenerek de dans edilir.

HORUMİ DANSI'NIN TEMEL HAREKETLERİ

1. Şesasvleli-Giriş hazırlık
2. Sasveno-Dinlenme hareketi
3. Çdomsasveno-Çapraz dinlenme hareketi
4. Parula an Malula-Gizlenme ya da saklanma hareketi
5. Çokmalula-Çökerek gizlenme hareketi
6. Sapthilo-lhtiyatlı yürüyüş
7. Çokit Muhlmoknevi-Çökerken diz savurma hareketi
8. Gasmura dabali - Alçak gasmura (ayakların sürterek gezinmesi) hareketi
9. Htom-Gasmura-Şıçramalı gasmura hareketi

10. Gasmura terpmoknevit-Ayak savurarak gasmura
11. Buknura-Çömelle
12. Buknbrunl-Dönüşlü çömelle
13. Hlartula-Örülme (karışma) hareketi
14. Tsatsol-Gasmura-eğlilercek gasmura
15. Kobuleturi-Kobuleti usulü hareket (Kobuleti Batı Gürcüstan'da bir kenti).
16. Kobuleturi çakrull-Kobuleti usulü çakrull (dövme, vurma) hareketi.
17. Tshilura-Tekme ile vuruş hareketi
18. Çatsola-Yüzüstü yatma hareketi
19. Hlartuli Çdomhtomi-Sıçrayarak, örülme-karışma hareketi
20. Brunl-Dönüş hareketi
21. Garbena-Koşuşma hareketi
22. Sazveravi-Keşif hareketi
23. Şvildsakravı-Ok atma hareketi
24. Saçurçulo-Fıslıdama hareketi
25. Sahohavi-Sürünerek yürüme hareketi
26. Sakapavi-Kesme (kama ile) hareketi
27. Salişo-Hücum hareketi

1. TEMEL POZİSYONLAR

1. Pozisyon – Normal Duruş

Dansçıların aralarında birer adım mesafe bırakarak ayakta ellerini tutarak tek sıra halinde duruşudur.

Bu duruşta birleşmiş ellerin durumları aşağıda dışa doğru açık yukarıda kenara doğru açık ya da ileri yana doğru olabilir.

2. Pozisyon – Bitişik Duruş

Dansçıların, ellerini tutup aşağıya indirerek, omuz omuza dokunarak, yan yana bitişik duruşu.

3. Pozisyon – Zincir Duruş

Dansçıların, birbirine yanaşmış durumda, zincir gibi kol kola kenetlenerek duruşu.

(Devam edecek)

Kafkasya Araştırmaları Grubu Çalışmaları

Erol YILDIR

Grup Hakkında Genel Bilgi

Kafkasya Araştırmaları Grubu bilimsel amaçlarla kurulmuş özel bir gruptur. Kısa adı KAG olan grubun çalışma ve ilgi alanı Kafkasya ve çevresidir. Grup, evrensel dünya kültürünün en eski ve bir o kadar da en gizemli bölgesini oluşturan bu coğrafyanın ve diaspora'da yaşayan kültürünün veya kültürlerinin insanlığa elden geldiğince tanıtılmasını ve hızla yok olan insani değerlerinin "herhangi bir ideolojik çıkarımda bulunulmadan" tespitini amaçlamaktadır.

Kafkasya Araştırmaları Grubunun hiçbir siyasi kuruluş, kişi ve örgütle bağlantısı yoktur. Aynı zamanda hiçbir dini kurum ve kişilerle de bağlantısı yoktur. Grup, akademik çekirdek kadrolardan oluşmasına rağmen hiçbir resmi veya özel üniversitenin bünyesinde değildir. Kafkasya Araştırmaları Grubu amatör ruhlu gönüllü araştırmacılarдан oluşur. Grup, hangi milletten, hangi uryuktan, hangi dinden, hangi yaştan ve hangi meslekten olursa olsun Kafkasya ile ilgili konularda araştırma yapan herkese açıktır.

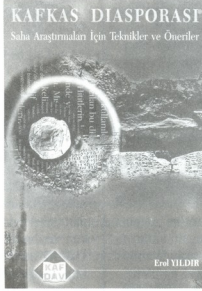
Kafkasya Araştırmaları Grubu, ilgi alanına giren konularda çalışan, çalışmayı tasarlayan veya bilgi sahibi olan herkesi: Aktif üye, Onursal üye veya Fahri üye olarak kabul eder.

1. Aktif üye (ARAŞTIRMACI) : Grubun bu üyeleri bizzat araştırma ve inceleme yaparak bilgi üreten, bilgilyi yorumlayan ve yayımlayan kişilerden oluşur. Kişisel çalışmalarında tek yetkili olarak araştırmalarının sorumluluğunu taşırlar.

2. Onursal üye (DANIŞMA) : Kafkasya hakkında daha önceden yaptığı çalışmalarla tanınmış, bu konuda bilgi üretmiş ve toplamlarına ışık tutmuş veya hala benzer çalışma içerisinde olan kişilerden oluşur. Bu kişiler davet yoluyla gruba dahil edilirler. Ancak gruba katılın veya katılmısin, grup elemanları tarafından bilgi başvuru kaynakları ve da-

nışman olarak kabul edilirler. Onursal üyeler istedikleri takdirde gruba katılıp Aktif üye olarak çalışmalarda bulunabilirler.

3. Fahri üye (GÖNÜLDAS) : Kafkasya Araştırmaları Grubu'nun çalışma ve araştırmalarının gerekliliğine inanan ve destekleyen kişilerden oluşur. Çeşitli nedenlerle, gönülden desteklemelerine rağmen, ilgili konularda herhangi bir çalışma içerisinde bulunmayan veya bulunamayan bu kişilerin kişisel olarak yaptıkları maddi ve manevi her türlü katkı, grubun yaptığı araştırma, inceleme, gezi ve gözlemlerin sonuçları ile birlikte yayımlanır. Grupça yapılacak herhangi bir faaliyete en küçük bir destek dahi sağlayan herkes fahri üye olarak kabul edilirler.

Kafkasya Araştırmaları Grubu farklı branş ve mesleklerde çalışan araştırmacılarından oluşur. Kafkasya Araştırmaları Grubu finansman ve giderlerini kendisi karşılar. Bütün harcama ve giderler grup mensuplarına karşılanır. Hiçbir özel ve tüzel kişi veya kurumla maddi bağlantısı yoktur.

Kafkasya Araştırmaları Grubuna yapılan araştırma, inceleme, gezi ve gözlemler, çalışmaların gerektirdiği şekilde bilimsel ağırlıklı yazılı ve görsel yayımlara dönüştürülür. Çalışma ve araştırma sonuçları uluslararası bilimsel toplantılara taşınarak internet bilgi ağına dahil edilir. Grubun elemanları tarafından yapılan araştırma ve incelemeler oluşturulan yayıncı kuruluş Kafkasya Araştırmaları Yıllığı'nda yayımlanır. Bilgiden ve bilimden sonuçlarından korkmayan, kişisel çıkarımlarla küçük hesaplar peşinde koşarak doğruları çarpıtmayan kişilerden oluşacak yayıncı kuruluşun, Kafkasya hakkında üretilen her türlü bilimsel bilgi ve sonucunu tamamen tarafsız ve objektif olarak değerlendirip, yayımlamak başlıca amaçları arasındadır.

Kafkasya Araştırmaları Grubu üyeleri arasında bilgi iletişim ağı kurularak, gerekli kaynak ve dokümanın yardımlaşması yapılır. Bu amaçla gruba ka-

tilan üyeler istedikleri takdirde ellerinde mevcut olan yazılı, sözlü veya görüntülü kaynakları bir listede halinde birbirlerine ulaştırarak gerekli kaynak aktarımında bulunabilir. Grup üyelerinin yapacakları veya yaptıkları araştırma ve çalışmalar, grubun diğer elemanlarına duyurularak bilgilerine sunulur, fikir ve görüşleri alınır. Grup elemanlarının daha önceden yayınladıkları veya yayımlayacakları çeviri ve telif eserler ilgilenen üyelere ulaştırılır.

Kafkasya Araştırmaları Grubu her yıl yapılacak araştırma konularını üyelerinin görüşleri doğrultusunda tespit eder, ayrıca araştırma yapmak isteyen ancak konu ve girişim sıkıntısı çeken üyelerine de çeşitli konu ve yöntem önerileriyle kaynaklık eder. Yapılacak çalışmanın metodu ve uygulama aşamaları konulara göre ilgili uzmanlara danışılarak tespit edilir ve araştırmacıya ulaştırılır. Yapılan çalışmanın süre, yer ve konusu hakkında diğer üyeler de haberdar edilerek araştırma yapılacak bölgelerde ulaşılabilecek kaynak kişi ve kuruluşlarla bağlantı sağlanır. Kafkasya Araştırmaları Grubu üyelerinin görüşleri ve eleştirileri doğrultusunda her çalışma dönemi sonunda kendisini mevcut şartlara göre yenileyebilir. Tamamen özel bir yapılanma olarak oluşturulan Kafkasya Araştırmaları Grubu, başkan ve yöneticisi olmayan grup üyelerinin tamamının aynı yetki ve sorumluluğa sahip olduğu, sevk ve idaresinin ise grup içinden, görüşmelerle sağlandığı özel bir yapılanmadır. Aynı zamanda araştırmacılar grup adına kendi yapacakları çalışmalar üzerindeki tek sorumlu ve telif hakkı sahibidirler.

Grup Faaliyetleri ve Çalışma Raporu

1. 1999 yılında grubun temel kuruluş amacı olan saha araştırmalarına başlanmıştır. Bu amaçla master proje olarak Göksun/Büyükçamurlu (Vubih) köyüne dört günlük bir araştırma gezisi yapılmış, köy gençlerine kültürel konulu bir konferans verilmiştir. Köy ileri gelenleriyle görüşülerek çalışmalar için manevi destek sağlanmıştır. Köyün tarihsel gelişimi, orijinal konut mimarisi, düğün ve eğlence adetleri üzerine araştırmalar yapılmıştır. Konutların fotoğrafları çekilerek plan ve katalog çalışmaları, otantik bir köy düğünü eski adetler canlandırılarak gerçekleştirilmiştir. Video görüntüleri ile bütün bu çalışmalar kayda geçirilmiş, elde edilen bütün bulgu ve sonuçlar daha sonra değerlendirilmek üzere arşivlenmiştir.

2. Göksun bölgesinde yer alan Mehmetbey (Abzeh), Kireç (Avar), Küçüksu (Çeçen) ve Fındık (Kabardey) gibi bazı köylere ileride daha detaylı araştırılmak üzere ön tespit gezileri yapılmış ve gerekli notlar alınmıştır. Yeni dönem için plan ve projeler hazırlanmıştır. 2000 yılı içerisinde grubun çalışma alanı olarak Göksun çevresi incelemesine devam edilmesine ve ağırlıklı olarak Çardak beldesi merkezli alanda araştırılmasına ve bu tür çalışmalar için başka grupların da teşvik edilmesine karar verilmiştir.

3. 2000-2001 yıllarında daha önce belirlenen hedeflere uygun olarak çalışmalara devam edilmiştir. Bu amaçla: Büyükçamurlu köyünde alan araştırmaları yapılmaya devam edilmiş, köy gençlerinin organize ettiği "şenlik"lere iştirak edilerek destek verilmiş ve yapılan eğlenceler kayda geçirilmiştir. Köy merkezinde yer alan eski bir yapıyı onarılarak "kültür evi" ne dönüştürülebilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.

4. Çardak ve Küçüksu köylerinde alan araştırmalarına başlanılmış ve aşağıda verilen konularda derlemeler yapılmıştır.

- Kafkas-Çeçen yemekleri ve yemek kültürü özellikleri
- Kafkas-Çeçen eğlence ve oyunları, oyun araçları
- Kafkas-Çeçen mezar adetleri ve ölüm törenleri
- Kafkas-Çeçen Motifleri ve El Sanatları

Bu araştırmalar büyük oranda tamamlanmış ve yayına hazırlanmaktadır. Bu arada Grup olarak yapılan saha araştırmaları sırasında genç arkadaşlardan gelen talep üzerine araştırmacılara pratik yöntem ve öneriler sunan bir kitap üyelerimizden Erol YILDIR tarafından hazırlanmış ve Sayın Muhterem Ünal'ın değerli yardımlarıyla KAFAV tarafından yayımlanmıştır.

5. 2002 yılından itibaren halen yürütülen alan çalışmalarına ek olarak "Kafkas düğün kültürü" hakkında başlanılan derleme çalışmalarına Göksun, Uzunyayla ve Sivas bölgeleri ağırlıklı olarak devam edilecek ve Grup üyelerinin farklı bölgelerde yaptıkları müstakil araştırmalarına destek verilecektir.

6. www.kafkasyagrubu.org adresinde gruba ait web sitesi oluşturulmuştur.

7. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda bütün mali yükümlülük kişisel olarak grup üyeleri tarafından karşılanmış herhangi bir sponsor desteği alınmamıştır.

Köye Çıkmak

Kevser RUHI

KÖYE ÇIKMAK - 1

Balcıdede, Ekşidere, Pehlivanhoca, Çiftlikalan, Koçbayır ve Suçıktı.. Balıkesir İli Gönen İlçesine bağlı bu köylerin ortak özelliği, tümünün de 93 Harbi diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Batımı ve civarından göç eden Gürcüler tarafından kurulmuş olmasıdır.

Balcıdede, Dedeköy olarak da bilinir. Ama Gönen’li Gürcüler arasında bilinen adı Ereğuna’dır. Ekşidere köyünün Gönen’e uzaklığı 11 km.’dir, sınırları içerisinde şifalı su ile tanınan Dağ İlacısı bulunur. Pehlivanhoca köyü ilçeye en yakın gürcü köyüdür, 5 km. uzaklıktadır. Gürcü Babayaka bu köyün bir diğer adıdır. Çiftlikalan da Gönen’e 12 km uzaklıkta bir gürcü köyüdür.

Koçbayır ve Suçıktı’yı sona bırakalım. Koçbayır babamın, Suçıktı ise annemin köyü olduğundan onlar hakkında anlatacaklarım fazla...

Göçmen ruhlarımızın mekan aynı bile olsa bir isimden diğer isme dolaşmak suretiyle hala göç halinde olduklarımızın mıdır; bu gürcü köyleri içerisinde Suçıktı, Ekşidere ve Çiftlikalan haricinde diğer üçünün birden fazla ismi var.

Koçbayır’ın isimlerinden hangisini söylesem? Köyün kurulduğu bölgeye civardaki yörük köyleri “Kaplama” derlermiş. Dedelerimiz gelip yerleştiklerinde verilen isim Salhiye olmuş. Nedeni köyde “Salih İnsan”ların, okumuş insanların çok olması. Salih; yetkisi olan, dinin emrettiği şeylere uygun harekette bulunan anlamında.. Gönen’in ilk müftüsünün bu köyden olduğu söylenir. İlk Gönen kadrlarından biri yine bizim köylü imiş.. 40’lı yıllara kadar Salhiye olarak biliniş köyün adı. Derken bir isim değişikliği fıryası döneminde köyün adı köylüye sorulmadan, “Koçbayır” olarak değişikliğe uğramış. Bağlı bulunduğu Tüdüncü bucağının o zamanlardaki adı da Ayvacık.. Bizim köy de buraya bir hayli yakın mesafede. Civardaki köylüler bir müd-

det buna Türk Ayvacık bizim köye de Gürcü Ayvacık demişler. Halen zaman zaman Gürcü Ayvacık ismi kullanılır. Çok karışık görünüyor değil mi? Kaplama, Salhiye, Gürcü Ayvacık ve nihayet Koçbayır.

Annemin köyü olan Suçıktı’nın ilk ismi çok eski kayıtlarda “Suçıkldığı” olarak geçmekte.. Hicri 1303, Miladi takvime göre de 1891 Yılı. Hüdaven-digar Salnamesinde 93 harbinden sonra Gönen ve civarında kurulan köyler içinde Çiftlikalanı, Balcıdede, Ekşidere, Pehlivanhoca ve Suçıkldığı köylerini ismi geçmektedir.

Buradan da görüldüğü üzere, Çiftlikalanı sadece, “i” harfini atmış sonundan. Suçıkldığı, köyünde-

ki isim değişikliği de dilin zaman içerisindeki evrimine paralel olarak “Suçıktı” şeklinde olmuş. Ama bu köye de bundan başka hiçbir ismin yakışacağını sanmam.. Eskilerin deyişleyle “ismiyle müsemma” bir köy Suçıktı.. Her yerinden sular çıkıyor dersem inanın abartmış olmam.. Köyün ortasında yerden kaynayan soğuk suyun oluşturduğu bir göl vardır. Berrak bir su, seyrine do-

yum olmaz.. Gölden çıkan su, köy nüfusunun çok olduğu yıllarda, köyün “şenlikli” olduğu yıllarda yani, üç tane değirmen döndürürmüş.. Su ile çalışan bu değirmenler şimdi kullanılmamakta.. Gölün hemen yanbaşında, bize dünya durduğundan beri orada duruyormuş gibi gelen bilmem kaç asırlık koca bir çınar ağacı köye ilk girişte hemen dikkat çeker.. Çoçukluğumuz çınar ağacının kovuğunda evcilik oynayarak, dallarında kurulan salıncağa göle doğru sallanarak, sıcaklardan bunaldığımızda-mandalardan fırsat bulursak- gölün suyunda serinleyerek geçti.. Suçıktı’nın suları bu kadarla kalmıyorsa, köyün çeşmesi görevini yıllar boyu yerine getiren hiç azalmadan akip duran su giderek ufak bir dere oluşturur, bahçeleri sular, lezzetli sebzelere meyvelere aktarır yıllardır... Kısacası nereyi eşsen ora-

“Bu suya bir hidroelektrik santral kurulsa, tüm Gönen’in elektrik enerjisi ihtiyacı karşılanır” diyen Zafer RUHI, Suçıktı’nın asırlık çınarlarından birinin altında akan suyu inceliyor.

dan fıskıran sular bu köye verilen ismin ne denli isabetli olduğunu gösterir..

Çocukluğumuzda bir ilçede Gönen'de oturduğumuz için gerek Suçıktı'ya gerekse Koçbayır'a sık sık gider, uzun süreli tatillerimizi köyde geçirirdik. Yaşadıklarımın yola çıkarak bu iki köy ile ilgili anılarım, anımsamadıklarım çoğalınca bunları yazmadan edemedim..

Her iki köy de diğer tüm gürcü köyleri gibi dağ köyü denebilecek bir coğrafyada kuruludur. Gönen verimli toprakları olan bir ovada yer almış ilçedir. Gürcü köylerinin bulunduğu yerler ilçe merkezinin bu dümdüz lüğüne inat hep dağ başlarıdır.

Eskiden beri yarı şaka yarı ciddi söylenegelen şu sözleri anımsarım: "Bizim gürcüler, koskoca ovada yer beğenmemişler, nerde açaçlık yeşillik, suyu bol bir dağ başı görmüşler, oraya köy kurmuşlar. Buranın yolu var mıdır? Nasıl gidilir gelinir? Kimse bunu düşünmemiş."

Göç edilen yer ile gelinip köy kurulan yerin bu kadara birbirine benzemesi tesadüf değil elbette.. Gönen yemyeşil, dümdüz sulak bir ova. Sivrisineği de rahatsız edici boyutta olunca sivrisnekten kaçmak için dağlara çıkmış.. O günün koşulları düşünülecek olursa akıllıca bir iş yapmış atalarımız. Biz günümüz mantığı ile düşününce "niye bu dağ başları mesken tutulmuş?" diye sorma şımarıklığını gösteriyoruz. Savaştan kaçıyor insanlar... Savaşın dehşetinden kaçıyor, Anadolu öyle bir yangın yeri ki; mekan tutulan, köy kurulan yerlerin de haliyle güvenli olması koşulu öne çıkıyor... Din unsuru da çok etkili bu göçte. Onu da yabana atmamak gerek.

Gelinmesin gidilmesin, yolu sarp olsun ama mutlaka suyu bol, yeşilli bol olsun. Yolu sonradan yapılmış ne gam? İsteyen her engeli aşar gider köyüne. Biraz şaka biraz da sitemle karışık söylenen bu sözler aslında; doyulmaz dağ havasına, şırl şırl akan derelere, yemyeşil ormanlara sahip bir köyde tatillerin tadını çıkararak bizler için bir böbürlenme vesilesi idi.

İşin sitemle ilgili tarafına gelince; o da, köylerimizde -burada Suçıktı ve Koçbayır benim sözünü ettikim- gitmek için Tütüncü Nahiyesine kadar olan

yolu araba ile minibus veya taksi tutarak bir kısmını da yaya yürüyerek gitmek zorunda olduğumuzdan. Hoş o yürüyüşler, eğer bir düğüne gidiliyorsa, çok da eğlenceli geçirdi. Ama çok sevdiğimiz Koçbayır'a Suçıktı'ya ancak saatlerce yayan yürüdükten sonra ulaşabiliyor olmak gücümüze giderdi. Sitem bu yüzden.

Zamanla yollarımız yapıldı, asfaltlandı bile. Çoğumuz kendi arabalarımızla istediğimiz zaman istediğimiz saatte 10-15 dakika içinde köylerimize ulaşabilir olduk. Şimdilerde çocuklarımız sırf değişiklik olsun diye, en çok da, eski günleri ballandıra ballandıra anlatan biz 'eski'lerin etkisinden olacak, biraz da gençliğin verdiği serivene merakı da eklenince üstüne; bazen zevk için yayan gidip geliyorlar bizim zorunluluktan yürüdüğümüz yolu.. Aynı tat alınıyor mu? Onlara sormak lazım.

Suçıktı'nın asırlık çınarlarından bir başkasının altında, Keiser (Uygun) RUHL, İhsan Uygun ve çocuklar Onur Uygun, Dila RUHL.

İşte o günlerden, yani yolun Tütüncü bucağından (veya Türk Ayvack'tan) sonrasını köylerimize kadar yürüyerek gitmek zorunda olduğumuz günlerden kalma bir deyişle "köye gittin mi?" diye sorulmaz. "Köye çıktın mı?" denir. Koçbayır ve Suçıktı'ya çıkılır çünkü... Sonra da oradan Gönen'e inilir..

KÖYE ÇIKMAK - 2

"Amezgam ayingli makvanan"

İnsan, köyünden uzakta ise, hele hele bir daha asla dönülmeyecek yıllar ardında ve inafsızca da geçiveriyorsa; geçmişte yaşadığı bazı güzellikler elinden kayıp gitmesin, anlatılsın paylaşılsın istiyor. Anıları, su üstüne yazı yazar gibi anlatıp anlatıp durmaktansa; onların kalıcı olmaları için çaba sarfetmeye başlıyor.

Bir de hayret! Geçmişe dönüp baktığımda hep iyi, güzel ve neşeli anılar canlanıyor gözünde insanın. ben de köyümlle ilgili çocukluğumuzda ve ilk gençliğimizde düğün, eğlence, tatil vb. nedenlerle gittiğimiz zamanları anımsıyorum. Bunları da zamana karşı korumak saklamak için yazı'dan medet umuyorum.. Biliyorum ki bir çok hemşehim de aynı duyguları paylaşıyordur. Yalnız olmadığımı bilmek güzel.

Gönen'in gürcü köylerinde düğün, nişan, sünnet vb. bir neden olmaksızın gençlerin bir araya gelip eğlence yapması "ayıngi" olarak adlandırılır. Aslı, türkçe "ahenk" kelimesidir. İnsanların bir araya gelip "ahenk" içinde "uyum" içinde eğlenmesi bakımından olsa gerek böyle yerleşmiş dilimize. Ancak bu ahenk sözcüğü bizlerin dilinde Gürcüce aksanla da herhangi "ayıngi" halini almış. Düğünler dışında herhangi bir vesile ile bir araya gelip eğlenme, biz Gönen'li gürcülerin lügatında "ayıngi yapma" oluyor. Diyelim ki köyümüze bir misafir alle geldi. Ailenin genç kız veya oğlu da var. Büyüklere kendi aralarında görüşüp konuşurlarken genç misafiri ağırlamak da gençlere düşer değil mi? Birimiz ev ev dolaşır herkese haber verir:

– amezğam ayıngi makvanan (Bu akşam ayıngimiz var).

diye bildirir. Genç misafirin onuruna akşam olunca köyün tüm gençleri bir araya gelir. "Çalgı" dediğimiz akordeonumuz da yanımızda tabii, düğüne benzer bir eğlence yapılır. Toplanılıp eğlenilecek yer, mevsim yaz ise şimdi artık öğrenci yokluğundan kullanılmayan okulun bahçesi olur genellikle.

Bu ayıngi'lerin önemli bir işlevi daha vardır. Bu düğünlerde de geçerlidir. Ortamı idare eden Delikanlı başı kim ise onun öncülüğünde önce 12-13 yaş civarını yetişmekte olan gençlerimize gürcü oyunlarını oynama-ları için fırsat tanır. Özellikle Deli Horon figürlerinin daha sadeleştirilmiş şekli diyebileceğimiz "basma" oynanır. Ardından sıra ile diğer oyunları da oynarlar. Öyle ya, oyunları güzel öğrenecekleri ki onutulup gitmesin, gelenek sürsün. Onların erkenden yatacakları düşünülecek erken saatte bu fırsat verilir. Artık gerisi gençlerimizin enerjilerine kalmış bir şey. İster gider yatıp uyurlar ister geç saatlere, bazen de sabahlara kadar süren ayıngi'lere katılırlar. Her seferinde yatıp uyusunlar diye beklediğimiz ufaklıklar, gençliğin verdiği enerji ile yorulmak nedir bilmeden tüm oyunlara katılırlar. Bilirim; bizler de o gruba dahil idik bir zamanlar, eğlenceyi bırakıp eve yatmaya gitmeyi hiç istemedik.

Yöremizde gürcüler arasında çok yaygın bir espriyi burada anlatmak isterim. Köylerimizde çalgı çalan, akordeon çalmayı bilen kişiler düğünlerin, eğlencelerin olmazsa olmaz unsurudur. Baba-oğul Hasan ve Ali Ergül, Halit ve Mustafa Gürbaha, aynı aileden Erol, Ergül, Ali Güngör, Mehmet, Osman

ve Bahattin Yılmaz kardeşler, hele hele eskilerden ve bu gidişle de hiç eskimeyecek olan Kemal Gümrük, Ahmet Özbeğ; namı diğer Papa Ahmet ve Naci Güven olmadan, veya en azından bu saydığımız "çalgı çalan" hemşehrilerimizden birkaçı olmadan bir düğünün tadı olabileceğini hiç sanmıyorum.

Bu kadar çok isim saydım ama bu isimlerin hepsi aynı gün aynı mekanda bulunmayabilir çok zaman. Bu, düğünlerin olmazsa olmaz şahsiyetleri bir anlamda düğünlerin şanssız kişileridir. Neden mi? Ortada oynayanların dinlenmek için her zaman bir fırsatları vardır ama ya akordeon çalan ne yapmaz? Onun böyle bir şansı yok. Oynanan oyunu (perhuli) yarım bırakmayacak bir anda mola vermesi gerekir. Genellikle çok sayıda "oyuncu" olmasın orana "çalgı çalan"ların sayısı azdır. Bu da doğal olarak, bizim onlara "Bulunmaz Hint Kumaş" muamelesi yapmamıza neden olur. Sonuçta onlar da etten kemikten yaratıldıklarından artık bir an gelmiş mola vermek, kollarını dinlendirmek isterler. Zamanın birinde, bu "Bulunmaz Hint Kumaş"larından biri düğünde habire çalıyor, gençlerimiz de habire oynuyor; kimsenin oyunlara ara vereceği yok. Bulunmaz Hint Kumaşımız çalıyor, gençler oynuyor.

Koçbayır'ın piknik yeri Havzi Karl. Sağda "Soğuk Su" çeşmesi var. İhsan, Sevinç Uygun ve çocuklar.

"Basma" bitiyor, pepeli gogo başlıyor, dülz hava bitiyor kumuk başlıyor, topal havası bitiyor, cerkez dansı başlıyor ki vayanamı vay... Bu başladı mı da öyle kolay kolay bitmez... Bulunmaz Hint Kumaş'ın canı burnuna gelmiş, yarı türkçe yarı gürcüce:

– Ekopaü ekopa yahu! Mevğale! Rodebaamdi perhulopt? (Yeter yeter yahu! Yoruldum. Ne zaman kadar uyuyorsunuz?). Biz de insanız. Omerlardan gelmiyor bu, damarlardan geliyor!

deyip akordeonu bırakarak ağrıyan kollarını gösteriyor. Kahkaha patlıyor. Omerlar için bir hatırlatma yapalım: Türlüncü bucağına bağlı köylerden biri olan "Ömerler" burada sözü edilen... Bizim köye uğrayınca isim değişikliğinden kurtaramıyor yakasını Omerlar oluyor haliyle. Bir dönem gürcü nüfus da bulunduğundan köylerden biridir. Ömerler köyü bizim köylerimizde yakın olduğu için bizim Bulunmaz Hint Kumaş'ın aklına gelen örneğe de şaşmamak gerek... Ömerler ve damarlar kafiyeli bu söz o kadar tuttu ve o kadar kabul görüp beğenildi ki; o günden bu yana çalgı çalarken yorulmanın sığındığı mazeret olarak söylenmeye başladı bizim burarlarda:

Omerlardan gelmiyor bu, damarlardan geliyor!

Nerede Arayalım Amiran'ın Cavaheti'ni?

Mamiya PAĞAVA

Halk yapıtlarında ifade edilmiş coğrafi isimlerin öğrenilmesinin önemli bir bilimsel değeri vardır. Birkaç önemsiz ayrıntı dışında yöresel adlar gerçeklere dayanılarak ifade edilirler. Halk söylenceleri ve geçmişten aktarılanlarda isimler çok fazla hatırlanmazlar. Bilim adamlarına da belirtildiği gibi anlatılar daha çok kendi kahramanlarını gözünü ulaşılabildiği, yaşadığı veya hayalinde kurduğu coğrafi bölgeden esinleniliyor (M. Çikovani, Gürcü Hikayeleri, Kitapta: Gürcü Halk Hikayeleri 1938, 27). Bundan dolayıdır ki yapıtların başlangıcında folklorik yaşam tarzı ve figürler söz konusu yöre hakkında bilgi sahibi olmak için çok şey ifade ederler. Kültürel kalıntılarda bahsedilen bu yöreler sıkça çok eski dillerin semantizmi yer ettiğiinden dolayı o yerin araştırılmasında dilbiliminin gözüyle bakmakta büyük bir öneme sahiptir. Bütün bunlarda kendi kültürel varoluşunu ve dillerin tarihini ortaya koyar. Prof. Mihail Çikovanı'nın, "Hiçbir coğrafi ad halk söylentilerinde tesadüfen var değildir" demesi bütün bunları doğrular niteliktedir (M. Çikovani, Amiran'ın anlatılarına giren coğrafi isimler. Saubileco Krebul, 1959, 356). Kurumsal problemleri bir yana bırakırsak o bizim konuşma konumuz hakkında bir çaba sarf ediyordu. Şimdi dikkatimiz Amiran'ın bahsettiği yer üzerine odaklanacağız.

Söylentilere göre, Amiran'ın babası genç yaşta öldü. Bundan Sulhanmahi'nin düşmanları yararlandılar, mücadele ettiler (Amiran'ın iki kardeşi vardı: Badri ve Yusuf) ve evini aşındırdılar. Söylentiler Amiran'a şunları söylerler "Badri, Yusuf ve Amiran yetimler büyüyoruz, devlerin korktuğu Cavaheti'ye dökelimiyorumz".

Amiran'ın ifade ettiği yer büyük bir olasılıkla Cavaheti'yi yetimler koruyacaklar, gerçekte başka varlıklar bakarak Cavaheti o yerdin ki Amiran ve kardeşleri devlerle savaşıyorlardı: "Biz üçümüz, üç dev Cavaheti'ye dökelimiyorumz" (M. Çikovani, Orda, 360). Raca söylentilerine göre Balheti karşımıza çıkar: "Geyiğin izi Balheti çaylarına indi". Onun ifade ettiği şekle göre karşımıza Molheti çıkar. Bunun gibi Çabalheti, bazen de Çakmaheti değişti.

Amiran'ın ifade ettiği yeri inceleyen Merab Çikovanı şöyle bir soru soruyor: Neyi ifade ediyor bu isim ve nereden kaynaklanıyor o? Cevaplıyor: "Bizim düşüncemize göre bilginin temeli burada orta-

ya çıkıyor, hangisi ki ifade edilmiş o yerin ismidir fakat Balhi etniktir... Fakat Çabalheti'yi ne ilgilen-diriyorsa... Fakat o edebiyatın geçişinin bir parçası olmamalı. Eğer halk söylentilerine dikkat ederseniz görürüz ki Amiran'ın etkilendiği yerler Gürcüstan sınırlarından çok az uzaklaşıyor. Bundan dolayıdır ki Çabalheti'nin yerini Gürcüstan'da arayacağız (M. Çikovani: 361). Düşünüyör ki "Çabalheti'nin" çıkışı "Çabaruheti" hangisi Llahvi'nin (bir yer adı) kıvrımında bulunuyordu.

Düşünüyörüz bilim adamlarının düşüncelerini ki Çabalheti'nin yerini Gürcüstan'da aramayı kabul etmek lazım. Düşündürücüdür. Amiran'ın bahsettiği, ifade ettiği Çabalheti'nin prototipi Parhli (bir nehir adı) nehrinin kıvrımında bulunur. Yusufeli'den yaklaşık 25 km. uzaklıkta bulunan gelişmiş Balhi-Parhal köyü (Balhibari'de hemen oradadır) deniyor. Bu köy bugün de (teski şekliyle) gürcü bir nüfus barındırmaktadır. Bizim fikrimiz de şimdiki çevreyi aynı şekilde destekliyor: "Kalmahale" söylentiye göre Amiran'ın bahsettiği o yeri bir ihtimal olarak kabul edebiliriz. Bu 1938 yılında Guria'da yazılmış (nüfusa kaydedilmiş) G. Ebralidze tarafından söylenmiştir ki Amiran "Çoruh'un kenarından Svanet'in dağlarına kadar üç günde dinlenmeden yolu kat etti. O'na İsa ve üç Havariisi, beş demirci ustası atlarla eşlik ediyorlardı (N. Rehvişvili, Gürcü Halk Metalleri, 1964; 238). Kabul ederlerdiki söylentilere bakarak Çoruh'un çevresel metal işleme yerleri idi. Amiran direkt burada zincir çaktı, bu zincirle Tanrı İsa Svaneti'nin dağlarına bununla kendini zincirledi.

Arkeoloji uzmanları ortaya çıkardılar ki Çoruh'un kıyıları çok eski demir metallerinin işlendiği yer idi.

Bütün bunlar düşündürüyor ki Amiran'ın etkilendiği Çoruh'un karışık havzasıdır. Bu ki daha çok anlam kazanıyor söylentilerin bahsettikleri yer hakkında bilgi sahibi olmaya, ne kadar ki Çoruh'un çevresel coğrafi içeriğinde Amiran'ın ayak izlerini görüyoruz.

Bu kadar farz edilebilir ki (kabul edilebilir olarak söylensin) fikirler Parhli suyunun çevresinde bulunan yer Balhi-Parhal (Balhibari) paralel olarak bu Amiran'ın anlatıldığı coğrafi yerden Çabalheti, Balheti ve Balhi çıkmaktadır.

Çeviren: Arzu KAMACI

Türkiye'deki Gürcü Köyleri – 22

Iberya ÖZKAN

08 ARTVİN (Geçen sayıdan devam)

Artvin, Yusufeli'de Köy ve Yer Adları

ZAPOR/ZIĞAPOR/ZGAPOR/ZIĞAPOR (TAŞKIRAN) KÖYÜ

Köy, Kaçkar Dağlarından akan Zığapor deresinin vadisi boyunca kurulmuştur. 18 yayladan oluşan bir köy olup oldukça dağınıktır. Köyün merkezli Sarıgöl mahallesine 4 km uzaklıkta bulunan Savğalet (Özenli) mahallesidir. Köyde Vaketi, Ubani, Çarmaneti, Orçuvaliketi ve Ortilheli gibi Gürcü adı taşıyan mahalle ve yaylalar mevcuttur.

<i>Eski ve yeni adı:</i>	<i>Bağlı olduğu köy:</i>
Zanamant mah. (<i>Adatepe</i>)	Yaylalar
Zitiloglar mh. (<i>Köşebaşı</i>)	Balalan

ZİGLİSPİR (ZEYTİNCİK) KÖYÜ

Köy Zeytincik adını köyde yetiştirilen zeytinlerden almıştır. Köy dar ve dağlık bir alana kurulmuş olup nüfusu 152'dir.

<i>Eski ve yeni adı:</i>	<i>Bağlı olduğu köy:</i>
Zinahor mh. (<i>Çatbaşı</i>)	Pamukçular
Zinavur ya.	Kirazalan
Zolagara ya.	Yüksekoba

ZOR (ESEN YAKA) KÖYÜ

Zor, Türkmehlerde bir boyun ismidir. Selçuklular devrinde, Horasandan gelip Anadolu'ya yerleşen 12 aşiretten 11. cisinin zor olduğu belirtilmektedir.

<i>Eski ve yeni adı:</i>	<i>Bağlı olduğu köy:</i>
Zovoban mh.	Cevzlik

ZUVAR (BADEM KAYA) KÖYÜ

Zuvar, ilçe merkezine 51 km uzaklıktadır. Az fakat verimli toprağı vardır. Halkı çiftarlık, hayvancılık ve grbetçilikle geçimini sağlar.

Köyiçi, Ulupınar, Tarladüzü mahallelerinden ve Çoşget mezarından oluşur. İlçenin en fazla göç veren köylerin başında gelir.

<i>Eski ve yeni adı:</i>	<i>Bağlı olduğu köy:</i>
Zuvar mh.	Irmakyanı
Zuvar mız.	Yarbaşı

Yukarıdaki listeye göre Yusufeli'deki yerleşim yerlerinin sayısı 461 mahalle, 263 mezra, 117 yayla, 4 bağlık, 4 kışla olmak üzere toplam 849'dur. Ayrıca adlarını tesbit edemediğim için listede yer almayan 264'sı mezra, 1'i yayla ve 3'ü de kışla olmak üzere 30 yerleşim yeri daha vardır ki bunlarla birlikte toplam 879 eder.

**GÜRCÜCE - RUSÇA -
İNGİLİZCE TERCÜME
YAPILIR -DERS VERİLİR.
REAL TERCÜME
TEL: 0212 - 231 79 28
233 56 82**

Şiirler

SENI

Terenti GRANELI

Ben seni düşünüyorum ve sanki seni görüyorum.
Düşünüyorum ve yine gün güneşlidir.
Azızım! Niye gelmeye zorladım?
Azızım! Söyle niye öyle geç kaldım?

Şimdi bu hisse daha fazladır.
Şimdi riizgarlar ağaçları sallıyor.
Ben trajedimi anlatacağım.
Hemen çocuk gibi ağlamaya başlıyor.

Böyle geçecek bu ıstırap, bu inlemek,
Sen bana beyaz ellerinle geleceksin.
Yorgun geleceksin ve nasılsın diyeceksin,
Gelince biliyorum hemen okşayacaksın.

Bir de gece eziyetli olacak,
Eziyetli ve katı yürekli,
Ve bu gözler, lacivert gözler ki,
Bekliyor seni benim gözlerim.

Çeviren: Tea ZAKARADZE

(15) ტერენტი გრანელი „შენს მოლოდინში“
მე შენზე ვფიქრობ და თითქოს ვხედავ,
ფიქრობ და ისევე დღეა შიშანია.
მგანთავისო! მოსვლა რად გაგაინდოდა?
მგანთავისო! რისთვის დაბრუნებულე?!

ახლა ეს გრანობა უფრო მეტია,
ახლა ქარები არხვევენ ტირიფს.
მე შენ გაამბობ რემს ტრაგედიათს
და როგორც ბავშვი დათქვებ ტარილს.

ახე გათვლის წამება თხვრა,
შენ მოსვალ ჩემთან თუორი ხელებით,
მოსვალ დაღლილი, მეტყევი, როგორ ხარ?
მოსვალ და ვაცე მომეფერებო!

თუცა იქნება ღამე წვადების,
ღამე სასტიკი და უღონოვლი.
და ეს თვალებო, ღურჯო თვალებო,
რემა თვალებო ისევე მოვლესო.

Öyküler : Metro Durağı “Ağmeteli Tiyatrosu”

Guram ODIŞARIA

Savaş yeni bitmişti. Kiş buz tutmuş. Gece, saat onbir buçuk. Sokakta, orda-burda yalnız lambalar yanıyor.

Merab misafirlikte uzun kalmıştı. Metroya yetmişik için acele ediyordu, acele adımlarla gidiyordu. Metroya az kalmıştı. Meydandan, kısa yoldan gidince metro durağına çok az kaldırdı. Beş dakika sonra metroya ulaşırdı.

Aniden Merab'ın omuzuna birinin eli değdi.

— Geriye bakma, aksi takdirde eşek cennetine gidersin!

Ve Merab boğazında bıçağın soğuk ucunu hissetti.

— “Deri ceketi” çıkar! diye emretti bir başka hoşuk bir ses.

Ne yapım? Onlar iki kişi, belkide üç kişiler. Onlarla başa çıkılmaz. Hemde, boğazındaki bıçak öyle gattarca bastırılmışki az kalsın bozımı delecek.

Onların biri Merab'a deri ceketin çıkarmasına yardımçı oluyor.

— Arkana bakma! tekrar ikaz ettiler.

Ceketin ceplerini karıştırdılar. Paraları çıkardılar, kağıtlarında begelere kiptirle baktular.

— Vah, multeciyim dedi biri ikincisine, hemde Gagradanmış... Oku.

Sonra, bir kaç saniye (yalnız sessizlik çöktü).

Mülteci belgesini bulduklar diye düşünde (içinden geçirdi) Merab.

— Sen, gerçekten multecimisin- diye soruyor hoşuk sesle Merab'a. Bu belge gerçek mi?

Merab ses çıkarmıyor.

— Sen, dilinimi yuttun? Mülteci olup olmadığın cevap ver...

Merab olumlu anlamında başını salladı. Sonra, tekrar sessizlik çöktü ortalarına.

— Pekli, bize doğru dönere tekrar hoşuk bir ses duyuldu.

Aynı anda, bıçağıda boğazından uzaklaştırdılar.

Merab yavaş yavaş döndü.

Onun önünde, onun yanına iki çocuk duruyordu.

Birinin elinde ceket, diğerinin ise para ve belgeler vardı.

— Gilyin! diyerek Merab'a ceketini uzattılar. Daha sonra para ve belgeleri uzattılar.

Duruyorlar, birbirlerini gözden geçiriyorlar, birbirlerine bakıyorlardı.

— Böyle, geç zamanlarda cezme, kimle karşılaşacağım belli olmaz diyor, vedalaşırken alçak, hoşuk sesle. Şimdi, onun sesi çok değişikti, sesi sıcaktı.

— Hoşçakal!

— Hoşçakal!

Merab yoluna devam etti. Bir kaç dakika sonra metro durağına geldi. Metro kapanmıştı.

“Grmağele” metro durağında indi Merab. Orda, allesi ile beraber akrabaları yanına sığmıştı.

Merab eve girince kimse ile konuşmadı. Direk kendi odasına girdi, yatağı yüzüyle uzandı, başına yastığı geçirdi ve kısık sesle ağlamaya başladı.

Gürcüceden Çeviren: Ali ALTUN

SÖZLÜK

(Geçen sayıdan devam)

ლ ე ქ ს ი კ ო ნ ი

(LAZCA)	(MEGRELCE)	(GÜRCÜCE)	(TÜRKÇE)
ლაზური	მეგრული	ქართული	თურქული
მუში,მუშე	მუში	მისი	kendinin
მუშთერი	მუშტარი	მუშტარი	müşteri
მუჰო,მუჰე	მუჰო	როგორ	nasıl
მლორამს, მლორამს	ლორანს, ლვარანს,	ბლავის, ლრილებს	bağlıyor böğürüyor
მხხე,ჩხე	შხე	მსხვილი	kalınlık
მცეა,ცეა	ჰეა	მცრე,ცოტა	az
მელდი,ელდი	ტაურა	ტაუელი,ელდი (მჯგეში ქორთუ- ლითენ)	yalan
მცხადე,ცხადე	ცხადო	ცხადად	açıkça, apaçık
მცხადარი	ოწჯირთ	საწოლო,მცხედარი (მჯგეში ქორთული- თენ)	sedir

(Devam edecektir)

Bulbulis Yubile - 7

(Geçen sayıdan devam)

— გზა, გზა! — დაიძახა მჭეპარე ხმით შევარდენმა.

„დიდებული მკოსანო, იქნებ არც მე შესძოდე ეს შენი ღირსება სრულად: როგორც მტაცებელს და მოსისხლე ფრინველს, მე სრულიად სხვა წარმოდგენა მაქვს კარგზე, სიავზე, ისე ვარ აღზრდილი და იძისთანა სწეჩვეულება მაქვს შესისლნორცეული, რომ შენი გალობა და შენი ვინაობა თითქმის არც კი რამიმე უნდა მეზრიანებოდეს; მაგრამ ეს ასე არ არის. მე კარგად შესმის შენის გალობისა, თვით შენი მნიშვნელობა. შენ რომ არა გევაჯდე, ფრინველები ერთმანეთს მუსრს გავაულებდით, შევარდენი შევარდენს აღარ დაინდობდა. შენი მშვენიერი ხმა ჩვენ, სასტოკ, მოსისხლე მადას გვინელებს; ეს ჩემ თავზე გამოძიცდა. როგორა ვთქვა ტუუილი, და ამიტომაც ვავეცი სასტოკი ბრძანება, რომ ქორს, ალაღს, მიმინოს და სხვას არ შეეძლოს შენ ხელი გახლან, რამე დაეძიან. იუავი გამოჯვებული და იცოცხლე მრავალ-გამიერ!“

(Devam edecektir)

HABERLER

Istanbul Batum Gürcü Derneği Geleneksel Gececi

Istanbul'da kurulu bulunan Batum ve Havalisi Kültür Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen Geleneksel Gece coşkuya kutlandı. Türkiye'nin her yöresinden gelen Çvenerburiler tarafından oynanan geleneksel Gürcü halk oyunları yanında İsmail Türüt, Cengiz Kurtoglu, Ümit Tokcan, Kamil Sönmez, Bayar Şahir ve Gönül tarafından söylenen türküler izleyiciler tarafından ayakta alkışlandı. Ayrıca İnegöl Gürcü Derneği'nin bünyesinde bulunan İnegöl Folklor Ekibi tarafından Gürcüstan'ın tanınmış Gürcü Halk Dansları oynandı ve Çvenerburiler unutulmaz bir gece yaşadılar.

Gece, bir çok Türkiye'li tanınmış Gürcü işadama, askeri ve politik erkânı yanında ayrıca Gürcüstan'ın Batumi kentinden özel uçakla gece için gelen 30 kişilik üst düzey mülki ve siyasi yöneticilerde hazır bulunmuşlardır.

22 Haziran 2002 akşamı İstanbul'da Adela Otelinde yapılan gecenin tekrarlanması beklenmektedir.

batum
Batum ve Havalisi Kültür Dayanışma Derneği
A. Nuri Özmen Mar. Karaköy Sk.
Simsiz 7 Blok No 4/1 1. Merdiven
Tel: 0212 554 92 77 • 554 93 68

Derneğimiz Temelinden

"Geleneksel Gececi"de

Orkestra ve Anımsal Şiirler

Yerli ve Yabancı Sanatçılarla

"Geleneksel Gececi"de

22 Haziran 2002 Cumartesi 20:00'de

Londra Ataköy No: 38

Sünnetler - İstanbul

Tel: 0212 503 31 33

Fax: 0212 503 42 72

DAVETİYE 2 KİŞİLİKTİR.

Gölcük Gürcü Derneği Lokali Açıldı

2001 yılı Temmuz ayında kuruluş işlemleri gerçekleşen Gölcük Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği'nin lokali 22 Haziran 2002 tarihinde açıldı. Merit Salih Savaş'ın başkanlığını yaptığı dernekte Murat Sevim muhasip üye, Nazmi Çil, Osman Dışlı ve Osman Acar da yönetim kurulu üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dernekte Gürcü kültürüne dönük faaliyetlerin kapsamında folklor ekibi ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Lokalde bilardo salonu, kütüphane ve dört adet bilgisayar üyelere ve konuklara hizmet vermektedir.

Dernek Adresi: Atatürk Bulvarı, Ceyhan Apt.
No: 127/1 GÖLCÜK/KOCAELİ

LİVANELİ GAZETESİ YAYIMLANMAYA

BAŞLADI

İmtiyaz Sahibi ve Genel Yayın Müdürlüğü'nü birlikim sahibi, gazeteci, eski kurtlardan Engin Şenof'un yaptığı Livaneli Gazetesi 01 Temmuz 2002 tarihinde yayım hayatına başladı. Aylık ve renkli çıkan gazete 16 sayfa olup tamamen Artvin ile ilgili

haberler, söyleşiler ve fotoğraflarla donatılmış bulunmaktadır. İlk sayıda dikkat çeken yazılar arasında Artvin Gap Göz Kamaştırıyor, Bir Onurdur Kafkasya, 6 Ay Süren Kar Hışı, Çoruh'ta Rafting Şov, Vefanın Bölgesi, Bu Ülkeye Atatürk Lazım adlı yazılar ve söyleşiler sıralanabilir.

Gazete aboneliği ve daha fazla bilgi için:

İBA BLOKLARI, No: 10/1, Daire: 7

Balmumcu -Beşiktaş

Tel: (0212) 288 73 87-288 79 22

Faks: (0212) 347 38 74

e-mail: yeniekonomi@yeniekonomi.com.tr

Acı Ölümler ve Geç Ulaşan Haberler

Gürcüstan, uluslararası bazda ödüllerle sahip üç insanını yitirdi. Tanınmış müzisyen ve orkestra şefi Cansug Kahidze, büyük ressam Cemal Lolua ile heykeltıraş Elguca Amusakeli'nin 2002 yılı başlarında vefat ettiğini yeni haber almış bulunuyoruz.

Gürcüstan'a ve Gürcü halkına yitirdiği bu üç sanatçı için dergimiz adına başsağlığı diliyoruz ve ölenleri rahmetle anıyoruz.

Hayriye Köyü'nde Gürcü Pikniği

İnegöl Kafkas Folklor ve Kültür Derneği tarafından düzenlenen ve ikincisi olarak yapılan Piknik ve Folklor Şöleni Hayriye Köyü'nde gerçekleştirildi. Köy muhtarlığı ile ortaklaşa düzenlenen şölene T.C. Kültür Bakanlığı maddi katkılar sağlamıştır. Kala-balık Gürcü topluluğunun coşkusuyla kutladığı şölene Gürcüstan, Güney Kore, Mısır ve Balkarya'dan gelen folklor ekipleri de birbirinden güzel gösterileri ile katkıda bulunuldular. Şölen, adeta uluslararası folklor şenliği havasında sona erdi. Törene Gürcüstan'dan ve Almanya'dan gelen Gürcü konuklar da katılmıştır.

İNEGÖL KAFKAS FOLKLOR VE KÜLTÜR DERNEĞİ

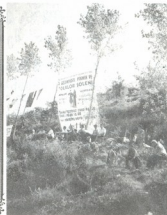
HAYRİYE KÖYÜ PİKNIK İZLENİLERİ

"Geleneksel" z. Folklor Şöleni'nde birleştirebiliriz olmamıza omur duyuyoruz.

Temp. Kurumları

Şubh: 07 Temmuz 2002 Pazartesi
No: 1 Hayriye Köyü, İNEĞÖL,
Mh: (0272) 713 74 28 FAX: 713 74 19

TC. KÜLTÜR BAKANLIĞI GÖRÜŞMEK ÜZERE BİRLEŞTİRİLMİŞTİR.

Macahel Eğitim Kültür Dayanışma Vakfı'nın düzenlenmiş olduğu piknik yapıldı.

Heryıl düzenli olarak yapılan ve geleneksel hale gelen piknik geçen yıllara oranla katılımın az olmasına rağmen piknikteki dayanışma ve kaynaşma yine geçen pikniklere oranla daha canlı gerçekleşti. Piknik İstanbul-Hadımköy-Deliklikaya Köyünde yapıldı. Pikniğe sabahın erken saatlerinde piknik alanına Macahelliler gelmeye başlamıştı. İstanbul'da yaşayan Macahellilerin günümüz koşullarını meydana getirdiği koşullar nedeniyle birbirlerini görmeyen Macahelliler bu gibi organizasyonlar sayesinde kaynaşmalarına neden olmaktadır.

Piknik alanının biraz küçük olması ve geçen yıllara göre daha elverişsiz olması; piknik alanının eleştiriler doğrultusunda daha yakın bir yer seçilmesinden kaynaklanmıştır.

Her sene alışılmış bir sanatçı programı ve diğer programlar bu sene olmamasına rağmen piknikte Macahelliler mutluydular. Macahelliler yöresel oyunlarını coşkuyla ve hasretle oyunlarını oynuyor ve pikniğin bütün nimetlerinden faydalanıyorlardı. Spor oyunlarından sonra Macahel Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı'nın düzenlenmiş olduğu ve Çeneburi Dergisinin de bir (1) yıllık abonelik hedyesi ile katıldığı hediye çekilişinden sonra piknikten dönüp hazırlıkları yavaş yavaş başlamıştı.

BASINDAN

Boğularak Ötme

Geçen yıl, birkaç arkadaşla Türkiye'nin kuzeydoğusunda ufak bir kasaba olan Yusufeli'ni ziyaret ettim. Etrafı dağlarla kaplı, derin kanyonlar ise göz kamaştırıcı. O yer aynı zamanda henüz bulunmamış ve şahane Gürcü kiliseleri ile bezemiş durumda. Bu kiliseler Tao prensleri tarafından 10. yüzyılda yapılmış genellikle. Bu kiliseler ortaçağ mimarisinin eserleridir. Erzurum-Yusufeli yolu üzerinde bulunan Haho, Oşk, Vank ve İshan kiliseleri insanın nefesini kesecek güzelliktedir...

2008 yılına kadar bölgede yapılacak 10 baraj ile 300 km uzunluğundaki vadi su dolacak ve en az 15 köy ile ufak kasabalar sular altında kalacak. En az 15.000 insan yerlerinden edilecek. Bu dört kilsede sular altında kalacak paha biçilmez değerler olarak gözüküyor.

NewYork Times, 12 / 05 / 2002

Devlet Bakanı Toskay Gürcüstan'ı Ziyaret Etti.

Orta Asya ve Kafkasya Ülkeleri Ticaret Bakanları Konferansı'na katılmaya üzere bir komisyona Gürcüstan'a giden Devlet Bakanı Tunca Toskay toplantıya katılan bakanlarla ve Gürcüstan Cumhurbaşkanı Şevardnadze ile görüşti.

Turkish Daily News 22 / 05 / 2002

Trabzon'dan Batumi'ye Helikopter

Trabzon ile Gürcüstan'ın Batumi kenti arasında 28 Mayıs'tan itibaren helikopter seferleri başladı. Karşılıklı seferler 25 kişilik helikopterler her hafta salı, perşembe ve pazar günleri yapılacaktır. 45 dakikalık sefer için kişi başına 50 dolar alınacaktır.

Hürriyet 25 / 05 / 2002

ABD Askeri Varlığı Gürcüstan'a Refah Getirecek

ABD askeri varlığı sayesinde Gürcüstan istikrarlı bir ülke olma yolunu seçti. ABD askeri eğitim uzmanları Gürcü ordusunu güçlecek Pankisi Vadisi Abhazy'a'daki sorunların çözümü kolaylaşacaktır.

Turkish Daily News 26 / 05 / 2002

Sezer Şevardnadze'ye Kutlama Mesajı Gönderdi

Gürcüstan Ulusal Günü nedeniyle Cumhurbaşkanı Sezer, Gürcüstan Cumhurbaşkanı Şevardnadze'yle Türk halkı adına kutlama mesajı gönderdi.

Turkish Daily News 27 / 05 / 2002

Rus Petrolü Bakü-Ceyhan'la Akdeniz'e İnecek

Rusya'nın Bakü-Tbilisi-Ceyhan petrol hattına bir ara boru bağlayarak, kendi petrolünün bir bölümünü Ceyhan'a çıkarmak istediği öğrenildi. Gürcüstan Uluslararası Petrol Firması (GIOC) Başkanı Giorgi Çanturia yeni hatta Novorossiisk-Supsa-Ceyhan hattı adı verildiğini bildirdi.

Sabah 28 / 05 / 2002, Turkish Daily News 28 / 05 / 2002

Gürcüstan'a ABD Yardımı

ABD Başkanı Bush, terörizmle mücadele kapsamında Gürcüstan'a verilecek 25,5 milyon dolarlık yardımı onayladı.

Cumhuriyet 02 / 06 / 2002

Boru Hatından Son Adım

BP başkanlığındaki konsorsiyum, Bakü-Tbilisi-Ceyhan (BTC) boru hattının temelinin atılması için Botaş'a talimat verdi. Botaş şartlıye çadırlarını hazırladı.

Radikal 02 / 06 / 2002

Sinirimin Kaynağı Gürcü Geni

İki Genç Kızın Romanı'nda yine öfkeli bir Perihan Mağden var.

"Başkalarından daha sinirli olduğumu biliyorum. Gözüm kararıyor ve çok kötü konuşuyorum. Kaynağımı çok düşündüm, Gürcü olmak. Gürcülerin sinirleri gerçekten çok bozuk. Genetik bir şey var."

Hürriyet 02 / 06 / 2002

Gürcüstan Ulusal Günü Ankara'da Kutlandı

Gürcüstan Büyükelçisi Tarek Lebanidze, ülkesinin bağımsızlığının onuncu yıldönümü için Ankara Sharaton Oteli'nde bir resepsiyon verdi. Resepsiyona, Demokrat Türkiye Partisi başkanı Ali Bayar, Parlamento eski başkanı Hikmet Çetin, yabancı elçilik mensupları ile askerî ve politik çevreden çok miktarda insan katılmıştır.

Turkish Daily News 03 / 06 / 2002

BP Bakü-Ceyhan Petrol Hattı Kaçınılmaz

BP güdümlündeki konsorsiyum kadar Azerbaycan'dan Gürcüstan'dan geçerek Türkiye'nin güney kıyısına gidecek 1760 km boru hattı için 19-20 Haziran'a kadar karar alacak.

Turkish Daily News 07 / 06 / 2002

Bakü – Tbilisi – Ceyhan (BTC) İhalesine 23 Başvuru

BTC Boru Hattı Projesi'nin Türkiye kesimi üçüncü taraf denetim hizmetleri ihalesi için 23 firma başvurdu. Firmalar arasında yerli olanların yanında çeşitli batı ülke firmaları da yer aldı.

Finansal Forum 12 / 06 / 2002

Tbilisi, Rusya'yı Abhaz Ayrılıklarını Desteklemekte Suçladı

Gürcüstan Dışişleri Bakanlığı, Moskova'yı Abhazya'daki ayrılıkçı hareketi desteklemekte suçladı. Bakanlıktan yapılan açıklamada, Abhazya'da Gürcüstan ve Rusya yasalarına aykırı olarak, bölge sakinlerinin Rus vatandaşlığına geçmesi konusunda kampanya yürütüldüğü kaydedildi. Abhazya'da son günlerde meydana gelen gelişmelerden Tbilisi'nin ciddi şekilde rahatsız olduğu vurgulanan açıklamada, bu gelişmelerin Abhazya'daki barışçı çözümlü sürecinin yanı sıra bütün Kafkasya'nın barış, istikrar ve güvenliğine zarar vereceği kaydedildi. Abhazya'ya silah getirilmesi ve bölgedeki bazı stratejik yapıların "Gürcüstan yasalarına aykırı olarak özelleştirilmesinin" de bu tür gelişmelerin Rus yetkililerinin açıklamalarıyla geliştiğine işaret edildi.

Finansal Forum 14/06/2002

Lazca Eğitim İstiyorum

Yapı ve Kredi Sanat Festivali kapsamında 10 gün önce İstanbul'da konser veren İspanyol gaydacı Hevia'ya Karadeniz yaylalarında bir müzisyen konuk oldu: Birol Topaloğlu... Topaloğlu ile Hevia'nın sahne yoldaşlığı biz izleyicilere bir kez daha kültürlerin bozulmadan kaldıkları süreç nasıl da eşit, nasıl da kardeş olduklarını gösterdi.

Çıkardığı kendine ait iki albüm ve bir derleme çifte albüm ile bugün Türkiye'de de, dünyada da etnik müzik alanında tanınan Birol Topaloğlu Ri-

ze'deki köyünde sürdürüyor hayatını... Ama kendi deyişle "sumi bir milliyetçiliğin" üretildiği Karadeniz'de siyasi farklılığı, özgürlüğü görüşlerini savunarak.

– Yeni Karadenizli türkücülerin çıkışı Güneydoğu'daki şiddetlinin yükselişine paralel olarak gerçekleşti. PKK karşıtı, aşırı milliyetçi türküler Karadeniz, folklorunu Türkiye'ye yeniden hatırlattı. Siz bu gelişmeyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şimdi ben bu siyasi şeylere fazla girmek istemiyorum ama şunu söyleyeyim: Ben Karadeniz'in daha doğusunda, Rize, Pazar'da bir Laz ailesinde dünyaya geldim. Ben Türkçe'yi sonradan öğrendim. Bu benim seçimin değildi.

– Nece konuşuyordunuz?

Lazca. Mohti dili.

– Evet. Devam edelim...

Şimdi Türkiye'de maalesef tek dil, tek din, tek kültür, yani tektipleştirme politikası yüzünden Türkiye'de yaşayan diğer halklar, diğer mozaik kültürler diyelim, artık ne isim verirsek, yani Türkçe dışında diller konuşan halklar yıllarca göz ardı edildi. Dolayısıyla onların müziği de. Yıllarca Laz ezgilerinin üzerine Türkçe milliyetçi sözler yazılara yapılan türküler insanlara Karadeniz müziği diye yutturuldu. Ama Türkiye'de artık ana dilde eğitim gündeme geldi. Ben artık bunların aşılacağına inanıyorum. Ancak şunu da söyleyeyim: Bizim kültürümüzün göz ardı edilmesi benim kendi kültürüme daha da yakınlaşma neden oldu.

Milliyet, 17 / 06 / 2002

Türkiye-Gürcüstan-Azerbaycan Ulaşım İşbirliği

Ulaşım ve haberleşmeden sorumlu üç ülke bakanlarının katıldığı toplantı İstanbul'da yapıldı. Toplantıda, haberleşme, karayolu ulaşımı ve enerji koridoru konuları tartışıldı.

Ulaştırma Bakanı Oktay Vural, Samsun-Poti ve Batumi demiryolu ulaşımının çok önemli olduğunu vurgulayarak Aktaş-Çıldır kararının 73 km.lik kısmının bittiğini, yakında Aktaş-Çıldır sınır kapısının açılacağını, bildirdi.

Turkish Daily News 21 / 06 / 2002

Karadeniz'in Kalbi İstanbul'da Atıyor

Türkiye bugün bir önemli toplantıya ev sahipliği yapacak. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Teşkilatı Devlet ve Hükümet Başkanları Olağanüstü Doruk Toplantısı, Türkiye ile birlikte 11 ülkeden yüksek düzeyde katılımcılarıyla bugün İstanbul'da gerçekleştirilecek.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ev sahipliği yapacağı zirveye, Azerbaycan, Romanya,

Moldova, Gürcüstan, Bulgaristan, Arnavutluk ve Ukrayna devlet başkanları düzeyinde katılıyor. Yunanistan ve Ermenistan dışişleri bakanları, Rusya Federasyonu ise Başbakan Yardımcısı tarafından temsil edilecek.

Dünya, Cumhuriyet, Zaman, Akşam, 25 / 06 / 2002

Sezer-Şevardnadze

Sezer ile Gürcüstan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze Huber Köşkü'nde biraraya geldi. Görüşmenin ardından basına açıklamada bulunan Cumhurbaşkanı Dışişleri Bakanları ve Özel Kalem Müdürü Tacan İdem, ikili ilişkilerin tüm yönlerinin ele alındığını, bölgesel konular ve 2 üyenin önem verdiği çeşitli işbirliği tasarıları üzerinde durulduğunu söyledi.

Dünya, Cumhuriyet, Zaman, Akşam, 25 / 06 / 2002

Bakü-Ceyhan 2005' Hazır

Bakü-Tbilisi-Ceyhan Boru Hattı Projesi Genel Müdürü Michael Townshend, projenin fizik inşaatını gelecek yıl mart ayında başlatılmaya başlanacağını ve tam işletmeye de 2005 yılı başlarında hazır olacağını bildirdi. Projenin maliyetinin 3 milyar doların altında olduğunu bildiren Townshend, "Finansmanın yüzde 30'u özkaynak, yüzde 70'ü kredi ile karşılanacak Kabaca 2 milyar dolarlık bir finansmana ihtiyaç var" dedi.

Cumhuriyet 27 / 06 / 2002

Düşler Diyarı Macahel Adeta Bir Cennet

Son günlerde, "Tatile nereye gidelim?.." diye sorularla, hareketle TEMA Vakfı'nın düzenlediği "Biyotematür'a katılmalarını öneriyorum. Bu tura katılanlar "Düşler Diyarı Macahel" çevresinde, gerçekten düş gibi bir yolculuk yapacaklar. Şimdiki adı Camili olan Macahel, tam Gürcüstan sınırının üstünde. Karşındaki Gürcü köyleri bir "el sallamalık" mesafede. Macahel Gürcüce bir kelime. Maca "bilek", hel de "el" demek. Yani bilek Camili olmak üzere her parmak bir köyü simgeliyor; Düzenli, Maral, Uğur, Kayalar, Efeler...

Hürriyet, 30 / 06 / 2002

Kafkasör Yaylası Boğalarla Renklendi

Artvin'in 2 bin 500 yükseklikteki Kafkasör Yaylasında dün yapılan boğa güreşleri sırasında, kızgın boğaların seyircilerin arasına dalması, İspanya'daki manzaraları aratmadı. Güreşler sırasında yaylada siyanürle altın madeni işletilmesi için yapılan çalışmalar, bir boğanın üzerine "Maden çıkmasın, Artvin'in yeşilli solmasın" sloganı yazılarak pro-

testo edildi. Bu yıl 22'ncisi düzenlenen Geneleysel Artvin Kafkasör Kültür, Turizm ve Sanat Festivali'nin son gününe 20 bin kişi katıldı. Deste, ayak, küçük orta, büyük orta, orta, baş altı ve baş kategorilerinde güreşen 49 boğadan derece girenlere toplam 5 milyar lira ödül dağıtıldı.

Posta, 01 / 07 / 2002

Rusya Desteği

Rusya Devlet Başkanı Putin, Gürcüstan Cumhurbaşkanı Şevardnadze'yi arayarak terörizmle ortak mücadele çağrısı yaptı.

Turkish Daily News 02 /07/ 2002

Bakü-Ceyhan Tam Gaz

Türkiye açısından 21. yüzyıl projesi olarak belirlenen Bakü-Tbilisi-Ceyhan (BTC) ham petrol boru hattı projesi, ülkede yaşanan ekonomik bunalıma, hükümet boşluğuna ve siyasi tıkanıklığa karşın hızla ilerliyor. Ayrıntılı mühendislik çalışmaları tamamlanma aşamasında olan boru hattının 2005'ten itibaren yaşama geçmesi beklenen proje sayesinde Türkiye-Avrupa-Asya arasında "enerji koridoru" durumuna gelecek. Ardahan'dan Ceyhan'a 1076 kilometrelik bölümünü Botaş'ın gerçekleştireceği proje kapsamında Ceyhan'da oluşturulacak deniz terminaline 2 bin 612 metrelik yeni bir iskelenin yapılması da öngörülmüyor.

Cumhuriyet 03 /07/ 2002

Şevardnadze Rusya'ya Öfkeli

Gürcüstan Cumhurbaşkanı Şevardnadze, Rusya'nın Gürcüstan'ın Abhazya Bölgesi'nde bulunan ayrımcılara Rusya pasaportu dağıtıldığını belirterek Rusya'nın amacının o bölgeyi yutmak istediğini belirtti. Rusya tarafından organize edilen ve icra edilen bir plana ayrımcıların eline geçen Abhazya Bölgesi'nde mevcut 50.000 ayrımcıya Rusya'nın pasaport sağladığı açıklandı.

Turkish Daily News, 09.07.2002

Bakü-Ceyhan'da Önemli Bir Adım Adım Daha

Hazar petrolerini dünya pazarlarına ulaştıracak Bakü-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Projesi çerçevesinde önemli bir aşama daha tamamlandı.

"BTC sahipleri" olarak adlandırılan TPAO, SOCAR, BP, Statoil, Unocal, Itocu, Delta Hess ve ENI petrol şirketleri ile BOTAS tarafından yürütülen projenin çevresel etki değerlendirme (ÇED) çalışmasının taslak raporu, incelenmesi ve üzerinde görüş bildirilmesi amacıyla kamuoyuna sunuldu.

Dünya, 09.07.2002

abonet

tıkır tıkır işleyen bir abonelik

*Bütün Dünya *Adam Sanat *Adam Öykü *NPQ Türkiye
*Toplumsal Tarih *İstanbul *Parşömen *New
Perspectives on Turkey *Hayalet Gemi *Cogito *Defter
*Kitaplık *Tiyatro...Tiyatro *Edebiyat ve Eleştiri *Teori
ve Politika *Foreign Policy *Akademik Araştırmalar
Dergisi *Beauty Forum *Anadolu Yaşam Gazetesi
*Sanat Dünyamız *Dağıtım Kanalı *Öyküden Bir
Bilet:Gidiş-Dönüş *Roza *Düşünen Siyaset *Edebiyat
Gündemi *Rasyo Ekonomi *Uç *Fashion News
*Üçüncü Göz *Sarı Trampet *Felsefelogos *Final ÖSS
*Kuaför Magazin *Sosyal Demokrat Değişim *İnşaat
Ekonomi *Final LGS *İmaj 2000 *Ütopiya *Güldiken
*Mjora *Görüş *Cogito *Rüzgar *Yazın *Defter
*Çveneburi *Karizma *Kafkasya Yazıları *Doğu Batı
*MAD *Üçüncü Öyküler *Turkish Aviation *Kunduz
Düşleri *Cosmetic Coiffeur *Liberal Düşünce *Sanat
Çevresi *Yumurcak Dennis ve Gıcır *Elektronik'te
Doğubank *Tüketici *Turist *4 Mevsim Turizm Aktüel
*Müzik Vizyon *Parşömen *İstanbul Kültür Sanat
Haritası *Toplumsal Tarih *İstanbul *NPT *Süper CD

Dilediğiniz dergiye, bir telefonla, bankaya gitmeden, form doldurmadan abonelik !

İster kredi kartıyla, ister teslim anında ödeme imkanı.

Gecikmeden, aksamadan, Aktif Dağıtım güvencesiyle, adresinize ücretsiz imzalı teslim.

Yalnız yıllık değil dilediğiniz süre için abonelik.

0212 210 0 110

SİMGE ULUSLARARASI KARGO

TURİZM SAN.VE DIŞ TİC.LTD.ŞTİ

Hizmetlerimiz

- Organizasyon hizmetleri
- Otel Organizasyon Hizmetleri
- Otobüs Organizasyon Hizmetleri
- Depolama Hizmetleri
- Müşteri Organizasyon Hizmetleri
- İHRACAT & İTHALAT
- Turizm
- Kargo

İSTANBUL

GÜRCÜSTAN

Tiflis

Kutahisi

Batum

İSTANBUL

AZERBAIJAN

Bakü - Gence

İSTANBUL

ERMENİSTAN

Eriyan

İSTANBUL

RUSYA

Moskova

İSTANBUL

UKRAYNA

Kiev

ჩვენს მომსახურებაში!

- ფერითის შენახვა-გადანოცვა (დაზღვევით)
- საექსპორტო საქონლის შემოყვანა-გაყვანა (დაზღვევით)
- სასაცემბრო.
- სერვისი ავტობუსით.

მგზავრების მომსახურება:

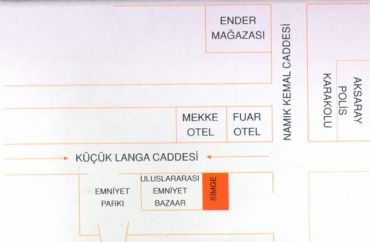
- ყარგო (დაზღვევით)
- ცურირიზმი

ნსყამბული	• საქართველო • ქვემოლი • ზაქთაი • თბილისი.
ნსყამბული	• ანკარა • ბაქო-გენცა
ნსყამბული	• სასომხეთი • ერევანი.
ნსყამბული	• რუსეთი • მოსკოვი.
ნსყამბული	• უკრაინა • კიევი.

სტო-სყამბული (0212) 589 85 98 ელ-ფოსტა (0212) 589 86 17
ფონ-თბილისი (099532) 89 44 83

**DOĞRU YERE
DOĞRU ZAMANDA
FARKLI ANLAYIŞLA**

**SİMGE
HİZMETİNİZDE**

Uluslararası Emniyet Bazaarı Küçüklanga Cad. No: 109 / A - 5 Aksaray - İSTANBUL Eliova Pazar No: 41 Tiflis / GÜRCÜSTAN

İstanbul Tel : (0212) 589 85 98 Fax: (0212) 589 86 17 Tiflis Tel.: (00 99) 532 35 11 83

DEMİRKOL

ULUSLARARASI NAKLİYAT
VE DIŞ TİCARET LTD. ŞTİ.

**KAFKASYA HATTININ EN ÜCRA KÖŞESİNE
SINIRSIZ ve GARANTİLİ TAŞIMA HİZMETİ**

MERKEZ OFİS:

Tevfik Fikret Caddesi
Taç İş Merkezi No:2 Kat 1
ŞİRİNEVLER / İSTANBUL
Tel.: (0212) 442 20 22 - 442 31 28
Tel.: (0212) 442 29 52 - 442 28 98

ŞUBE AKSARAY::

Küçüklanga Caddesi
Emniyet Oto Parkı İçi No:31
AKSARAY / İSTANBUL
Tel.: (0212) 529 00 79
Tel.: (0212) 529 01 38

ŞUBE HOPA::

Hopa İş Merkezi Kat 2
No: 91
HOPA / ARTVİN
Tel.: (0466) 351 73 80